

ДРАМСКА БАШТИНА

Култ
насл
Срби

ЧИЧА ИЛИЈА СТАНОЈЕВИЋ

ДОРЂОЛСКА ПОСЛА

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

Коло 16, књ. 2

ISBN-978-86-80954-19-6

Издавач
Музеј позоришне уметности Србије
11000 Београд, Господар Јевремова 19

Главни и одговорни уредник
Весна Буројевић, директор

Уредник едиције
Александар Пејчић

Приредио, коментаре и студије изradio
Александар Пејчић

Рецензенти
Проф. др Горан Максимовић
Проф. др Бошко Сувајић
Др Јелица Стевановић, музејски саветник

Лектура и коректура
Александра Јакишић

Ликовно решење корица
Ново Чоџурић

Припрема за штампу
За Soft graf Таџјана Божић

Штампа
ГИП Илијанум, Шид

Тираж
300 примерака

ЧИЧА ИЛИЈА СТАНОЈЕВИЋ

ДОРЋОЛСКА ПОСЛА

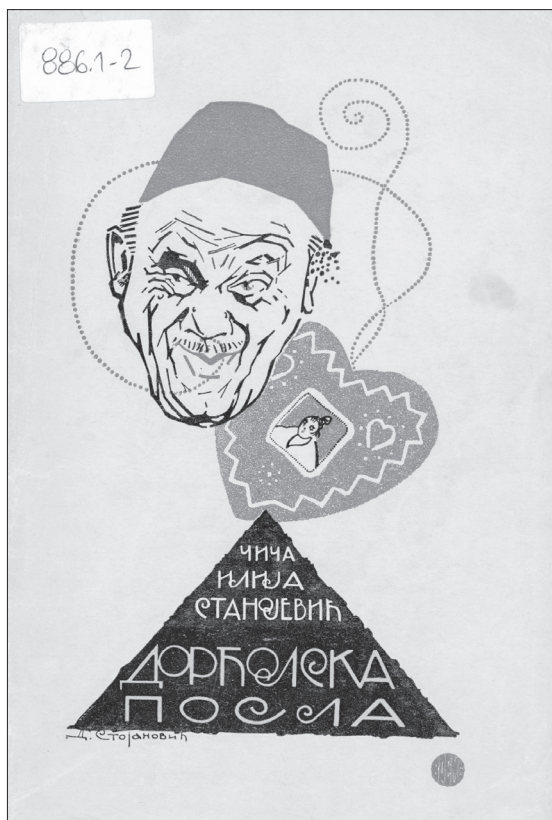
ШАЛА У 4 ЧИНА И 5 СЛИКА С ПЕВАЊЕМ

Приредио, коментаре и студије израдио
Александар Пејчић

Београд 2023

Чича Илија Станојевић

Корице књиге *Дорћолска йосла*

СРПСКО КРАЉЕВСКО

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ПРЕДСТАВА 25

ВАН ПРЕТПЛАТЕ 5

У БЕОГРАДУ, У ЧЕТВРТАК, 29. ЈАНУАРА 1909.

ПРВИ ПУТ

ДОРЂОЛСКА ПОСЛА

Пала у четири чина (пет слика), о немалој, написао Илија Стојановић. Музичку уредбу Петар Ј. Крстић.
Редитеља г. Н. Стојановић.

Лица:

Члан квартета Дорђолског . . . г. Н. Димитровић
Чича-Пауло, ковар и колар . . . г. Милојевић
Золас, син му, ковар и колар . . . г. Димитровић
Брао . . . г. Павловић
Чича-Иван, хаџарија, "Бог на-
родни дорџе" . . . г. Христовић
Нана-Наско, њећерица и балкан . . . г. Димитровић
Калар Нана . . . г. Тасић
Нана, самсар и проводарица . . . г. Стојановић
Али, "Али берберче" . . . г. Турински
Нана, звали "Доггестево", па-
муклајан . . . г. Тодоровић
Золас, звали "Чарлзана", кон-
дарица . . . г. Д. Петровић
Нана, сјајна и масарон . . . г. Крстић
Пжа, балгарска калва и ма-
сарон . . . г. Срђановић
Али, жата Кајина . . . г-ца Јуријевић
Маријета, сестра јој . . . г-ца Павловић
Каја, звали "Шошја" . . . г-ца Сисевић

Нана, брат јој, шаркајан . . . г. Шановић
Нипола, звали "Барон", лале . . . г. Н. Стојановић
Милка . . . г-ца Јојевић
Кајина посетница . . . г-ца Стојановић
Нана, мајка девојке, фотогра-
фскиња . . . г-ца Д. Поповић
Потар . . . г. Анановић
Жандар . . . г. Сотировић
Мајмоничар "Куку Тодоре" . . . г. Д. Јовановић
Нанорачица . . . г. Белкић
Камарица . . . г. Марковић
Шабана . . . г-ца Гавриловић
Мала . . . г-ца Бурђић
Нана . . . г-ца З. Поповић
Силка . . . г-ца Вечерина
Мала . . . г-ца Поповић
Силка . . . г-ца З. Поповић
Пжа . . . г-ца Тодоровић
Друга . . . г-ца Димитровић

Жандар, зов, калар, Јефери и Јеферије, самарачи, чочеци и народ. — Догла се 1875. год. на старом Дорђолу.
Прва слика: пред Кајиног кућом и пред чича-Наном калвом. — Друга слика: пред Ташевог
калевон и на раскрсници старог Дорђола. — Трећа слика: на Бага-Данији. — Четврта и
пета слика: пред Нановом калвом и Кајиног кућом.

Оркестар — Капелник г. Покорни

1. Петера, устурпа од Јенла. — 2. Фузалотури од Чичека. — 3. Оријенталски валцер од Урбана. —
4. Кад гласије аубе, полка мазу од Прендонџа.

Петак, 30. јануара: Дорђолска посла.
Субота, 31. јануара: Дорђолска посла.

Насеља, 1. фебруара: Дорђолска посла. Мадри Син-Жен, поједица у четири чина, написао В. Сарду и
Е. Мори. — Вечерња представа: Дорђолска посла.

ЦЕНЕ МЕСТА:

Ложа у кварту 12 дина. Ложа у првој галерији 12 дина. Ложа у другој галерији 8 дина. — У пар-
тер: фотала 3 дина, паркет 2 дина; партер 1-50 дина. — У првој галерији: балкон 3 дина;
седиште I реда 1-50 дина; седиште II реда 1-20 дина. — У другој галерији: балкон 2
дина; сва остала места 1-20 дина. — У трећој галерији: први ред од 1—57
0-60 динара, други ред од 0-50 динара.

ПОЧЕТАК У 8 ЧАСОВА У ВЕЧЕ.

Школа Уметности Школације "ПРИЗНАЊА" Сретана Ј. Ђорђевић — Београд, Висока улица број 14. Теле

Плакат премијере представе Дорђолска посла

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР

О издању комедије <i>Дорћолска ђосла</i>	9
<i>Дорћолска ђосла, шала у 4 чина и 5 слика с ђевањем</i>	13

КРИТИЧКЕ НАПОМЕНЕ

Посебне напомене	249
Правопис: стилско-језичке особености	251
Театрографија	253

ПОГОВОР

Животни и уметнички пут Чича Илије Станојевића	259
Комички колоплет: <i>Дорћолска ђосла</i>	270

ДОДАЦИ

Хронологија живота и рада	289
Извор	291
Селективна библиографија	292
Речник мање познатих речи	293
Попис илустрација	300
Литература	301

ПРЕДГОВОР

О ИЗДАЊУ КОМЕДИЈЕ *ДОРЂОЛСКА ПОСЛА*

Комедија *Дорђолска ѱосла* Чича Илије Станојевића први пут је приређена као научнопопуларно издање, у оквиру едиције *Драмска башѿина*. Премијерно је изведена у Народном позоришту 1909. године и имала је велики број реприза, а затим је још једанаест пута постављана на сцену. Први пут је штампана тек 1922. године, у новопокренутој издавачкој кући *Време*. Прво постхумно издање појавило се 2010. године у оквиру монографије о Станојевићу (*Чича Илија Станојевић: најлејша ѿрича стѿароѿ Беоѿрага*), прве и једине засад, чији је аутор професор права и књижевни историчар Велибор Берко Савић. Поред комедије *Дорђолска ѱосла* Савић је у монографију укључио све Станојевићеве радове до којих је дошао, дакле и комедију *Поѿтера*, писану у сарадњи са Јанком Веселиновићем (прво издање у едицији *Драмска башѿина* 2004), затим фељтоне, приповетке, песме, чланке. Што се тиче комедије о којој је реч, она је у Савићевој редакцији прештампана из првог издања, без додатних приређивачких интервенција, коментара и др. Додуше о њој се засебно говори у једном поглављу. Савићева монографија представља изузетан допринос историји српског позоришта; она додатно осветљава тај ренесансни период српске културе (посебно предатни). Савићу треба одати и признање што је ширу јавност упознао са различитим литерарним радовима популарног Чича Илије, и тако отворио велики простор за даља истраживања.

Недавно се појавило и друго прештампано издање, 2022. године. За њега се тешко може рећи да задовољава

критеријуме и најнижег типа популарног издања, али је без обзира на то, такође вредан хвале издавачки избор и труд.

За живота Чича Илија Станојевић објавио је мањи број својих радова у књишким издањима; поред ове комедије штампао је и вредну пажње збирку приповедака *Чича Илијине животишњке* (1928). У периодици је више његових песама, фељтона, приповедака, драмских текстова, чланака, а доста је њих остало у рукописима, похрањеним у Музеју позоришне уметности Србије.

Саобразно начину приређивања, овом приликом Станојевићева комедија пропраћена је научним критичким апаратом. За извор сам узео ауторско/ауторизовано издање, штампано у *Времену* 1922. године и пажљиво донео основни текст.

Имајући у виду да је Станојевић одобрио штампу, та књишка редакција се може сматрати коначном, јер касније није издао нову, дорађену ни измењену верзију. Располаже се дакле само једним књишким издањем ове драме. Сачувана је још једна, рукописна верзија, укоричена, и она је похрањена у библиотеци Факултета драмских уметности. Овом приликом изостаје упоређење рукописне и штампане редакције с обзиром на тип издања (не ради се критичко). Зато се критички посао, уз правописно осавремењивање, усмерио на израду коментара текстовних реалија, односно тумачења и појашњења савременим читаоцима појединих топонима старог Београда, Дорћола, који су познати специјалистима, али нису и ширем кругу читалаца. Коментари текстовних реалија дати су курзивно, у простору фуснота, да читаоцима буду јасно предочени и олакшају праћење радње.

Приређивачке интервенције највише задиру у начин распоређивања репличког и дидаскалијског текста, према моделу који негује едиција *Драмска баштина* и како би уосталом и требало уређивати драме (видети *Посебне напомене*).

Интервенције у правопису и језику нису замашније (видети *Правопис: језичко-стилске особености*).

Иза основног текста дате су *Критичке напомене*. У њих су укључене *Посебне напомене*, *Правопис: стилско-језичке особености* и *Театрографија*. У *Театрографији* сам

навео основне податке везане за праизведбу и обнову у Станојевићевој режији. За сваку представу навео сам најпре обавештења до којих се могло доћи користећи се театролошком литературом, годишњацима Народног позоришта, историјама позоришта, театрографијама, као и позоришним рецензијама. У том поглављу дао сам и кратак осврт на рецепцију представа, њихове сценске судбине. Поставке представе после Станојевићеве смрти овом приликом нисам пропратио детаљнијим обавештењима, као што сам то учинио за прве, јер за све нису сачувани плакати, нити сам дошао до сазнања о подели улога, а веома је мало и рецензија, изузев неколико представа из 1959. и 1972. Открио сам извесне грешке у датуму праизведбе и у поделама (у неким лексиконима, театролошким прегледима наилази се на нетачне податке).

Иза *Кријичких најомена* следи *Поџовор*, састављен из два дела, односно студија *Животињи и уметнички ђуџи Чича Илије Станојевића: Комички колоџеј*. Дорћолска посла. У првом делу највише сам се ослонио на истраживачке резултате Велибора Берка Савића, при чему сам користио и додатну литературу (енциклопедије, лексиконе, библиографије, историје позоришта, сећања савременика, интервјуе у периодичи и др.). Било је веома важно истаћи да је В. Савић први скренуо пажњу да су спорни датум и година Чичиног рођења, и дао је драгоцене прилоге у покушају да разреши и непознанице о породичном пореклу. Станојевић је биографске податке из неког разлога крио (такође и оне да је у младости више пута привођен), те су нетачни они објављени још за његова живота у *Народној енциклопедији српско-хрватско-словеначкој* (1928). Поред тога што сам додатно осветлио животопис Чича Илије, утврдио сам и тачан датум и годину његовог рођења.

Други део говора доноси прву целовиту студију о комедији *Дорћолска посла*. О њој сам први пут писао у монографији *Зајлеђена игра: комедија српског реализма* (2016), те сам одатле очекивано преузео поједине делове, а у основи изradio нов рад.

Додаци доносе на првом месту *Хронологију животиња и пада*, па *Извор*, то јест текст који је послужио за приређивање,

јер он треба да је увек издвојен у оваквим издањима. Наредни део припада *Селективној библиографији*, главнијим Станојевићевим радовима, објављеним засебно, док сам текстове штампане у периодици овом приликом навео према Савићевом издању претходно проверивши њихове библиографске записе у периодици. Иза тога је *Речник мање познатих речи*. Он је нешто богатији, јер сам водио рачуна о томе да су многе речи, изрази које је Станојевић користио у комедији мање познати и упућенијим читаоцима. Свакако да се не може узети за ману ако су речници овог типа нешто садржајнији, јер треба рачунати и на надолazeће генерације читалаца и на то да је језик (посебно српски) у сталном процесу мењања, усвајања нових речи, израза (у многим примерима беспотребних), а заборављање и занемаривање старијих речи (овде не мислим на туђице, турцизме) додатно сиромашу сваку културу, у првом реду српску. Одређене изразе, синтагме, протумачио сам мимо *Речника*, у коментарима текста, јер је њихов преносни смисао важан за дату ситуацију, па би листање *Речника* угрозило непосредни читалачки доживљај. На крају, после *Појмиса шлусификација* следи коришћена и цитирана *Литература*.

Александар Пејчић

ДОРЂОЛСКА ПОСЛА

ШАЛА У 4 ЧИНА И 5 СЛИКА С ПЕВАЊЕМ

Дорћоле, детињство моје, данас те више не познајем.
Нема више твојих узаних улица и ћепенака, нема пространих
башта и пољана – све то прогута она хала што је зову цивили-
зација. Данас ничега нема. Све је мртво, безбојно. Од некада-
шњих башта, демирли-пенцера, доксата, кривудавих сокачића,
од ћошака и од ћепенака – остадоше пусте и празне улице.
Нема више оних момака ни девојака, па ни оне песме:

Ој, Дорћоле, мали Цариграде!
Кроза те се проћи не могаше
Од ћошака и од ћепенака
И севдаха младих девојака!

Али ја ћу прибирати успомене. У мојој машти оживе-
ћеш ти, пријатељу и друже, мога детињства, ако низашто дру-
го, оно бар да те од заборава сачувам.

Чича Илија

Из пијетета према умрлим и погинулим глумцима, доносимо прву позоришну листу и имена особа које су играле у премијери.

ЛИЦА:

Г. Радојко, члан квартa дорћолског	г. Милутиновић
Чича Паун, ковач и колар	г. Божовић
Ђоле, син му, ковач и колар	Св. Динуловић
Чича Иван, кафеџија „Код Народ. дирек.“	г. Христилић
Папа Наско, шећерџија и бакалин	г. М. Димитријевић
Павле, самсар и проводџија	г. М. Стојчевић
Крле, „Рингишпилџија“	г. Р. Павловић
Аца „Лепо Берберче“	г. Турински
Ниџа, звани „Јестество“, памуклијаш	г. Тодоровић
Коле, звани „Чарлама“, кондурџија	г. Д. Петровић
Ана, мати Кајина	гца Јурковићева
Мариота, сестра јој	гђа Павловићка
Каја, звана „Шокица“	гђа Спасићка
Ива, брат јој, памуклијаш	г. Златковић
Никола, алас, звани „Барон“	г. И. Станојевић
Милка	гђа Арсеновићка
Милева Кајине другарице	гђа Стојановићка
Каплар Илија, асурџија	г. Тасић
Деспа, стара намигуша	гца Вечеринац
Писар	г. //
Жандарм	г. Сотировић
Поп.	г. Веља, типограф
Мађионичар „Куку Тодоре“	г. Туцаковић
Панорамџија	г. Белкић
Пајац	г. Н. Илчић
Швабица	г. гђа Гавриловићка
Ида	} другарице Кајине
Маца Шапчанка	
Савка	
Мица	
Стана	

Вашиар, народ, чочеци, Јевреји и Јеврејке, свирачи, певачи. Доња се 1875. године на сџаром Дорћолу. Први чин љред Кајином кућом и Чича Ивановом кафаном. Друа слика љред Талетовом кафаном и на раскрсници сџароџ Дорћола. Друи чин: на вашару на Бајтал џамији љред црквеном џорћом. Трећи и четврти чин као љрви.

ЧИН ПРВИ

Први, љрећи и четврти чин доаа се у данашњој Душановој улици аде је данас кафана Ђердап¹ и Парно купатило². Да би слика била џорћунија, оџисаћу некоје деџаље који су врло карактеристични за оно доба.

Прво: десно од куџаћила, Сува чесма. До чесме висок зид који се сџаја с куџаћилом. У зиду је велика дрвена кайџа од необојадисаних дасака. Са кайџом и зидом сџаја се Хамам – данашње Парно куџаћило. Исџод ћошка или балкона љрикована је шабла са сликом и најџисом белим словима: Купатило код Богинџу Дијану. Слика је у боји и љредсџавља љредео са аусџом шумом у џозадини, изнад које свейџи цинобер-небо. Предњи део шуме и језеро сасвим је у сенци. С десне сџране шуме, у џрофилу, сџоји ловац у џиrolском (!) оделу с луком у руци а la Виљем Тел.³ Из џеџа му сџрши ардан камиш од луле чији крај додирује браду. Из језера се издиаа аола Боаинџа Дијана само до џуџка; а са сџрааа јако развијена рџењача, над водом, љредсџавља бундеву која џлови. Руке исџружила као да заџлива, а јако оклембешене дојке једва додирују воду. На обали, иза Дијаниних леаа, сџоји хрџ са заковрченим реџом и исџлаженим језиком.

¹ Кафана Ђердап налазила се у Душановој улици, и извесно је џодиањџа деведесетџх аодина 19. века. На њу се у заџисима наилази џрви џуџ 1897. аодине када је добила дозволу за ораанизацију забава, а у реаџсџар беоаградских кафана забележена је шек 1912. Чесџ аосџ ове кафане био је Сџеван Сремац.

² Парно купатило, касније, до наших дана, џознаџо као власнишџво браће Крсмановић, џодиањџо је у љрвој џоловини 19. века, и у џурским заџисима носило назив Мали амам. Оно се и данас налази у Душановој 45а.

³ Виљем Тел (Guillaume Tell) леаендарни шваџцарски јунак из 14. века; био је џознаџо као изврсџан сџрелац.

До кућаишла је мали зид изнад коџа вири кров кућни ћерамидом покривен. Долази кайија кроз коју се види дворишће куће. До кайије кафана и фурунџиница. Уз кафанска вратиша од стиреје до дна измолвана је на зиду с педља ширине српска пиробојка. Под стирејом, исписан је најпис разним словима: Кафана и гостилница кот Народни дирек. – Фирмојисац (џлуви Мика са шанца) није умео да пренесе слоџ правилно, неџо је пи-сао до краја зида и онда је наставио ниже „одни“ испод џор-њеџ најписа. – Од фурунџинице иде пресек у сокаче које данас води Електричној централу.⁴ На уџлу сокачетиша, лево, мала кућица са два прозора и вратиша на ситепенима. На уџлу испод стиреје обешено о џвозденој шипци зелено буренце. То је кућа Чича Арсе пиниџера. Преко џуиша ове куће почиње лева стирана која данас води Кайетан Мишиној улици. У десном плану, у друџој кулиси, јер прва мора бити слободна збоџ пролаза ка Чукур чесми, леџа кућа ћерамидом покривена. Пред кућом, а у вези с кућним кровом, сипуиша се полукосо друџи кров испод којеџа је Кајин доксаџи. Доксаџи је са шри ошвора. На задњем ошвору види се расцветџала вишња и јорџован. Доксаџи је на пракшикаблу од шри ситеџена. Лице куће окречено је бело. По дну плавa бордура. Изнад бордуре мала подрумска баџа. Над баџом повише два прозора с демирлијама (изукришћаним црвеним пречаџама). У прозору лонци с босиоком и врбеном. То је соба Каје Шокице. Цела пизорница мора бити заузетџа зеленилом и воћкама. Дрветџа морају бити шако поствџављена, да не заклањају сцену пред кафаном и доксаџиом. Јуџиро је. Лей свеџао дан.

Кад се завеса диџне, пред кафаном седи мушки квар-џетџи и пџва лейо и пџихо. Чича Иван седи на клуџи с прекришћеним ноџама, кондуре му под клуџом, седи и сџално џуџи на кленовој мушџишкли ишараној црвеним и зеленим воском (рад осуџеника џрадских) а на врху, џде умеџе џиџару, изведена је шара у облику змије са ошвореним чељусџиша. Кад се завеса диџне, чује се пџесма:

⁴ Електрична централа је подиџнуџа 1893. џодине, на дунавском кеју. Познаџа и као Дорџолска централа. Налазила се на уџлу Добрачине и Скендер бџџове улице. Осветџљавала је мрежу од 35 километџара и радила до 1933. џодине када је њен рад прџабачен на штермоелектџрану Снага и светлост.

Кад се сетим, мила душо
Руменила лица твога,
Ја не пијем друга вина,⁵
Само руменога.

ПОЈАВА ПРВА

Иван, Крле, Ђоле, Ница, Коле и певачи

Улазе после прве сџирофе.

ЂОЛЕ

Дете, бре, донеси вино! Зар не чујеш како овај гуди: „само румено“.

КРЛЕ

Распали песму!
Песма:

Ал' када ми на ум дођу
Твоје⁶ црне очи,
Тада⁷ крчмар ништ' не ради,
Само црно вино точи.

ЂОЛЕ

Па точи, бре, шта гледаш?

НИЦА

Точи, бре, дете, нека се зна чија је кућа масна!

⁵ Трећи и четврти стих ове песме, Ј. Ј. Змаја, гласе:
Тад не пијем друга вина,
Него само црвенога.

⁶ У оригиналу, у Змајевој песми, и други стих почиње истим глаголом:
дођу:

Дођу твоје црне очи.

⁷ Змај је написао друшачији прилог на почећку шрећеџ стиха: онда.
Онда крчмар ништ' не ради.

ИВАН

Добро можете сабајле да цевчите вино?

КРЛЕ

Ово је ноћашница.

ЂОЛЕ

Од ноћас ми овако.

ИВАН

Тој ли му је? Пази како се омица: оп!

Истије. Сви се смеју.

Песма:

А ја пијем, певам, плачем,
Од жалости и⁸ милина,
А кад пођем, ја посрћем
Од љубави и од вина.

НИЦА

Алал ти вера, бре, шуштеру! Жестоко му срочи ову песму.

ЂОЛЕ

Море, ови из преко знаду сваког ђавола. А шуштери певају
когод они из позориште.

НИЦА

Настави, молим те. Деде, како посрће од љубав и од вино.

Песма:

Са прозора твоја мајка
Гледа па се осмејива,⁹
Не смејте се, драга госпо,
Том је ваша ћерка крива

⁸ Тачан облик *груџоџ* и *шрећеџ* *стиха* *зласи*:

Од жалости, од милина,
Па кад пођем, ја посрнем,

⁹ *Први и други стих* *Змај је написао у следећим облицима:*

Ал' с прозора твоја мајка
Гледа, па се осмехива,

НИЦА

Туј песму и мене да научиш, па да гу певам под један пенцер.

БОЛЕ

Море, кад спомену то, како би било да пош'љемо код Тефу за једну тепсију бурек?

КРЛЕ

Или да ударимо какву добру кртину на жар.

КОЛЕ

Још боље, кртину на жар.
Устѣјаје и оде десно.

НИЦА

Куда бре, Коле?

КОЛЕ

Нешто да видим. Сад ћу се ја врнем.
Оде.

ПОЈАВА ДРУГА

Пређашњи, Каја и Ана

Појаве се на доксаићу.

КАЈА

Ала га ови мајци удесили! Баш сабајле.

АНА

Није чудо, сине, кад је наш Дорћол без седељке?

КАЈА

Чудо ми откуд онај грнчар, Крле, и да се баца у трошак.

АНА

Ко ће га знати, синко. Прошао добро на вашарима па сад части друштво.

КАЈА

То ће и бити. Прекосутра је вашар на Батал џамији¹⁰ па је ваљда наместио рингишпил.

АНА

Море, какав рингишпил... Да он поред рингишпила не продаје и грнчарију, сушио би зубе.

КАЈА

Чудно заиста. Тај ти пази на сваки марјаш.

ПОЈАВА ТРЕЋА

Ива и пређашњи

ИВА

Сјазивши оне ђред каваном.

Бре, ала су ови поранили.

КАЈА

Баш и ја малочас кажем нани...

¹⁰ Бајтал џамија налазила се на месту данашње Народне скупштинске, која је почела да се зида 1907. Џамија је саграђена око 1585. Била је међу најлепшим ђрађевинама у тадашњој Србији. Знатино је општењена у Турско-аустријском рату, у борбама за Београд 1789. Касније, кад је Београд поново пао под турску власт, није више служила муслиманским верницима, па је прозвана бајтал (покварена, разваљена). Срушена је почетком седамдесетих година 19. века, али њени остаци (шемељ) уклоњени су тек почетком 20. века. На њоме простору, који се звао још и Марвена пијаца, „доштеривана је на продају крућина и ситна стока, дрва, сено и друће потребе. Цело ово поље било је покривено шашом, сламом и балежом". (Христић 1989: 174)

ИВА

Све ђеврек друштво.¹¹

КАЈА

Чудно ми да се Крле бацио у трошак.

ИВА

Зар је и он међ њима?.... Јесте, богами! Гле, гле... па и Ница!
Чудо нема и оног Колета?

КАЈА

И он је био с њима. А куд би Коле без Нице, и овај без њега.

ИВА

И јесу јолпази. Нигде један без другога. Само штета што напустише занат.

КАЈА

Иначе, добри момци.

ИВА

И вредни – кад раде – а занације су за причу. Чисто и брзо раде. Напоследку, не чудим се њима, али они, они... па гле, ено и Болета!

КАЈА

Откуд он?

ИВА

Каква ли њега невоља гони да у радни дан банчи?

КАЈА

Па он је иначе миран и повучен, и није се никад дружио с беспосличарима.

АНА

Биће му нека мука, сине.

¹¹ Алузија на сиромашни слој, уличне манџује.

ИВА

Е лепо друштво. Гле, ено и Перице шустера.

КАЈА

Он је малопре певао.

ИВА

Е лепо уме да пева. Боље ми се свиди његов глас, него кад певају они Сокини глумци.

КАЈА

А, немој, Иво. Глумци кад запевају светске песме, мене чисто језа потфати.

ИВА

Они певају нотално. Па чујеш их скоро свако вече, кад стану на прозор, или с доксата запевају, ама Перица све некако друкчије... Их, да не журим на рад, баш бих свратио.

АНА

Остави, сине, беспосличаре, гледај ти своја посла.

ИВА

Ама, све ме копка да дознам за ту мишкуланцију.

КАЈА

Хоћеш ли долазити на подне?

ИВА

Нећу, сејо. Ручаћу у дућану. Збогом, нано!

АНА

Збогом пошао, Иво сине.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Паун и пређашњи

Паун из њрве кулисе десно баве њред Иву.

ИВА

Откуд ти, чича Пауне?

ПАУН

Не знам ни сâм, синко. Од јутрос летим као смушен. Био сам до господина Радојка члана, ама га не нађох код куће. Сад идем у кварт, ако га тамо не натрефим.

ИВА

А каква тебе невоља гони у полицију?

ПАУН

Несрећа, синко. Ето, тако. Тек да човек није без бриге.

ИВА

Да те није ко оштетио?

ПАУН

Јао, леле мени и до Бога! Оштетио ме, убио, уцвелио, заклао ме сас туп нож.

ИВА

А ко, побогу брате?

ПАУН

Син. Синуле муње из ведре неба... (*Брзо се њрекрсти.*) Опрости, Боже, грешном! Ето, још да почнем и да кунем.

ИВА

Шта је Ђоле тако страшно скривио да га кунеш?

ПАУН

Дошло ми је, синко, да бежим у свет. Осрамотио и себе, и нас, и еснаф.

ИВА

Ђоле је увек био кротак... па и после, кад си га оделио, био је увек трезвен, капао је непрестано над послом.

ПАУН

Е, лепо моје дете. Што му то вреди кад је изгубио памет, па иде као брљива овца. Ах, онај Крле, онај Крле! Кршио се никакав. – Има неколико дана како се врзе по Дорћолу; дошао с вашара, па зар се наситио белосветскога живота, подговорио онога Ницу и Колета да натуткају мог Ђоку па ду му привежу ону вртешку.

ИВА

Дакле, то ли му је?...

ПАУН

Прилепили се уз њега као крпељи па га једнако наговарају; јуче, чујем, да су се већ и нагодили и Ђоле пристао да трампи кућу за вртешку.

ИВА

Је ли он луд?

ПАУН

До сад није био, ама сад... изгуби се, каже: или вртешку или никако друкчије.

ИВА

Па, јеси ли му говорио, саветовао га да се окане?

ПАУН

Не окањује се та вера. И како да се окане кад су они несрећници једнако уз њега. Дућан ено му затворен, а чекић забацио, па база са оним битангама. Па сад идем код господина Радојка, ако га он некако не усаветује.

ИВА

Ако тражиш Ђолета, он је тамо пред каваном.

ПАУН

Знам. Видо' га јутрос и код „Беле лађе“¹². Опрошћавај, синко, ја те задржавам од рада, а и ја жури у кварт.

ИВА

О, о, шта му би да полуди?

ПАУН

Тако ти је то, мој синко. Бог тако узме од понекога ушур, па човек оде у тартањ. Са здравље.

Оде у њрву кулису лево.

КАЈА

Јадни Ђоле!

ИВА

Жао ми чича Пауна... стар човек.

АНА

Здраво кротак човек. Добар отац, и као свекар, ама нема ком.

ИВА

Ја одох на рад. Треба запети.

Оде у њрву кулису десно.

АНА

Збогом, чедо моје.

Коле се појави из њрве кулисе лево, гледа у кафану, па напире, као да неког вреба.

КАЈА

Откуд испаде Коле?

АНА

Остави га, сине, па гледај своја посла.

¹² *Кафана* Код Беле лађе налазила се на Дорћолу. Нису сачувани дружи подаци о њој.

КАЈА

Право кажеш, нано... А где ли су оне велике госпође?

АНА

Које, сине?

КАЈА

Па, Милева и Милка. Ала су то неке чмавалице.

АНА

Ваљда имају и код куће посла.

КАЈА

Кад год треба мени помоћи, оне су увек у послу. – Али, хајде да спремим ђерђеве.

АНА

А ја ћу, сине, да приставим лонче за кафу.

КАЈА

И треба. Да не оду велике госпође непочашћене.

Пред кафаном забруји тиха ѿсма:

А када ми драга на ум дођеш
А када ми драга на ум дођеш.

КОЛЕ

Нигде га нема. Куде ли се смуца та матора дртина? Требало би да је већ овде.

НИЦА

Раније је ушћао од сћола, ѿрилази брзо Колеѿу.
Куд штуркну, бре, побратиме?

КОЛЕ

Море, остави ме сад.

НИЦА

Што побеже из друштво?

КОЛЕ

Стрпи се, побратиме. Имам нека посла.

НИЦА

Каква посла – ћорава посла.

КОЛЕ

Богата посла. Чекам оног маторог Наска да му ударим једну чарламу.

НИЦА

Палцем и кажипрстојом миче, као да броји њаре.
Је ли због јестество? Па што кријеш од мене?

КОЛЕ

Знаш како је, побратиме: кад ти лисица упадне у кљусу, а ти гу одери, кажу, да гу попуцаду земберици.

Песма:

Обневидим зрака
Нит облака.
Хај, обневидим зрака,
Нит облака.

НИЦА

Је л' треба и ја да ти помогнем?

КОЛЕ

Пусти га само мени. Ћу га острижем кô овцу.

НИЦА

Ама, здравља ти?

КОЛЕ

Две ми очи. Знаш шта му је звркнуло у памет?

НИЦА

Не знам.

КОЛЕ

Зацопео се дртина у Кају, па иска да му наводацишем.

НИЦА

Смеје се.

'Ајде, бре!

КОЛЕ

Здравља ми ти кажем.

НИЦА

На доброга се намерио.

КОЛЕ

Знаш како га пеглам... без штирак и без пеглу. Нема дана да му не макнем који цванцик.

НИЦА

Алал ти ћуфте, побратиме! А како с Кају?

КОЛЕ

Ваљда нисам луд да гу говорим озбиљно. Зашто кад би знала да гу он озбиљно воли, она би га сургунисала, а нама онда мућак.

НИЦА

Жестоко си му ујдурисао раду.

КОЛЕ

А, да је Каја лака сорта...

НИЦА

А, ту нема шта да се премјети.

КОЛЕ

Код Кају само поштенски... може се и нашалиш и, све... А он заћорио кò пинтер у дугу па не сме ни да гу спомене, него нађе мене да му ја наводацишем.

НИЦА

А код Кају ниси ујдурисавао?

КОЛЕ

За што?

НИЦА

Па за прошевину.

КОЛЕ

Ко сме то да гу спомене? Каква прошевина? Удесно сам ја сас Кају фино па сад и она пристала нуз шалу, па терамо комендију сас њега.

НИЦА

И она пристаје?

КОЛЕ

Што не? – Она тера с њега комендију, а ја му узимам паре за презент.

НИЦА

И он даје?

КОЛЕ

Море, липсава као магаре. (*Сйази ља у сокачѣѣу.*) Ено га! Кидај! Ја ћу му ударим чарламу бар за један дукат. *У дубини десно, чује се женски хор:*

Хајде, Като, хајде злато,
Хајде са мном целер брати.

НИЦА

Чујеш ли ону песму?

КОЛЕ

Оно певају у Петраћевој башти.¹³

За време прве строфе појави се баба Ана на доксайѣу.

¹³ Петраћева башта, у којој се налазио извор хладне воде, била је на доњем Дорћолу, на просѣору од Досиѣјевог улице и пружала се чак до Улице Сѣрахиѣића Бана. У њој се најрадије окуљала младеж тога доба да се провесели, удвара. Ту им је било окуљалиште, место изласка. Према легенди, у њој је настајала чувена песма Ајде, Като, ајде, злато...

НИЦА

Спевали Кају због Ацу берберина.

КОЛЕ

Откуд знаш?

НИЦА

Причао сâм Петраћ. Пре неку ноћ та иста Каја сас Ацу берберина изгазила му сав целер.

КОЛЕ

Тој ли му је?

НИЦА

Сигурно ишли у баштованциницу на разговор па ударили на целер.

КОЛЕ

Мањ' то.

НИЦА

Веруј.

КОЛЕ

Може, може.

Песма из башиће се насџавља:

Не могу ти, господине,
Нема сјајне месечине.

НИЦА

На ђесму.

Мањ због месечину.

АНА

С доксаџа.

Чума вас потрла дабогда! Гледај ти кучке како ми спеваше дете. Немају друга посла него измишљавају песме. (*Каја се ѿјави из куће.*) Кајо, сине, уђи у кућу!

Чује се с исџе сџране женски смех.

КАЈА

Што, нано?... Ваљада да не слушам оне крешталице? Ни бриге те, нано... Знам ја да сам им трн у оку.

НИЦА

*Оде ђред кавану у сѣтаро друшћиво.
Песма из баишће:*

Упалићу три фењера,
Пратићу те до целера.
У целеру јака суша,
Ти си, Кајо, моја душа.

КАЈА

О, рђе једне! Коса вам се дабогда запалила. Свима ће Каја да помери даску, чекајте само!

АНА

Зашто да те певају, синко?

КАЈА

Зато што се ја и Аца пазимо па им је криво што се није у њих загледао.

Женски смех.

АНА

Слушај само гадуре, како се кикоћу. Поцркале, кучке ниједне!

КАЈА

Нека их, нано, нека. Каја остаје Каја. Нису оне за мој мали прст. Криво им је што сам им преотела Ацу, и што не идем с њима у надницу да плевим.

АНА

И не треба, срце моје. Имаш ти златне руке а дао ти је Бог и брата. (*Наско се ђојави из ђрве кулисе лево.*) Ијух! Ено и оне утваре... јао какав је, у сну се не уснио! Бежи, сине, у кућу! Оно је тек напаст.

КАЈА

Ко то?

АНА

Та она суклата, Наско.

КАЈА

'Ајде, да ја спремим рад, другарице тек што нису дошле.

Обе иду у кућу.

Женски хор понавља:

У целеру јака суша,
Ти си моја драга душа.

ПОЈАВА ПЕТА

Наско и прејашњи

НАСКО

Раздражано.

Дулосос, Коле! Камо те тебе, бре? Мене ме срце изгоре, а ти сербез. Хоћу да умрем за неџа.

КОЛЕ

Не умиреш ти брез секиру. Много си брз. Не иде то с неба па у ребра. Треба полако са финоћу, па тек онда му дође чарлама.

НАСКО

Нестрећо! Куд ћеш већо чарлама од тебе.

КОЛЕ

А после... мало си и онако... знаш...

НАСКО

Какво сум. Што ме фали? Леп сум, здрав како срндаћ, 'едно, друго, мон трећо...

КОЛЕ

Ама, не кажем то. Ти си фини човек. — То ти и она каже... Него си, брате, тврд на пару. Стегò си кесу кò слепац марјаш, па га не испушћаш из руку. А таква се посла свршавају сас паре.

НАСКО

Е, де, де! Што се љутиш? Лепо. Ако је сос паре, па нека буде. Ели доста 'едно цванцик?

КОЛЕ

Шта кажеш? Цванцик?! Какав цванцик, болан брајко? Ту треба паре, паре!

НАСКО

Па што му треба паре?

КОЛЕ

Мени требају, не њој. Треба да јој однесем какав презент. Оно-мад, кад сам однео оне шећерлеме и сапунчиће, ја рекох полуде. Бре, љуби они фишеци, бре скаче, и виче: „Мој слатки шећерни Наћо!“

НАСКО

Тојћећи се, шаба ножама.

Што кажи: Наћо?

КОЛЕ

Па тепа ти девојка. Знаш ли колико гу потфатила љубав.... хоће да изгоре...

НАСКО

Као љре.

Ама баш тако говори? Ах, слатко моја гугутка. Хоћу да гу поједем како шекер. Па колико новци треба за то зезерват?

КОЛЕ

Па ја кò рачуњам... ће да му се уфати један дукат.

НАСКО

Оштреса пѣш од ђурчетѣа.

Батали! Много.

КОЛЕ

Још ако стигне. Треба да гу купим калемѣарку белу; па сапун,
па меришљаву водицу... па...

Све ово броји на ѣрсѣе ѣочев од ѣалца.

НАСКО

Ама, што ће му то? Кад се удам за неѣа, све ѣу да му купим.

КОЛЕ

То је башка. Сад треба да се подмаже.

НАСКО

Уздахне.

’Ајде, де. Нека се намаже. Само добро да го намажеш.

КОЛЕ

Море, стара сам ја чарлама.

НАСКО

*Дреши кесу, Коле се надвирује, а Наско се окрене од
њеѣа кријући кесу и одбијајући ѣа.*

’Ајде, ’ајде, бежи от туна! (*Извуче ѣаре из кесе и бајаѣи љуѣи-
ѣо.*) Пи, дјавол да го носи... Немам више от ’една рубла.

КОЛЕ

Па напослетку дај и рубљу. А мени ништа. Мени чарламу.

НАСКО

Тебе ѣу да частим ’една каѣа, а кад свршиш ово послу, онда
друго.

КОЛЕ

Море, да те не водем, муѣак би’ ти ја наводаѣисѣ – ама, моје
си куче, нека те носи белај.

НАСКО

А је ли ће да може довече да разговарам сос Катицу?

КОЛЕ

То никако. Ја сам ти казао да се чиниш невешт и да ником не причаш. Знаш какав је свет. Подметне ти ногу зачас. А после, морам јој и брата Иву да некако наведем.

НАСКО

Нико не зна за то. Само сум молио онога глуваћа...

КОЛЕ

Зар Павла?

НАСКО

Зашто? Стар човек од велико чест, па ће да може.

КОЛЕ

Ама, зар глуви Павле? Море, он ће све да поквари.

НАСКО

Ја сум га молио да говори отунаоколо да се не сети.

КОЛЕ

Добро. Ја ћу с глуваћем да удесим ствар.

НАСКО

Е, тако, тако. 'Ајде сад да те частим кафа.

Оду и седну. Коле у старо друштво, а Наско до Крлеџа и Болеџа. – Хор, исти који је певао Хајде, Като, пева:

Дигни Кајо!

Дигни Кајка крај од шлингераја,

Крај од шлингераја!

НАСКО

Љуџиџиџи.

Ћутите, ћопеци! Нећу та песма. Како смеш на 'едно девојка да изнесеш такво чикарма.

НИЦА

А што да не певају? Певају за Ацу и Кају.

Хор:

Да ти Аца

Да ти Аца чизмом не окаља,

Чизмом не окаља!

НАСКО

Нећу на него да певате. Он је 'едно гуланфер. Кад се певат, нека се певат по боље, на мене ме.

НИЦА

Баш си мустра.

НАСКО

По боље сум од он. Ја сум берем трговац.

Иза кулиса женски смех.

КОЛЕ

Море, батали то! Дај вина овамо!

КРЛЕ

Донеси! Ја плаћам све.

НАСКО

Мора да сте направиле некој ћелепир кад частиш ти?

НИЦА

Још какав ћелепир. Бре што ће да дрма Ђоле.

БОЛЕ

Наййийй.

Дрма Боле и сад. Тресем, бре, кô шебек тарабу. Тарапана мени ради.

НАСКО

Што је то, Боле?

БОЛЕ

Чућеш кад се сврши.

НАСКО

Коле, бре, 'ајде за ону послу.

КОЛЕ

Уживај! Удариће Коле чарламу.

БОЛЕ

А шта то?

НАСКО

Ће чујеш кат се сврши.

МИЛКА И МИЛЕВА

Иза кулиса певају:

Јесам ли ти, еј лане,
Говорила, дивна Јело,
Да не растеш, еј лане,
Покрај друма, дивна Јело.

НИЦА

Аха, тресни!

КРЛЕ

Јао, што ћу с паре!

ПОЈАВА ШЕСТА

Милка, Милева и пређашњи

Кад се појаве из леве кулисе, оне се јуре и бију шакама на дохвајт. – Ница и још неки се накашљују.

МИЛЕВА

Коска!

НИЦА

Јао, Милева, умрећу.

МИЛЕВА

Подружљиво.

Немој, срце моје.

МИЛКА

Шта ће без тебе сиротица?

КОЛЕ

Бре, побратиме, ала ти удари чарламу.

Сви се смеју.

КАЈА

С доксајта.

Хајдете, лењштине једне. Зар ми сад долазите? Добро нисте чекале подне?

МИЛКА

Нисам могла раније, очију ми. Нана ми нешто куња.

МИЛЕВА

А ја опет док сам опремила бату у штампарију.

Девојке на доксајту поседају поред ђерђефа и ошћичну вез.

НАСКО

Узледав Кају, дрекне лудо.

Ене го, ене го! Ха-ха!

Тресне фес о џајтос.

НИЦА

Држ', не дај! Шта би кљусету?

Сви ѝрсну у смех.

ЧИЧА ИВАН

Бре, како ме препаде дрта матора.

НАСКО

Доброћудно.

Ћути, бре! 'Аде, бре, Ницо, и ти шуштер, певајте нешто за мене ме и Катица, па ће да частим по 'едно кафа.

НИЦА

Хоће ти се смучи.

НАСКО

Неће, бре, Ницо. Слатко ће ми да буде.

ЂОЛЕ

Ће те убије у врат, страх ме.

Оркестар.

КАЈА, МИЛЕВА И МИЛКА

Певају:

Хеј, подунуше сабазорски ветрови,

Хеј, те разнесе по ђул башти ружице.

Хеј, под ружицом трескот трава зелена,

Хеј, на травици мор-кадифли срцаде.

НАСКО

За време ѝсеме севдалише, луђа глановима, криви се као чочек и на ѝослейку узвикне.

Аферим, срцу моју!

ЧИЧА ИВАН

Што се дереш, клемпешу ниједан?

НАСКО

Зар не чујеш како пева Катицу? Ах, дете, бре! Липца за тебе.

Пева:

Катицу душо, Катицу златно,

Који те је воле, 'оће да умре због тебе.

Сви се смеју.

МИЛЕВА

Погледајте оног маторог како се распилавио.

КАЈА

Кога?

МИЛЕВА

Па Наска. Јао, како пиљи у тебе.

КАЈА

Маторо, па лудо. Заљубио се човек у мене.

МИЛКА И МИЛЕВА

Ијух!

Прсну у смех.

КАЈА

Онај луди Коле једнако га лаже како сам га бегенисала, а он полуде. Море, шиље ми шећерлеме, суцуке, а ја раздам деци. Ономад ми дошао чак пред кућу. Обесио ми се ту, па жмирка као нечастивац, и прича: како не може ни да једе ни да спава и све „због љубав – због неко женско.“ Одмах сам се сетила да се то мене тиче.

МИЛКА

Па шта си му казала?

КАЈА

Рекла сам му бајаги стидљиво како сам се зацопала у њега, и да лудујем за њим.

МИЛКА

Ијух, Бог те видео!

МИЛЕВА

Баш си ђаво.

КАЈА

„Само“, рекох, „поткрешти те бркове. Дотерај се, па ћу те још више волети.“ (*Смеју се.*) Јуче седим овде и везем кад неко приђе и поче да уздише. Погледам – Наско. Ошишао бркове па изгледа као миш из мекиња. (*Смех.*) Поче да преврће очима и да се грува у прса: „Погибо за тебе, изгоре, бре, Катицу“. И ко зна шта би још надробило да не дође Аца који му подвикну: „Држ’ караконцулу!“ А мој ти Наско сподби антерију, па у тутањ.

МИЛЕВА

И јесте смешан, анатема га било!

МИЛКА

Баш је суклата.

КАЈА

Излечићу ја њега. Одавно се ми договарамо да од њега направимо караконцулу.

МИЛКА

Изгледа, сестро, као очерупан петао.

Смеју се.

МИЛЕВА

Гледај, молим те, како пиљи овамо.

КАЈА

Нека пиљи. Па и онај ми се Ница наврзђ. Отуд-одовуд, па код мене. Виси ми поваздан ту као страшило.

МИЛЕВА

Знаш шта? Хајде да зовнемо Ницу да се мало прошалимо.

КАЈА

Он ми још треба! Не могу после да га се отресем. Још ће помислити да лудујем за њим.

МИЛЕВА

Ама баш зато.

МИЛКА

Неће бити згорег и због оног маторог Наска, да га мало наједимо. (*Виче.*) Ницооо!

КАЈА

Чујеш, Милка! Богами ћу да се расрдим на тебе.

МИЛКА

Де, лудо једна... да се мало нашалимо. (*Јаче.*) Ој, Ницо!

НИЦА

Биџи.

Мене ли зовете, бре?

Иге журно.

МИЛКА

Тебе, голубе гађасти.

НИЦА

Иха, да полетим ћу.

КАЈА

Чувај крила, голубе!

НИЦА

Ах, Кајо, што си таква? Ама, не можеш да живиш док ме, ете, не пецнеш. Што ме, бре, толико мрзиш?

КАЈА

Мрзим те што си левента. Такав момак, па ништа не радиш. Ухватио си се с оним Колетом, па лажете свет и испијате алвалуке као последњи бескућници.

НИЦА

Ах, Кајо, Кајо! Ти ће, бре, да ме са'раниш, па тој ти је. Значи, бре, Милева, и ти, Милка, да гу водем, бре, као створитеља, а она, ама: а.

Одаје ноктиом о зуб.

НАСКО

Сјазив Ницу, грекне.

Пази го оно куд се смота? Је ли, клемпеш, бре? Шта се качиш тамо? Што не оставиш деца да ради?

НИЦА

Одмахне руком.

Причај!

НАСКО

Значи ли да за ово можеш да идиш у авса?

ЧИЧА ИВАН

Остави, момче. Што се па ти плећеш?

НАСКО

Како да не се заплетем кат мути вода на друго људи.

ЧИЧА ИВАН

Бре, међер ово заћорило. Памет бери, дрто. У теја године, бре, брате... Деда да ги биднеш.

НАСКО

Море остави ме па ти. (*Ници.*) Па је ли нећеш да се тепаш от туна? Е чекај, синко!

Оде брзо лево.

СВИ

Уа! А по њега!

МИЛКА

Врађоласто.

Па камо тебе, Ницо? Каја се уби гледајући те.

НИЦА

Верујем да би се убила, али да сам берберин, а не ете... онај...

МИЛЕВА

А зар се ти стидиш свог заната?

НИЦА

Дабогме да га се стидим. Хеј, да сам берберин... све би друкчије било. Али овако... само се мучим и уздишем за онога ђа-вола тамо. (*Каја се смеје.*) Смејеш се, је ли? Ах, Кајо, знаш ли да ме овдег пече кај ватра.

КАЈА

Метни хладну крпу, биће ти лакше.

НИЦА

Ударила си ти мени хладну крпу одавно. За тој ме и пече. (*Рас-корачи се.*) Што је Аца бољи од мене? Ваљда зато што свира у тамбуру па је нека сезона? Море теби за љубав и у гајде ћу да свирам.

КАЈА

Иха! Ала ти забразди.

НИЦА

Мучи ти мене, па ће ме једно јутро видиш како висим о она' дуд.

КАЈА

Вешај се кад си луд.

НИЦА

Ето, чујеш гу?... Ја говорим из очајност, а она тера вицови сас мене.

МИЛКА

Шали се она, Ницо, веруј ти мени. Она је стидљива па не може да ти призна. А да си је чуо шта је малочас говорила...

НИЦА

Брзо.

Шта је говорила?

МИЛКА

Мани! Полуде за тобом. Све уздише и шапуће: „Ох, Ницо, слатки мој Ницо!“

НИЦА

Раздражан.

Ама, здравља ти? Па што се не казујеш?... Ево, брате. 'Оди да се пољубимо.

КАЈА

Убиће те у врат.

НИЦА

Неће, богами. Цмок, па готова посла.

КАЈА

Буди учтивији ако хоћеш да те волим. Безобразлук не трпим.

НИЦА

Има ли, болан, што слађе од љубав? Знаш ли, бре, Кајо, да би' те у недра носио.

КАЈА

Тешка сам, Ницо.

НИЦА

Не бери ти бригу.

КАЈА

Слаб си. Погледај се какав си. Ноге ти кô свирајке.

НИЦА

Због тебе сам се овако начинио те изгледам као свираљка. (*Показује ноге.*) Ово су кубурлуци, а не ноге. Уби ме неспавање. По целу ноћ уздишем и шпацирам испод твоји пенцери. Чак ме и цигански пси обегенисаше, а ти?

КАЈА

Јест, шеташ, ал' од кафане до кафане. Па си окужио и оног јадног Ђолета. Увукао си га у Крлетово друштво и хоћете да упрапастите једног поштеног мајстора.

МИЛЕВА

Не ваља ти посао, Ницо. Окани сети Ђолета. Јер ако те Чича Паун поткупи, зло ћеш проћи.

НИЦА

А шта му ја смићам. И шта се па Чича Пауна тиче шта ја имам сас његовога сина?

КАЈА

Гле, ти мустру! А што му наговараш сина да трампи кућу за рингишпил?

НИЦА

Пауна се ништа не тиче што Ђоле хоће да се сас Крлета трампи. Кућа је Ђолетова па може и да гу запали. (*Раскречи се, и ѿдоуѣре шѣтаѣићем нос.*) Ама, који мени може да забрани да не шпекулирам сас мој мал?

КАЈА

Да видиш није ни тако. Има онде и Чича Пауновог зноја. Није оно Ђоле сâм стекао.

НИЦА

Па, оно... јес' је, није да није. Ама оно му Ча Паун дао као тал.

КАЈА

Дао му је да не падне на туђ праг, и да остане као честит мајстор. Море, све бих ја вас батином. Хоћете елбета. Запни, синко.

НИЦА

Марим ја. То су његови послови. Ама ти, ти... Ах, Кајче, бре! Све би друкчије било да се ниси заопала у онога Ацу. Па и он понеки пут нема презрење спровоћом мене. Кад му дођеду лутке, он тука цандаре на мене. Због ову љубав патим се кô ники мој. Пази какав сам се начинио. Неће ми верујеш, Милка, а трчим за њом као луд. Ако оде на вунару да ради, ја там. Оде ли код бакали, да ти кажем, код Ћир Лучу, или код Думу да треби воће за слатко, ја опет тамо. Шпацирам испред дућани по цео дан само да гу пред вече дочекам. А кад се пусти с рада, па кад гу угледам, мен ми срце хоће да искочи. Приђем да гу пратим, а Аца туп па помеђу нас. Уфати гу за руку и испрати гу чак до кућу. Ја си тад полако клацкам за њима и уздишем као магарац. Па немам среће ни у колу. Недељом кад се састави оро поза Синђир цамију,¹⁴ или ти код цамију поза дорћолску цркву,¹⁵ ја се уфатим до Кају, а Аца текем туп, па не раздвоји. Уфатим се до Милеву, она се пусти; уфатим се до другу, трећу, све се пуштају. Па чак и она друга Милева – што гу зову гураво прасе – и она ме не трпи. А да сам ружан, па 'ајде де. Ама сам леп, па кицош сам, па певач сам, а што кажеш и песме из позориште знам, па и вицови знам. Ама, ето, немам срећу па тој ти је. И куд на ђавола да се упишем у памуклијаши?... Еј, да сам се уписао у бербери (*Одмахне руком и звигне.*) куд би ми био крај. Седнеш пред вечер пред дућанче, спустиш шишке на чело, затуриш ногу преко ноге, узмеш си тамбурче па (*Узме своје шћипајче местио тамбуре, ђа имийири.*) цин, цин, цин, цин, циминими мимци циминиминим. А девојке једна по једна испред дућан, фуке, фуке, смуцају се испред теб, а ти сербез свираш и намигујеш.

¹⁴ Звана још и Синџирли цамија, прави назив Јахја-пашина цамија. Била је то највећа цамија на Дорћолу. Изграђена је 1548/49, а срушена 1877. године. Налазила се на доњем Дорћолу, између улица Цара Душана, Дубровачке, Скендер бегове и Книћанинове. Тај део се звао још Биђијазар или Доња чаришија на коме се продавала обично половна роба.

¹⁵ Дорћолска црква, тај назив је коришћен за Цркву Александра Невског која је саграђена 1877. године у близини местиа срушене Јахја-пашине цамије. Црква је срушена 1891, и на том месту је подигнута основна школа, а нова црква посвећена Светом Александру Невском саграђена је тек 1912.

ПОЈАВА СЕДМА
Чича Паун и пређашњи

ПАУН

Из прве кулисе лево, појављује се Ницу.

Ту ли си ти, мангупе један? Где ми је син? Тако ли ти знаш да мамиш добру децу у неваљало друштво, па да им трампљаваш куће за којекакве беспослице.

За време овога зговора сви испред кафане појављују се Ници у помоћ.

ЧИЧА ИВАН

Де, што се кидаш за ништа.

ПАУН

Зар вас није срам? Уфатили сте ми дете, опили га као стоку, па му режете ћулав. (*Сјази Крлеија.*) И ти си ту, белосветска рђо? Мрдни испред мене да те не зграбим! Срам вас било! Знаш ли, бре, пачарис ћу да направим!

БОЛЕ

Тато. Молим те као Бога да не вређаш људи. Ники мене не наговара; све што чиним то је из мој памет.

ПАУН

Ах, Боле, Боле, зашто, сине, да ме тако уцвелиш? Знаш ли, сине, да се од јуче ништа друго не чује него: Боле хоће да трампи кућу за некакву вртешку, вртила се никаква!

БОЛЕ

Јесте, тато. Хоћу и ја да будем фини човек. Хоћу да се носим кицошки и да живим сас финоћу.

ПАУН

Ама шта ти је спело да се упропастиш, мајка те Божја не убила?

ЂОЛЕ

Хоћу да испаднем газда. Ено, Сава добошар назидео куће, па бере ли кирију, бере. А кад заседне пред Хаџи Јованову кафану или пред Ђозину, а он опружи чибук чак до тебе па ћевши ли, ћевши.

ПАУН

Јесте, опружио, ама запео човек сас снагу па зарадио. А шта ти?... О, људи, где завртеше здравом човеку памет, па да трампи кућу за вртешку!

ЂОЛЕ

Зар хоћеш да се затрем у онуј ковачницу, и да набијам шине на точкови? Море, данас се свет довија на елбет. Данас људи живе сас финоћу.

КОЛЕ

Сас чарламу. Ништа брез чарламу.

ПАУН

Ама Бог те видео, синко. Је ли то паметно да онако красну кућу трампиш за дрвенарију па да се скиташ по вашарима као комендијаш, и да оставиш онако красан занат?

ЂОЛЕ

Красан си ме занат научио. Идем кај оцачар, црним се као чунгар. А пази га Крле... обесио ланац као прс'. Па глонцоване ципеле, па фина сребрена табакера, па фина шубара, па штап сас фину дршку, па мирис у мараму. А ја се усекњујем у кожну кецељу. Кад га погледам, ја се срамујем да седнем до њега. Иде, бре, кај лутка. Све је он то стекао сас вртешку, ете сас ринђишпил.

ПАУН

Стекао је он, синко, сас грнци и каленице... а по вртешку би он сушио зубе.

НИЦА

Право каже побратим Ђоле.

ПАУН

Казан ти теби на главу. Не плећи се.

КРЛЕ

Е де, де. Стар човек па говори као дете. По грнци, мој чича Пауне, отишао бих ја одавно у Ташмајдан, него да Бог поможе вртешку.

ПАУН

Па кад је то добро, што не радиш и даље.

КРЛЕ

Што нећу више да радим тако ситна посла. Паре сам намлатио, сад могу шта хоћу. На послетку ако ви се не допада овај пазар, не мора да буде. Ја могу да дам Ници или Колету под рачун, и ја опет газда.

ЂОЛЕ

Шта кажеш?! Бре, остави ти врдаламу. Пред сведоци је свршено и чича Иван пресекò сас руку. Пазар је готов, и ја не отупам.

КРЛЕ

Море, нећу да ми се ту меша којеко. Нећу да продам, па готов посао.

ЂОЛЕ

Брез врдаламу. Јеси ли секо, чича Иване?

ЧИЧА ИВАН

Јесам, де.

ЂОЛЕ

Нема више разговор.

ПАУН

Ђоле сине, ама нема 'лебац брез мотику.

ЂОЛЕ

Море, па какву си вајду видо па ти од ковачницу? – А овако, наместим вртешку, узмем бич у руку, а жену наместим код вергил да свира – свирнем у трумбету, пукнем сас бич, ергела се врти, а Ђоле мота ли паре, мота.

ПАУН

Врти се теби памет па не знаш шта ћеш од лудињу. Обесио си чекић о клин па се смуцаш по кафане сас нерадници и којекавке битанге, а муштерија наручује код другог.

ЂОЛЕ

Ба. Много ме стало за муштерије. Нека ме Бог поживи до јесен, па ће да видиш како ће Ђоле да се спацира сас цилиндер, а шубару ћу да натакнем на ринђишпил да се од њума плашиду врапци.

Сви се смеју.

КОЛЕ

Бравос, побратиме! Удри му чарламу.

НИЦА

Тако те искам бре, Ђоле!

ПАУН

Шта се ви мешате, пангалози ниједни?

НИЦА

Извините за ти изрази. Ја ве фактично не разбирам шта подракумевате сас те речи.

ПАУН

Немам овде тољагу, а ја бих ти дао фактично.

БОЛЕ

Остави се, тата. Сваки спровоћу глумца. Еле, Крле, погодба стоји: ти мени шесет дуката и вртешку, а ја теби кућу. Вечерас да се нађемо код „Талета“, ¹⁶ ја да платим алвалук. Ако ме Бог поживи те завежем коју пару, узме Боле после и циркус. Погодим пајаци и девојке сас кратке сукње, па окупим по вашари – па с једну страну циркус, с другу ринђишпил – а може и палерама ¹⁷ – па да видиш како се гумају паре. Онда ћу те питам, тато.

ПАУН

Тешко мени! Још ћу да дочекам да те гледам како се премешаш и скачеш на конопац.

НИЦА

Море, главно је да се набутаду цепови.

ПАУН

А ја теби кажем да се оставиш и Болета и вртешке, зашто ћу да те тужим члану.

НИЦА

Ништа ми не можеш без резон.

ПАУН

Ја ћу тебе у апс, а ти после тражи резон.

НИЦА

Не дозвољаје палеграф. А што ти мени претиш, то су вицови.

¹⁶ Кафана Код Талета налазила се у Душановој улици; била је позната и по рибљим специјалитетима. Срушена је за време Великог рата.

¹⁷ Мисли се на панораму. Реч је о сцени, претечи филма, у облику велике дрвене кућије. У дрвеној кућији налазиле су се слике одређених предела (обично градова), састављене из више делова тако да се добије најшири могући видик, а са слично сцене кућије налазила су се увеличавајућа стакла. То је била редовна врска забаве на вашарима.

ПОЈАВА ОСМА
Павле и пређашњи

ПАВЛЕ

Помози Бог! Наско – нема га?

ЧИЧА ИВАН

Само си ти фалио. Фала Богу те дође.

ПАВЛЕ

Прислонио шаку на уво, и зинуо.
Меркате плацови?

ПАУН

Меркам дрво да се обесим.

ПАВЛЕ

Ако, ако, и треба.

ЧИЧА ИВАН

Кад је и глумча овде, онда је ак карађоз.¹⁸

ПАВЛЕ

Ја мислим... око сто дуката.

ЧИЧА ИВАН

Виче.

Ама који ти говори за плацови?

ПАВЛЕ

Што вичеш? Нисам глум.

ЧИЧА ИВАН

Неје глум, а не чује као топ.

ПАВЛЕ

Зашто да не може?

¹⁸ Карађоз је познатији јунак штурског театра сенки; он је симболизовао неписменош, простиош човека из народа.

ЧИЧА ИВАН

Шта може, акмак?

ПАВЛЕ

Може да се подигне кафана, а може да остане и амам, само треба паре.

ПАУН

’Ајде ти, Ђоле, у дућан! Остави ову булументу, па се мешај сас твој еснаф.

ЂОЛЕ

Јок, јок, јооок! Нећу чекић макар сас козу орџ.

ПАУН

Нека ми Бог опрости, ама морам. Да знаш, синко, да сам трипут од јутрос ишао у кварт, и сва три пута врнух се – зашто не могџ од срама да изиђем пред члена. Ама сад ћеш да ме запамтиш!

ЂОЛЕ

Пунолетан сам. Сас мој мал ја располажем. Тудори ми не треба. Ако пропаднем, неће ми ти храниш децу.

ПАУН

Ах, пцето арнаутско! Памтићеш кад си татка за срце ујео.

Оде нађло у љрву кулису десно.

ПАВЛЕ

Хоће ваљда Паун да зида?

ЧИЧА ИВАН

Љућииио.

Ама неће ники да зида! Што си ме окупио треска те – да би те треснула!

ПАВЛЕ

Па Ђока је банкрот, он нема паре.

ЧИЧА ИВАН

Осталима.

Ето, тако ме једе ваздан дан. Јуче ме нађе на пијац и хоће човек да разговара. Од викања сам промукао. Скупио се свет око нас као да игра шебек. А добар човек.

ПАВЛЕ

Међинуо шаку на уво и слуша.

А, Наско? Наско може, тај има паре.

ЧИЧА ИВАН

Крсти се.

Да Бог сачува сваког!

ПАВЛЕ

Плане.

А што ми се ту крстиш? Криво ти је што је близу твоје куће. Ако човек има паре, нека зида. Није него – ти би хтео да закупиш цео Београд. Е нема, синко!

ЧИЧА ИВАН

Ама, ко то каже?

ПАВЛЕ

Ја не слутим ништа. Хоће човек да зида, па нека зида. Него, куд ли штуче тај Наско? Није био код тебе?

ЧИЧА ИВАН

Врћи главом.

Није.

ПАВЛЕ

Морам да га нађем. И сас њега имам главобољу.

КРЛЕ

Знаш шта, Ђоле?

ЂОЛЕ

Шта?

КРЛЕ

Да баталимо ми ову нашу ствар.

ЂОЛЕ

Јок! Пред људима смо се поштенски погодили. Нема врдање.

КРЛЕ

Нећу да ми твој отац приговара и буну члена против мене. Није то за мене. И што ће мени туђа главобоља.

ЂОЛЕ

Кажи ти мени куда ти је тај ринђишпил? Хоћу да га видим.

КРЛЕ

Ринђишпил је већ азор – постављен. Ено га на Батал цамији.¹⁹ Па, у име Бога, сутра чим зора сване, а он ће да се врти. Па ће мени или теби да се пуни чантра.

ЂОЛЕ

Мени ће да се пуни. Еле, свршена ствар. Погодба је пред сведоци. Ја не трзам реч. Је ли тако, браћо?

СВИ

Тако је.

ЂОЛЕ

Е кад је тако, а ти дај још једанпут руку! Пресецај, чича Иване! (*Учини Иван.*) Тако. Сад спреми паре. Ја теби тапију, ти мени шесе' дуката и вртешку. Па кад и то свршимо, онда да ударимо у једно турцко пиће.

¹⁹ *Видејши нај. бр. 10, на сѣр. 22.*

НИЦА

Алал ти купус, Ђоле!

КОЛЕ

Жестока чарлама!

ЂОЛЕ

А сутра Ђоле накриви капче, па кад ми се оклембеси чантра,
онда ћу ве питам: „Пошто Дорћол?“

КОЛЕ

А сад да извртимо још по један оканик.

ЂОЛЕ

И десет. Ја плаћам.

КРЈЕ

Јок, јок. Данас ја плаћам.

ЂОЛЕ

Јок ти. Ја плаћам.

КРЈЕ

Ти плати довече.

КОЛЕ

Море, свеједно. 'Ајде, да се не издангуби.

НИЦА

Право кажеш, побратиме.

Оду и сви поседају за истии сѣо.

КАЈА

Шта је, што сте се ућутале? Кад је њима о главу, зашто да смо ми невеселе? Хајде једну од наших. Гукните, цафтаре једне.

Оркестар. Песма:

Киша пада, трава расте,
Гора зелени,
И гора се с листом саста,
А ја немам с ким.

Имам драго на далеко,
У туђој земљи.
Кога сретнем, кога видим
За драго питам.

Ој, путниче, намерниче,
Виде л' драгога?
И да смо га ми видели.
Ми га не знамо.

На њему је мор долама,
Мором до земље,
Извезена, искићена,
Златом жеженим.

На глави му црвен фесић
Од три дуката,
На фесићу златна тура
Царска јазија...

После песме, мала пауза.

КАЈА

Ах, Боже мој! Певам, а све мислим на јадног Ђолета.

МИЛКА

Или на Ацу?

КАЈА

Де, де, ђаволе!

МИЛЕВА

Кô божем на Ђолета.

МИЛКА

Јао, што је лицемерна.

КАЈА

Па мислим и на Ацу.

С леве сџране, из даљине чује се, уз брујање хора, пџсма коју води Аџа. Нарочитџо пџочетџак Ој, Дорђоле пџреба да чује сва пџублика. Остџало иде пџихо из даљине, па онда све ближе, и сасвим близу:

Ој, Дорђоле, мали Цариграде!
Кроза те се прођи не могаше
Од ћошака, младих девојака.

КАЈА

Нано, Нано!

АНА

Шта је, сине?

Пџсма:

Ој, Кајка злато, не срди се на ме
Ако сам те оком погледао,
Зато сам те срџем севдисао.

КАЈА

Ево нам друштва.

АНА

Гледа у кулису.

Јесте, богоми. Па ено и Аџе. Пџвајте. Ко пџева, зло не мисли.

МИЛКА

Откуд ови у ово доба?

КАЈА

А што? Навалила ваљда муштерија, па не може од посла.

МИЛЕВА

Метни столицу на врата, па готова посла.

КАЈА

Ено их већ код мале чесме.

МИЛКА

Ја ћу, богами, да хватам маглу.

МИЛЕВА

Ијух, жалосна, зар мене да оставиш?

Песма сасвим близу:

Ој, Кајка злато, не срди се на ме
Ако сам те оком погледао,
Зато сам те срцем севдисао.

МИЛКА

Верујем ти и да не певаш.

МИЛЕВА

Куку, шта их је. Идем ја у подрум.

МИЛКА

Та чекај и мене.

КАЈА

Јао што су ћурке. Куд сте нагле? Кô божем стиде се, а овамо
укачиле би се на кров да пиље у мушкарце.

МИЛКА

Ако ти и пред њима будеш тако говорила...

МИЛЕВА

Ваљда није луда?

ПОЈАВА ДЕВЕТА
Аца, певачи, пређашњи

АЦА

Маше шеширићем и поздравља их.
Добар дан. Смето ли свратити?

КАЈА

Смете, смете.

АЦА

Је ли код куће Ива?

КАЈА

На раду је.

АЦА

Неће се ваљда љутити ако мало свратимо?

КАЈА

А откад ти зазиреш од Иве?

АЦА

Знаш, радан је дан. Па шта ми радите, девојке?

МИЛКА И МИЛЕВА

Пођну главе и ситидљиво.
Па... ето.

Кикоћу се прижушено.

КАЈА

Молила сам их да ми помогну. Данас оне мени, сутра ја њима.
Знаш, хвала Богу, дорћолски обичај.

МИЛКА И МИЛЕВА

Ойеј као љре, само сад ушање гласиће.
Па јесмо.

АЦА

Ако, ако. Тако и треба. Па што сте се тако шћућуриле. Дигните главе. Ево сам вам довео другове, па бирајте. Пазите... Све сâм соко.

МИЛКА И МИЛЕВА

Као љре.

Иди, Ацо, богати!

КАЈА

Де, де, немој да их застиђујеш. Него шта би вама да на дану певате улицом?

АЦА

А што се томе чудиш? Зар је првина да чујеш Дорђолца улицом певати? Па мора да пева кад око њега све пева: и баште, и османлуци, и птице, и девојке... све, све пева.

ПОЈАВА ДЕСЕТА

Наско и пређашњи

НАСКО

Иза леве кулисе.

Ле-леее! Шта је ово од калабалук? Малупре онај клемпеш Ница, сат па оно бемберско нестреха! И други има пуно. Бре, бре, бреее! (*Виче на Лицу.*) Ели ти то смеш, чапкуну, да биле чапкуну шваљерско?

АЦА

Маглу, Цинцо, да не испаднеш караконцула на дану.

НАСКО

Хоћеш да донесем пушка арнаутка, да те гађам сас него?

АЦА

Маглу, прчу матори.

НАСКО

Зар хоћиш да ми стрефне шлогу?

СВИ

Ха-ха-ха!

КАЈА

Оставите га! Седајте и певајте, а ми ћемо да радимо и слушамо.

АЦА

Деде, ви почните. Ми ћемо да помажемо.

НАСКО

Елем, такој ли је?

АЦА

Ватај маглу.

НАСКО

Е кат ћете ви тако, ја ћу овако.

Седне на клупу поред чича Ивана.

Песма:

Бре девојче, мајка те немала,
Нит имала, нит те коме дала.

НАСКО

Цркло, дабогда!

Песма:

Изгоре ме, твоја лепотиња:
Чарне очи, румена усташца.

ЗАВЕСА ПАДА

ПРОМЕНА ПРВОГА ЧИНА

Позорница представља другу узану улицу. Куће неравне. На вишим кућама виде се бокови. Куће махом једносратне и покривене ћерамидом. Позорница мора бити јако дубока да би добили праву перспективу овога краја. Овако треба поставити декорације: следеће куће од друге куле је простија кућа која је сасвим увучена унутра и коју заклања велики дуд, чије гране падају на кров саме куће. Кућа је озрађена проиштем са простим пољетом. Прва кула поред ње представља сокаче које води Сака чесми²⁰ и Шареном хамаму. До ње је Ашчиница и трактерница која је виша од куће до ње. Над ашчиницом виси на звонској шипци покретна фирма на шаркама. На фирми је измалан сити, белом чаршавом засири. На сити две велике чаше – до ње црвене, а навише беле. Знак, да су жосићи отишли. Насред сити велика чинија са огромним печеним ћураном и виљушком, иако је несоразмерно великом, забоденом у леђа. Два жосића седе на зеленом ситицима, и у експозицији подижу: први огромну оканицу с вином, а други жрну виљушку. Изгледа да је фирмачица хтео нарочито да истакне ова два предмета. Слика је без штафаже. Цела је табла премазана отворено љавом бојом, иако да сви намалани предмети виси у ваздуху или су као сити из балона и падају на земљу. При дну је највише: Ашчиница и трактерница код два побратима. (Доцније, ашчиница је променила фирму и, међу два жосића, била су измолвана два бела коња са пребаченим љавама преко враћова. Иако су сад били коњи на табли, највише је остао: Код два побратима.) До ашчинице је Чича Марчетићова млеканица са истакнутом ниском шезом. На шези поређани чанци од кала, домаћа грнчарија. Пред овима је, најпре, кофа с киселим млеком а до ње, према гледалишту, велика чинија покривена унакрсним обручевима ошавеним црвеним шилом, врста поклопца. („Да не плуват муви у сирење.“) – До млеканице је Талетова кафана. Кафа-

²⁰ Сака чесма налазила се на уљу Господар Јованове и Дубровачке (Краља Пејтра) улице, испод данашње Јованове пјаче. Тај део града носио је назив Зерек. Са ње су сакације (водоноше) узимале воду.

на надвишава оба дућана са сџране. Фасада је са модерним и широким жезимсом изнад које се виде два мала шаванска прозора. Кафана је обојена жућкасто свешлом бојом. Фронти ове кафе не јако је увучен између ова два дућанчића, иако да Талетова кафана добија два прохода, један на улици, други увучен пред кафаном. На предњем проходу, два лева зелена бајрема са оштрим крунама. Између бајремова постављени столони са белим заштитачима и жутиим „пештанским“ столонима. (У то доба цењена је само пештанска роба. Пештанске пешнице, пештанске шерије. „Ако је от Пешта, неје скупо“. На пример, поручиш у ашчиници порцију ђувечџа, келнер виче: „’Една порција ђувеч ама пештански.“) До Талетове кафе, на самом углу раскриша, Дорџ-јола, је Наскова бакалница. Бакалница је ниска зграда. Цео бок бакалнице испуњен је иако да Талетова кафана стоји увучена између бакалнице и меканице. Бакалница са кацима отвореним. На ђенку, који је испуњен, поређане су ђасе са шећерламејом у бојама. О вратица са сџране обешене мејле, а пред дућаном уокано буре с кацираном. То је Паја Насков дућан, а доцније Кикин. – У пролазу, десном и левом сџраном идући Доњем зраду, нижу се сџине зграде с ђенцима а у врху, близу Јеврејске мале²¹ сџине рујине иринца Јевђенија.²²

Десна сџрана (из ђублике): најпред, у другој кулиси – прва служи за пролаз – крџачки дућанчић са вратица и малим прозором. До дућанчића кација под кућом кроз коју се улази као у ђунел. До кације, а под истом зградом Ађимова кафана. На кафани су у среди вратица, а са сџране у ширину – прозори

²¹ Јеврејска махала, иај део Дорџола звао се још и Јалија. Захвајала је прошир сџароџ Дорџола, од Малоџ Калемеџдана, сџаре Елекџичне централе и Улице цара Душана до дунавске обале са друге сџране. Назив означава земљиште поред река, приобаље. Била је насељена искључиво јеврејским породицама. Био је то крај са уским кривудаџим улицама, слабо освешљен пешролеумским свешљакма и ниским кућама. Јалија је социјално и кулџуролошки била различџица од осталих делова Београда. Према шџурским пописима наводи се први ђуш 1572. џодине.

²² Еуџен Савојски (1663–1736), аустџријски кнез и војсковођа. Када је привремено аустџријска војска заузела/окупирала Београд, проширала Турке (1718–1739), иринца Савојски је у мноџоме доџпринео архџитекџионском развоју зграда, удаџујући ђа од изџеда и уређења ориџиналне касабџе. Њеџов двор се налазио на Дорџола.

са ситним окнима и зеленим ћерчивима. Прозори су до полове дижући на лајсанама, са лонцима ђуним босиока и мукаћила. Пред кафаном ситолови са шареним застирачима. Над кровом кафане, у позадини, уздиже се чистава једна страна са прозорима на којима су поређани лонци са босиоком. Прозори ових станова дойиру до самога крова кафанског, тако да се с прозора може врло лако сусестићи на кафански кров који је раван као тераса и на коју становници ноћу кроз прозоре извлаче простирке те лежи ноћивају на том крову. Пред кафаном, испод прозора, дужачка зелена клупа на којој сам жазда Аћим седи с прекрићеним ногама, и пошто је вечито тијан, извија редовно високим гласом своју песму: Ој немене, немене, дођи, драга, код мене. До кафане је – исте висине – берберница са истоветним прозором и цвећем као и кафански. Цео дућан с лица окречен је жутом бојом, а по дну љавом бордуром. Унутрашњости дућана је пајронирана ружичастим цветовима. Горе, из дућанских врата, вири извијена звоздена шипка за коју је на крају пријврћен жути и светио берберски шас, иза кога је преко шипке пребачен широк ћерћели ћешкир, ошивен на крајевима шупљикавим шлинџерајем. Над вратима је фирма:

АЦА ВАСИЋ БЕРБЕРИН

До бербернице на уљу фурунџиница, кућа на два стана чији је бок окренути публицы. На ћепенку хлебови и уљање на лојана свећа у лименом свећњаку. Из уља фурунџинице, из улице која води Јалији,²³ Дунаву, вире разни зелениши као: млад зелени лукац, ћеришун и салаџа. То је Чифут-Ћорћев дућан. Крај дућана светили оштински фењер. Лево и десно, ђуно је оваквих оштинских фењера. Из свих прозора избија светлост, а оне ближе рами ваља осветлиши рефлекторима да по могућности светлост падне на калдрму. У дубини, сасвим у ћерсеќињи, назире се Градско поље. Позорница је, од раме до гна, застирши љашином на коме је насликана ћурска калдр-

²³ Мисли се на Јеврејску махалу; видећи нај. бр. 21, на стр. 67.

ма, са излоканим олуком по среди... Нарочитиу пажњу обрати-
ти освешћењу. – Девет сахата је увече. Сушра је Марковдан.
Позорница је освешћена месечевом светлостиу како би се сва
лица могла лепо видети. Дућанска врата, кућни прозори, све
је окићено врбовим и липовим гранчицама: обележје Бурђевог
дана.

Кад се завеса дигне, сва лица активна, и нема, овако
да буду постављена: Папа Наско седи пред дућаном на зеленој
столици са пребаченом десном ногом преко леве. У руци му
бројанице од жутог стаклених, или од седефа. Пред Талето-
вом кафаном, за предњим столом до млеканице, седе Ница
и Коле. За другим столом седе Јеврејке и Јевреји у њиховој
старијој ношњи. Пред њима су две празне шољице од кафе и
четири празне водене чаше, јер њих је свежа четворо. Пред
Ахимовом кафаном седи неколико жосицију и панорамција са
пребаченом чантиром; жосицијула и објашњава се с жосицима.
Ахим седи на својој клупи, шубару накривио на лево око, суче
бркове мушићклом и с времена на време нагне се жосицима,
као да их боље чује. Пред берберницом седи дорћолски Фиџаро,
Лети Аца или, Лето Берберче. На зеленој рођој столици, за-
ваљен и размешто. Прешурио десну ногу преко леве. На ногама
чистије беле чарапе и „шићховане“ пайуче. Десна му је нога без
пайуче. Од одела има панталоне црне боје, чистиу белу ћерћели
кошуљу, с ибришимом зеленим везеним пауновима на прсима,
обореном јаким и „исецлама“; никако крућим манжетинама.
Раскојчан прсник. У бујној, са ситране раздвојеној коси, заде-
нућ бели чешаљ са ситране, а шипке му покриле десну обрву.
Седи, и свира полако у шамбуру. До Аце, седи на праћу Андрија
фурунција. На ћепенку му се плави лојана свећа у лименом цр-
ном свећњаку. Далеко у дубини, чује се тридушено зурла (обоа)
и жоч. Кадикад они у позадини викну: 'Ајде, дорћолски бифте-
ци, 'Ајде тазе мезелуци, Фриш риба, реш, Ох, што је тазе, мо-
лим. Ово се све понавља одмерено и умерено да не би смећало
активним приказивачима. – За време ове сцене, неме особе
морају бити ућућене да врше само оно што им редитељ на-
реди и покаже. Прешеривања, а нарочитио карикирања, не сме

бићи. Нико од немих особа, па ни активних, не сме импровизовати какву било сцену на своју руку. Цела слика мора бићи жива, али без смећања другима. Сјајисти и сјајисте одлазе и пролазе. Девојке, кад прелазе преко позорнице, морају јако клапарати пајучицама, што је унеколико карактеристика онога времена. Нарочито се препоручује девојкама да иду средином улице, да се грациозно крећу, и да им боре на сукњама праве живописне и естетичне линије које им оцртавају облике тела. На другом ћемо месту изнети како је ко обучен.

ПОЈАВА ПРВА

Наско, Коле, Ница, Аца, Јевреји, Јеврејке и остали

НАСКО

После паузе, прилази Ницином столу.
Добру вечер!

КОЛЕ

О, добро вече, газда Наско.

НАСКО

Седите за муфту?... Много била врућина данас.

НИЦА

Као да је свети Илија, а не Марковдан.

КОЛЕ

Ако и сутра овако подржи, Боле ће лепу пару да намлати.

НАСКО

Разознало.
Боле?... А што је сос него?

КОЛЕ

Баш малочас разговарам сас побратима — данаске свршише пазар.

НАСКО

Пазар?... Сас кога?

КОЛЕ

Па сас Крлета грнчара.

НАСКО

Ништа не знајем. Относеће се чега су свршиле?

НИЦА

Па узео Ђоле од Крлета вртешку – ете, ринђишпил.

НАСКО

Ренђешпил?... Несум чуо за тај реч. Ели то некој зарзават или мон онако?...

КОЛЕ

То су дрвени коњи и кочије. Горе окрећу деца и оно се врти отунаоколо. Ко хоће да се врти, мора да плати двајес' пара од персону – окрене се четири-пет пута, удари им чарламу, па се укаче други.

НАСКО

Шу анасана! Па на ту начину може да збере много паре за 'едно дан?

НИЦА

Како да не може. Прича Крле да је на последњем вашару зди-пио пун цак самих крајцара, а где му је друга монумета.

НАСКО

Брее! Пуно цак?...

НИЦА

Крајцара. Башка, сребро и злато.

НАСКО

И то све тећи за 'едно дан?

НИЦА

Све за један дан.

НАСКО

Лепо пазар. – А на вашар је лепо. Свират банда, играт мечки, па девојки пуно...

КОЛЕ

А ти волеш девојке.

НАСКО

Ба. А ти ги не мариш?

КОЛЕ

Друго сам ја. Ја сам барем млад, а ти...

НАСКО

А што ме фали мене ме?... Здрав сум, 'едно, друго, па зар не-сум момцаћ?

НИЦА

Момцаћ, ама матор.

НАСКО

Ништа то... море кат се обућем у нова антерија, па се умијем сос фино сапуна, не се може да познајим... тако сум леп.

КОЛЕ

Вала, ћир Наско, како волеш девојке и вашари, па да си којом срећом ти узео од Крлета ону вртешку, бре, куд би твој крај био.

АЦА

Осџави џамбуру на џрозор, џређе Талетовој кафани, седне за сџо и моџри на дућан.

НАСКО

Е де, де. Акмак! Што кажеш, могô сум и ја да идим на вашари сос вртешка, а у дућуну да метнем дете од моју брат, па, ем да си проведим, ем хасну од две страну. Е, де, де! А је ли скупо оно зарзават?

КОЛЕ

Па да видиш и није, али с друге стране опет... Американски еспап. А кошта 60 дуката.

НАСКО

Откут на Ђоле толико новци?

НИЦА

Трампио кућу за вртешку.

НАСКО

Да го убији Бог сос акмак!

КОЛЕ

Крле му је дао више због старо пријатељство. А после и није отишла цела кућа за оно... Вртешка, да ти кажем, шесет. А ресто шесет ће да узме од Крлета у готове паре. Шта ћеш... Богат човек, престао да ради, па кô вели: „Берем да усрећим Ђолета – а да није баш сасвим цабе да му узмем“, каже, „кућу“.

НИЦА

И тако Ђоле направи ћелепир. Ем вртешку, ем готове паре. Стига.

НАСКО

Како да не стига. Сретно човек. На мене ме неће стрећа, туку нестрећа. Ја треба да теглим сос грбина па да зарадим, а на Ђоле пада у цакови како ћиша от небо. У данашње време тићи много памет треба. А Ђоле неће после да продаји оно вртешка?

НИЦА

Ваљда је луд. Море за годину дана ће да пита Ђоле: пошто тај Дорћол?

НАСКО

Уха! Сос паре све може.

АЦА

Устјане и приђе њиховом сџолу.
Добро вече, ђувегијо. Како си, Наско, стари мераклијо?

НАСКО

'Ајде от туна!

АЦА

Смеје се.

А што, момчићу дилберчићу?

НАСКО

Како што? Ми мутиш вода кот Катицу, па се још здравиш сос мене? (*Сви се смеју.*) Неје смешно. Акмак! То је жалостивно.

АЦА

Пази га како се преневешћује угурсуз матори. Кô санћим се љути, а овамо где стане, он ме оговара и мути ми воду. Неће, бре, девојка да ме погледа.

НАСКО

А оно данаске?

АЦА

А не забашури, синко. Све се зна.

НАСКО

Што си знаје?

АЦА

Е гледај како се претвара. (*Бајаџи сѣпроџо.*) Залудео девојку, па се сад прави луд.

СВИ

Шта ћемо сад?

АЦА

Данас одем тамо... (*Наску.*) Ето, ти си ме видео.

НАСКО

Боле да те несум видио.

АЦА

Таман ми почесмо да певамо, а ти оде пред чича Иванову кафану. Кад виде Каја како ти оде љутит, стаде ме грдити: „Што ми се“, каже, „довлачиш у кућу? Што ми убијаш срећу, зар не видиш како ми је Наско љут, помислиће човек Бог зна шта“. – На то планем и ја, па се посвађасмо баш цигански. „Нећу те више ни погледати!“, па дунем кући.

НАСКО

Погруљиво и злурадо.

Аха, ценабет! Тако ти и треба. Хоћеш да мутиш вода на другога.

АЦА

А предвече прође овод и њена мајка, па ме окупи грдити: „Шта ми учинисте од детета, Бог вас убио! Бунца ми јадница по сву ноћ. Изгуби ми се дете. Ноћу“, вели, „устаје па све нешто грли рукама и тепа: 'Слатки мој Наско', медени и гађасти голубе мој!'“

НАСКО

Зашикли и шеретски.

Ама, да неси ти наместио ова прича, бемберско нестрећа?

АЦА

Шта имам да намештам. Како је, тако је, тек ја видим своје добројтро. Хтео сам штавише и свадбу да уговарам, ал' дође ти с твојим богатством те ми разори срећу. Дошло ми је да се давим.

НАСКО

Боље да се бесиш, да умреш сос твоју проклету тамбуру. (*Окрене се и са дућанског прага виче.*) Дете, бре! Да земиш велика ћеса, па да го напуниш сос бадема и шекерлему. Турн неколико комата суцуци па да го носиш кот Катица и да кажиш: ово ти послао твоју слатку папа Наско.

АЦА

Бајаџи љутиишо.

Зар преда мном?

НАСКО

Што ћеш?

АЦА

Шаљеш јој слаткише на моје очи. А знаш да сам луд за Кајом.

НАСКО

Ба. Много ме се па тиче. Онако девојка и није за такво муфљуз како тебе.

НИЦА

Наску.

Е, људи, у шта се загледа?! Барем да је каква сезона,²⁴ него маторо, ружно.

КОЛЕ

А шта му фали? Здрав је, пару има, дућан има. Море, да живи код њега као була.

НАСКО

Тако, Коле. Аферим! Што ће му фали код папа Наско? Стару човек има берем памет и глава, а ти? Што си ти? Цин-цин-цин и му правеш сапуњајка. Рубла бријач, два гроша пешкир, 'едно столица и тол'ко. (*Ойеји виче.*) Дете, бре! Поскоро да носиш оно на Катица!

Из даљине, десно у дубини, женски хор:

Јеси л' чуо да сам испрошена,
Испрошена, и прстенована?
Сутра ће ми похођани доћи.
Јел' ти жао што се растајемо,
Растајемо, ал' не састајемо?
Жали дико, и ја ћу жалити.

²⁴ У значењу: добра, повољна прилика; приличан човек за брак.

НАСКО

Откуд ово песма ноћаске? Па 'оште женско.

НИЦА

Данас је прстен Милеви Шапчанки па се другарице и момци веселе.

НАСКО

Па онда је и Катицу код него?

КОЛЕ

А како би било без Кају. Зар чарламу на другарицу? Па и она ће код Кају, кад буде држала прстен сас тебе.

НАСКО

Тако и треба. (*Виче.*) Дете, остави ћеса. Кад прође Катицу, сâм ћу му дам.

Оде на ћошак и вреба.

Хор:

Чија је оно девојка – леле.

Што рано рани на воду?

И плете косу широко,

И носи фесић на око,

И гази воду дубоко,

И носи скуте високо?

АЦА

Ници и Колеџу.

Дакле, шта је?

КОЛЕ

Чарлама готова.

НИЦА

Само још Наска да домамимо.

АЦА

То је тешко. Лукав је као лисац.

КОЛЕ

Знаш шта, брицо?

АЦА

Шта?

КОЛЕ

Да идеш и да пресретнеш Кају и да гу кажеш да наиђе овуд и да она сама наговори Наска да гу санћим посјети под пендер.

НИЦА

То би направило жестоку сезону. Ја сам заседу тако разместио да чим Наско наиђе, он ће натрапа на онога Стеву дрпу, а ови други ће да буду поза плот. Чим га Стева узјаши, они ће му подвикну: држ' караконцулу!

АЦА

Идем ја пред Кају. – Припазите ми на дућан.

КОЛЕ

Фаћај, да те Наско не премјети.

Аца се искраде десном сѣраном и савије у сокак који води на Јалију.²⁵

НИЦА

Бре, што ће да му испадне једна смејурија.

КОЛЕ

Море, уживам, побратиме, кад могу неком да ударим чарламу. Тврд Цинцарин на пару као коштуњац. Што би' волео да му се укачим на грбину па да му ударим једну бакрачлију.

НИЦА

А тек ја. Него морамо да сачекамо Ђолета.

²⁵ Видети нај. бр. 21, на сѣр. 67.

КОЛЕ

Па и од њег' треба што да закачимо. Толика ујдурма па без ништа. Не бива.

НИЦА

Право је, побратиме. Зар да му цабе самсаримо. Оно, истина, и он ће много да види вајду од вртешку.

КОЛЕ

Усрећио се Крле, те ће Боле да прокопше. Бре, што удараду чарламу.

НИЦА

Нека истера лудињу, чекић му не гине.

КОЛЕ

Немо' ми спомињеш чекић – одмах ми засмрди ћириш. Него да гледамо да од Ђолета измуземо бар један дукат.

НИЦА

Чисто не верујем. Сигурно ће ми замаже очи сас оку вино. Јок, ангурије.

КОЛЕ

Па и Крле мора да легне.

НИЦА

Још како ће да легне жена палерамцијска. Зар дао му дрвени коњи за кућу, па да прође без порез?

КОЛЕ

Слабо, богами. Ништа без чарламу. Не пропуштај никога. (*Удари се у џруди.*) Ах, овога да ми је, њега.

НИЦА

Наска?

КОЛЕ

Њега. Него, ако испадне ово вечерас, те га направе караконцу-
лу, може се окрене ствар.

НИЦА

Мислиш?

КОЛЕ

Онда ће опет да ме моли да за њега говорим код Кају, па кад га
стегнем сас шраф, мора да бљује само злато.

НИЦА

Море, куд се замаја Ђоле?

КОЛЕ

Ако не пију код 'аци Јање. Малопре трескаше бубањ. 'Ајде, да
тркнемо до там.

НИЦА

Не мицам се одавде.

КОЛЕ

Онда да чекамо. Знаш шта? Ти фаћај Ђолета, а ја ћу Крлета.

НИЦА

Што падне да делимо. На равни талови.

КОЛЕ

На равни талови.

НИЦА

Стига.

КОЛЕ

Тол'ко.

Хор:

И газу воду дубоко
И носи сукње високо.

*Песма се ближи, настѣјаје смех и жаџор док се не по-
јаве на раскрсници. Ту се прашијају и разилазе. Аца се ојей
дошуња до дућана.*

НАСКО

*Пред дућаном шаба као ћуран па у севдаху шресне фес
о ђејенак.*

Аха, што ће се прави џумбус!

Пева:

Катицу душо,
Катицу златно,
Који ће те воле,
'Оће да умреш.

Сви се смеју.

КАЈА

Враџоласто.

Немој, срце моје. Само би требало да умреш.

*Четири певача се издвоје из зрује са раскрснице и сед-
ну за сто код Нице и Колеџа.*

НАСКО

Нећим, срцу моју! Хоћим да живим само за тебе.

КАЈА

Црче ми душа за тобом.

НАСКО

Ама, здравља ти? Ох, гугутко малецно...

КАЈА

Јао, немој ми тако тепати, растопићу се.

НАСКО

Нећу, де. (*Доноси јој велику кесу.*) На, узми шекер и суцуци. Да
ти буде слатко и да мене ме волиш.

КАЈА

Јао, соколе мој из вранина гнезда. Та из твоје руке је и шећер
сладак.

НАСКО

Ацо, бре! Чујеш што каже Катицу?

АЦА

Ах, чујем.

НАСКО

Сад видим да си поштену младић. За онај реч хоћу да те
частим.

КАЈА

Нећу да идеш у кафану, него...

НАСКО

Ама, хоћу него да частим.

КАЈА

Зар њега? Онда, на. Не требају ми ни твоји слаткиши.

НАСКО

Ама, толико го мрзиш?

КАЈА

Ух, сав ми је...

НАСКО

Онда да те водим код кућу?

КАЈА

Немој. Шта би свет рекао? Него, ако волиш твоју Кају, а ти се,
благо мени, мало доцније искради, па дођи мени. Ја ћу бити у
соби, а ти дођи под пенџер па маучи као мачка.

НАСКО

Зар како мачка? Лелеее!

Смеје се.

КАЈА

Тако, маукни, а ја ћу се искрасти од мајке, па ћу сићи теби у башту.

НАСКО

Хоћу, хоћу, душо слатко. Хоћу да идим у ћул-башта, у подрума ако хоћеш. Све ћу да чиним. Па кад дођим, хоћу да те уједем за врат како мечка. (*Смеје се.*) Слатку моју Катицу од шећер.

КАЈА

Немој да ме превариш, па да те узалуд чекам.

НАСКО

Пре ћу глава да изгубим.

КАЈА

Ако вечерас не дођеш, немој ми више излазити на очи.

НАСКО

Јао, изем ти то црно очи. Хоћу да дођем па да падне коњи от небо.

КАЈА

Довиђења, чедо моје.

НАСКО

До увиђавност, лубеница слатко.

Огјури у гућан.

КОЛЕ

Мане на Кају, она обазриво приђе сѣлоу.

Је ли долази?

КАЈА

Долази.

Пође и засѣпане код прве кулисе лево. За њом и Аца.

КОЛЕ

Жестоко му наместисмо кљусу.

НИЦА

Још сад уживам, побратиме.

КОЛЕ

Што ће да стење, па што ће се зноји, жена кисела.

НИЦА

Што ће му искачу очи кад га узјаши онај дрпа.

КОЛЕ

Ја кад би му се укачио на грбину, терао бих га до чајира на Дунав.

НИЦА

Ово је напас', бре, брате.

КОЛЕ

Море, заћорио, бре, брате, па се прилепио као крља. Не може девојка да крочи од њега.

НИЦА

Ако га ово не опамети.

КОЛЕ

Јок, море. Сутра ће је исти такав.

КАЈА

Аци.

Је ли, Ацо... ти се ваљда не љутиш што сам ово примила од оне маторе будале?

АЦА

Иди, богати. Него, реци ми: јеси ли га наговорила да дође?

КАЈА

Јао, лудо ли је, госпode Боже. (*Смеје се.*) Наговорила сам га да мауче. (*Смеје се.*) Ал' очију ти, Ацо, ако се љутиш, да бацим ово?

АЦА

Та остави се, лудице моја. Него, реци ми: хоћете ли данас рано легати? Ја бих дошао да поседимо.

КАЈА

Дођи ти. И Ива је ваљада дошао с рада, па ћемо певати. Понеси тамбуру.

АЦА

Понећу.

КАЈА

Немој долазити пре док они обешењаци не сврше оно с Наском.

АЦА

Не води бригу. Сакрићу се за ћошак да му и ја викнем једно: уа!

КАЈА

Е тако.

АЦА

Довиђења, Кајче.

КАЈА

Сћиснућим зубима и сћирасно.

Јао, Цацо... изем ти те шеретске очи! Јао, да нас не гледају тако би те слатко грицнула за та лолска уста.

Оде у прву кулису лево. Аца се враћи у дућан.

ПОЈАВА ДРУГА

Члан Радојко, један жандарм, чича Паун

Долазе са гна у разговору. Народ скида капе и поздравља члана. За чланом, иде лагано жандарм.

ПАУН

Забога и побогу, господин Радојко, зар немаш власт да га одвратиш да не чини лудост?

НИЦА И КОЛЕ

Лелеее! Член.

КОЛЕ

Кидај! Ено га и чича Паун.

НИЦА

Маглу! Зашто ако не спази чича Паун, ће да напипамо апсу.

*Обојица пођну злаве, и држећи се леве сйране по-
бежну у дубину, одакле ће се касније вратиити са Болейом и
остџалима.*

ПАУН

Па зар не можеш да га притвориш у кварт? Не тражим много.
Само за ноћас док се мало не расвести.

ЧЛАН

Мајстор човек, исправан грађанин, кућа је његова. Ништа ти,
мој Пауне, ја ту не могу. Сваки је поштен рад допуштен. Пустити
га, можда ће баш у том послу успети.

ПАУН

А Крлета?

ЧЛАН

Њега још мање. Из старе је куће, а никад није учинио што би
се противило закону. Сваки може свој мал продати или поклони-
нити, то је његова ствар. Штавише, то је по закону.

ПАУН

Ама, па зашто си член? Зар ти не можеш да се направиш не-
вешт, па опет да га притвориш?

ЧЛАН

Ти то не разумеш, Пауне. Ја на правди Бога не смем и нећу ни-
кога да лишим слободе. Крле је газда, а твој је син самосталан
грађанин. Најзад, сџм си крив. Ниси га требао делити од себе.

ПАУН

Ех, беше му. Сад је узео ђем на зуб. Лако му је да лудује.

ЧЛАН

Како си надружио, тако кусај.

ПАУН

Отров да покусам, те да не гледам своју бруку. Што га не удавих кад га родих!

ЧЛАН

Не помаже вајкати се. А може Бог дати да добро прође.

ПАУН

Море, господине... ко је још прокопсао сас дрвени коњи?

ЧЛАН

Можда ће он бити први.

ПАУН

Хеј, видим ја моје добро јутро. Опрошћавајте, господине.

ЧЛАН

Збогом, мајстор Пауне.

Полази рампи, и савија у прву кулису лево. За њим жандар у размаку за корак. Људи, жене, и сви уступају на ноге, скидају капе и поздрављају: „Добро вече, господине“. „Добро вече, господин член.“ Он одговара: „Добро вече, господине.“

ПОЈАВА ТРЕЋА

Наско и пређашњи

НАСКО

Излазећи из дућана.

’Ајде, деца, затворите дућану, а ја ћу до које време да идем код моју... ћу рећи, код ћир Гушу, моју пријатељ. *(Пође, ња се враћти.)* Под тезга да гледаш да нема ники тамо... *(Пође, ња се враћти.)* Зашто кад ја несум у дућану, деца треба да отворит добро очи и да гледат на уши, па да пази на дућану, зашто... *(Пође, ња се ојетт враћти.)* Да не заборавиш да угасиш лампа, е тако... *(Пође и ојетт се враћти.)* Зашто лампа кад не се угаси, може да се запале дућан. *(Пође, њредомисли се, ња се враћти.)* Шу анасана! Ме страф да оставем дућану, ама много ми се иде код Катицу. *(Пође, ња се враћти.)* Слушајте, пезевенци, кад затвориш дућану, да уфатиш за кепенак да видиш ели добро затворено, ама прво да го вучиш, овако, ја.

Повуче крило, кайак се одвали, он ѡресне о земљу, а кайак ѓа ѡклойи. Цела улица удари у смех, а неки ѡдвикују: Распали, Наско! – Држ се зубима за ветар! – Шта би кљусету?

НАСКО

Устјајући, настѡавља.

Распалиле те мртво! Сад не смем да идем код Катицу. *(На дућанским враћтима.)* Дете, бре! Да затвориш дућану, ама да не вучеш за врата. Кад затвореш, да седиш пред дућану да чекаш патролѡија и да му речеш: те моли папа Наско да пазиш на дућану, па и ти сос него. Дулосас!

Иде рамѡи и савија у ѡрву кулису лево. Они ѓа ојетт дирају: О где човек настрада на сувом путу.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Ђоле, Крле, Ниџа, Коле и четири певача

Иду из дубине и љоводећи се. За њима иду два свирача и шкрипће бајаџи љурски марш Растанак, а Ђоле на друџи џлас љева своју најмилију љесму:

ЂОЛЕ

На јаблану, душо,
Џај, цар Стефан, фан, фан, фан.
Отуд иде дуј, душо
Џрн гавран.

Шта ћеш овде, душо,
Џај, цар Стефан, фан, фан, фан?
Пита њега, дуј, душо, црн гавран.

НИЏА

Дрмај, бре, Ђоле!

ЂОЛЕ

Овам, бре, Аџо! Овам сви.

КОЛЕ

Тресни, побратиме!

ЂОЛЕ

Овако Ђоле пегла! Свирајте и певајте, бре, нека се тресу бон-
друци и лете чандије. Паре су ово, бре, нису мекиње!

НИЏА

Нека се зна ко је Ђоле ринђишпил.

ЂОЛЕ

Сутра ће ме видиш кој сам.

КОЛЕ

Алал ти љуфте, побратиме!

БОЛЕ

Сви ће ми играте пиперевку.²⁶ А кад згрнем... (*Шћуца*.) кад с
лопату... (*Ойей шћуца*.) сас лопату ћу паре да згрћем... и ћу ве
питаи: пошто Дорћол?... Па ће ви се разлетиду ћепенци.

НИЦА

Хоће Ђоле.

КОЛЕ

Свииа ће Ђоле да удари чарлаиу.

БОЛЕ

Бре, што ћу ве цепаи! Виа оваио!
Келнер донесе, они налевају чашие.

НИЦА

Туш, бре!

КОЛЕ

У севдаху.
Јао, што ћу брез паре!
Сви се смеју.

ЂОЛЕ

'Ајде, да споиажете.

НИЦА

Коју ћемо?

ЂОЛЕ

Пеиа:

На јаблану душо,
Цај, цар Стефан, фан, фан, фан.

КРЛЕ

Јок, јок! Нека Аца гукне једну.

²⁶ *Израз ућоћребљен у значењу да ће сви ићраћи како он каже, да ће се
сви за њии йоводићи збоћ новца.*

ЂОЛЕ

Гукни, бре, Ацо, сас ту свилену гушу.

Оркестар.

АЦА

Пева:

Еј, благо теби, танка Вело, мори,
Како сама спаваш?

Хор:

Зелен, боре, дивна Вело,
Како сама спаваш?

АЦА

Хеј, ја простирем, постељицу, мори,
Немам с ким да спавам.

Хор:

Ацамиче, дивна Вело,
Немам с ким да спавам.

ЂОЛЕ

Прекида и пева:

На јаблану душо,
Цај, цар Стефан, фан, фан, фан.

КРЛЕ

Остави, и не прекидај оваку лепу песму.

ЂОЛЕ

А што, ко санћим? Она ми је боља? Ово је, бре, цар Стефан.
(*Дрекне.*) Знаш ли, бре, ко је био цар Стефан?

КОЛЕ

И још, седи на јаблан!

БОЛЕ

Јесте, што кажеш. Е, деде, синко, укачи се ти на јаблан. Не можеш ни на дуд.

КРЛЕ

Ама, признајем ти, де. Настави, Ацо.

БОЛЕ

Настави, Ацо! Певај ти слободно. Мени нико не смића. А за цар Стефана не жалим да погинем.

Оркестар.

АЦА

Еј, ако немаш врана коња, мори,
Зашто ми не кажеш?

ХОР

Ђердан с врата да си скинем,
Коња да ти купим.

АЦА

Биј ме, мајко, биј, што ме не бијеш?
Биј ме, мајко, биј, што ме не бијеш?

ХОР

Зашто носим срма јелек,
Неси купил ти.
Купил га је криворечки
Комшијата мој,
Комшијата мој
За повоља мој,
За повоља мој
За ината твој.

АЦА

Ој, леле, леле, дин до Бога.

ХОР

Дин, до Бога, јадна сирота,
Сирота, боса, танка висока,
Хеј, бела румена.

БОЛЕ

Такој те искам, бела дудо, берберче. Танка, висока, сас сребрен пруслук. То ми певај! А не како не може да спава. Нека цркне, ћорава гу страна. Деде, бре, срце моје. (*Љуби га.*) Бре, како мерише на пумаду.

Пева:

Шта ћеш овдек, душо,
Цај, цар Стефан, фан, фан, фан.

ПОЈАВА ПЕТА

Чочеци и свирачи

Иду из дубине, средином улице.

БОЛЕ

Сјази их.

Овам, овам, бре! Не л' хоћете да ни играду ченгије?

СВИ

Овамо ченгије!

КОЛЕ

Келнер! Дај ги столице!

КЕЛНЕР

Намесџи за сваког чочека по једну столицу, а свирачи сџану иза њих и свирају. За време свирања чочеци навлаче на прџије чамџарџија и певају. – За време чочешке џесме, деџа, жене, и људи, који су сачињавали џрупе по уџловима и џред кућама, пођиџају и образују једну џред Аџиним дуђаном.

Оркестар. Чочеци певају:

Сар хошум аман
Фалуо јапмап, олур,
Алмас овардаја кулук
Асман, Нереједа бастм
Да врана р'ши, ђузел
Казлар ђур сумсовлаж
Р'м, ђузел казлар.
Оф, оф, аман
Оф, оф, јандам,
Јандан беном
Севди сени.

ЂОЛЕ И КОЛЕ

Аха! Руши!

НИЦА

Дај, бре, Ђоле, нешто ситно да ги прилепим на чело.

КОЛЕ

Дај, бре, Крле, да дарујем оно гугуленце.

КРЛЕ

На, бре, Коле. Ко те пита за паре данас.

ЂОЛЕ

Пева:

Шта ђеш овде, душо... (*Шџуца.*) Цај цр, Цр, цр, цр...
Оџеј шџуца.

КРЛЕ

Море, остави тога човека, шта га претресаш мртвог?

ЂОЛЕ

А што, бре, Кр... (*Шџуца.*) Кр... Кој ме спомиња толико?
(*Шџуцне.*) Нема више онаки цареви.

НИЦА

И нема, Боле.

БОЛЕ

У данашњо време царови иду на интов, а на јаблан, слабо, богами.

КОЛЕ

Мањ на дуд.

БОЛЕ

Шћуца.

Ко ме спомиња.

НИЦА

Запуши уши, па ће те прође.

БОЛЕ

Јок, ангурије. – Чујеш, бре, Ницо, деде, гукни ти нешто.

НИЦА

Не могу да певам има два дана. Уфатио ме цук, па ич.

БОЛЕ

Гукни! Гукни!

НИЦА

Па да гукнем.

Искашљује се, наслони главу на руку, а лакаџи на сџо, и џочне да џпресе ноџом.

БОЛЕ

Што тресеш, бре, сас ногу?

КОЛЕ

Победоносно.

Сад ће да чујеш што тресе.

НИЦА

Почне.

Пиперевку мај...

Кукурекне. Сви ударе у смех.

ЂОЛЕ

На гробље, да плашиш вампири.

НИЦА

Не л' кажем да ме је уфатио цук.

ЂОЛЕ

Будзован си ти, а не певач.

КОЛЕ

Немо га ружиш. Здравља ми – има глас кô девојка.

ЂОЛЕ

Па што кукурече кад нема ни девет сати?

ПОЈАВА ШЕСТА

Паун и пређашњи

ПАУН

Дође здесна.

Ђоле! Сине! Татино дете!

ЂОЛЕ

О, сервуст, тато! 'Оди, тато.

ПАУН

Зашто се тако изгуби, упусти, сине? Што се брукаш, да од Бога нађеш? Помисли барем на децу и домаћицу кад на оца и мајку заборави.

ЂОЛЕ

Тато, добри мој тато! Немо' ми то спомињеш. За жену и децу имам ја душу. А тебе и нану волим као Бога! Ама нећу ни од срећу да бегам.

ПАУН

Зар је то срећа да се дереш пред кафану и да збираш свет ко да, Боже ме прости, игра шебек?

ЂОЛЕ

Данас овако – а сутра и прекосутра кад му викнем један пазар, онда ће да видиш шта Ђоле вреди. Знаш ли, бре, тато, да сас овај памет могу цео свет да прођем. Него, 'оди да поседиш.

ПАУН

Нећу, нећу. Нека ми Бог опрости, али идем у ону пустињу и да молим Бога да ме прими, да не дочекам још већу бруку.

КОЛЕ

А што па ти толико кукаш на туђе гробље? Ми никем не уда-
рамо чарламу, него фино и клот.

ПАУН

Ти, гранда баталио, да ћутиш. С тобом ми је бар лако.

КОЛЕ

За то можеш да се убришеш.

КРЛЕ

Море, оставите свађу. Зар овако друство да се квари за ништа.
Ченгије, бре, удрите у песму и вртење! А бакшиш, гле!

Просје новац на сџо, а Коле и Ница кује.

Оркестар. Чочеџи певају:

Платно бели, џанум аман!
Сарајка девојка, ле, ле, ле, ле,
Сарајка девојка,
Хеј, на Миљацкој у златну леђену.

Засукала, џанум, аман!
Уз руке рукаве, ле, ле, ле, ле,
Уз руке рукаве,
Хеј, а уз ноге крмезли шалваре.

Беље су јој руке од рукава
Хеј, руменије ноге од шалвара.

Иди, мајко, па је проси за ме.
Ако ли је испросити нећеш,
Отићи ћу јунак у хајдуке,
Па ћу отет Сарајку ђевојку.

*Заћим се свира чочешка иџра, коју Циџанке кад одиџра-
ју, клекну и ѓоложе ѓемена ѓосћима на колено, а ови им леје
новац на чело. Кад се ова иџра сврши, иза леве кулисе чује се
џраја: Држ, држ, не дај! – Држи караконцулу!*

*Из ѓрве кулисе лево истѓрчи Паѓа Наско босоноџ. Јеме-
није сѓеџао, ѓа бежи средином ѓозорнице своме дућану. Народ
виче: Уа, „караконцула! – Уа! Не дај! – Увати! – А по ѓега!*

Сви се смеју и урнебесно вичу.

ЗАВЕСА БРЗО ПАДА

ЧИН ДРУГИ

СЛИКА ТРЕЋА

*Дођађа се на Бајтал џамији, где је данас парламенат.²⁷
Позадина је: плаво небо и зеленило у њој цркве џалилулске.*

ЦРКВЕНА ПОРТА

Плот са поплетом I. Лецедејска шатра са целим прибором.	Плот са поплетом II. Циркус ограђен платном. Иза ограде стрше вешала, о којима висе беочузи и рех (транез).
III. Панорама.	IV. Рингишпил – Врешка.
V. Шатра „Куку Тодоре“ Предњи део је измалан: змије, мађионичар у фраку са штапи- ћем у руци, пред њим, на столу, човечија глава и све симболичне слике какве мађионичари имају.	VI. Један што продаје лимунаду.

²⁷ Видети нај. бр. 10, на сџр. 22.

Народ: варошани, сељаци и сељанке у свечаном руву; деца су највише зашћуљена, нарочитио пред врџешком, панорамом и комендијом. Цела се ова руља креће аутоматски, без зраје. У дубини – ђорџи, једва чујно певају Циџани: Село сунце, стигло вече, месечина мека. С времена на време зашћрешии ђранџија. Мало касније ђојаве се ђред циркусом комендијани у костимима и шареним ђерикама, с бубњем и шрубом објављујући ђочетишак ђредсџаве и износећи ђроџрам.

ПОЈАВА ПРВА

Пајац, панорамџија, мађионичар, Ђоле, Швабица

ПАЈАЦ

Пошиио је одсвирао и ударио у бубањ, ђромуклим џласом.

Сволте нутра. Сад оче да почни презава. Има јесте чуда от цела свет. Ово јесте прва Циркус с цела свет. Има који што јесте каше вас сас нога колико имаш ви година, и који девојка волиш тебе. Шувена салто мортале што видила само Печ. Има човек од смија што није има коска и што скочи у твоје нос и иде з уста. Сволте, сволте! Само један вајс пара од гљава, и који није имаш гљава фрај!

Народ се смеје, а ђонеки улазе.

ПАНОРАМЏИЈА

Чим он ђочне да објављује, народ најџштии циркус и ђолетии њему.

Але, пањи! Зволте нутра да виду але битка на Кенигрецу. Але, да виду Италија, Америка и цела свет. А по том виду велико виршафт у Винохраде јако баба; але то не било баба, то била тетка с черни руки и чисти коридору. А тађи двје крави мужени и двје козе немужени, за кат они отишли на процесу а панталони били сцепани а тади остал само бруслик. Да виду

чудо како не било у Белехраде, јето пола риба, пола девојка што живи у вода, але без вода. Да виду право нилско крокодил з Русију што је поједил младу Арапку јак зишел з воду. Да виду кроз велику стакло дивлехо човека как једе табак дуван. А потом велико змија змијско цар 10 године стар а 20 године је стал код мене у менажерију. Виду тицу што млуви, але говори јак папагају а то не било папагају. Да виду много војска јак су пржишли з руским царем у цркву з воњски музик з кларинету, хелигони трумбети а потом з веролу. Само једну грошичку пани, зволте, зволте!

За то време свира аристџон, и ринџишиш се окреће и џублика мења.

МАЋИОНИЧАР

Дува у џирубу.

’Ајде, бре, браћо, код вашога брата Србина! Уђи, види, па иди. Да покажем ћу ви инди’ске вештине с помоћу лопте и једнога капака како се шверцуједу и шанжираду ствари, окус, покус, препаратус. Але шанже! Да видите како од воду правим вино, а од марјаши дукати. Да видите човека без тјело, да видите Јеркулеса који је баш онумад напунио шес’ стотина година без три месеца и пет дана, и који има само главу и говори сви језици на свету. Ова је глава ископата у Цариград испред свету Софију. Та једе, говори и пуши. Да видите чувен Тодора како разбива главе као дулечи и да чујете како лутке говору. Извол’те, две преставе за двајес’ пара. Двајес’ пара кућу не обара.

Дуне у џирубу, а из шајре се јојави жрдна каширана жлава некакве бабейине у зеленој хаљини, са чийкасиом кайом на жлави, џири велика зуба у вилици и наочарима на носу. Онај, који се увикао у бабу издиже мојку, жлава се јодиже увис, затим се јојне и вијужаво, као змија, суне на џублику. Неки се смеју, а неко ујлаши и јобежне. – За време Тодоровој зовора врџешка је сјала. Деца и дружи жрабе коње. Боле се јрожура кроз жомилу и сјане јред врџешку – у сјаром шлафлору с великим удубљеним цилиндром на жлави. У руци му мали гечји бич и улубљена џрумбеша. Пошито дуне у џирубу јочне да виче.

ЂОЛЕ

’Ајде, бре! Качите се! Који ће за Цариград, нека се укачи на кочије, а који је јунак, и кога је мајка родила за Косово, нека појаше на Шарца Краљевића Марка. А који па хоће да има два срцета, нека појаше бедевију од Мусу Кесеџију. (*Деца се смеју.*) Качите се, качите! Далеко је Цариград, а још даље Косово. ’Оди и ти, госпоја. Има једне кочије што возу за Беч.

Из ђомиле се појави ђувернанџа Швабица с црвеним локнама, пређе преко ограда на вршешку.

ШВАБИЦА

Ист дас сихер?

ЂОЛЕ

Море, и без сиктер. Како хоћеш.

ШВАБИЦА

Је ли овај сигурна?

ЂОЛЕ

Најсигурација. А ако па паднеш, ти се држи за земљу. Децо! Укачите на кола овуј црвенперку.

Она се изђуби у ђомили а касније се при окрећану чешиће појави.

ПОЈАВА ДРУГА

Ница, Коле, мало после и Наско

Појаве се из дубине.

КОЛЕ

Алал ти ћуфте, побратиме!

ЂОЛЕ

Овако дрма Ђоле!

НИЦА

Бре, што ће се нагумаш сас паре.

НАСКО

Зверајући, наиђе на вршишку; кад сјази Болећа, он се убезекне, и прсне у смех.

Бре, бре?! Шчо је ово, бре, брате? Ти ли си, бре, Боле? Лелеее! Пази го анатемата како се направи фрштец.

БОЛЕ

Фрштец – ама пази: пуна чантра, и она кеса тамо.

НАСКО

Пуна? А је ли сос паре?

БОЛЕ

Није, с мекиње. Како мислиш? Дрма Боле као шебек тарабу.

НАСКО

А је ли ће скоро да се врти ову зарзават?

БОЛЕ

Док се испопињеду, одма' ће се врти.

НИЦА

'Ајде, бре, Наско, и тебе да укачимо.

НАСКО

Зачуђено.

Кога да укачиш?

НИЦА

Па, тебе. 'Ајде, да појашиш онога вранца.

НАСКО

Ошреса ћурче.

Да не даји Бог.

КОЛЕ

А што, бре? Како си личан, делија, кад појашиш, ће да изгледаш као гардист.

НАСКО

Јок, јок. Неје то за мене ме.

БОЛЕ

Укачи се! Не тражим ти паре.

НАСКО

Оставе тај разговор, па го окрени да гледам како се врти.

НИЦА

Држи га, побратиме, да га попнемо на коња.

НАСКО

Дрекне.

Оставе, у бестрага те глава, да не ме уфати фрштец.

Побежне у народ, а овај викне: Држ! – Држ!

ПОЈАВА ТРЕЋА

Паун и пређашњи

НИЦА

Овам, чича Пауне, да видиш како Боле мота паре.

ПАУН

Куку, Боле, куку сине шашави! Што се наружи, што се накаради, болан не био? Зар те није срам од овај народ?

БОЛЕ

Уживај, тата. – Пази штага је народ. Не може човек да гим да цевап. Па, ја гу чантра. Јао, шта ћу с толике паре?

ПАУН

Куку и леле! Идем у Турско да не гледам ову бруку и овај резил. Шта ми направише од детета, Бог их не убио!

Дигне очајно руке и побеђење у народ.

БОЛЕ

Засвира у свирајку, звонце зазвони, аريسџон засвира, и врџешка се врџи.

НИЦА

Их, што ми пропаде уживанција. Волео бих да смо укачили Наска, него дукат.

КОЛЕ

Штуче, жена кисела. А знаш како би се направила једна смејурија. Јеси ли видео како се загледао у Ђолетову чантру?

НИЦА

Дрчно на пару као чавка. А, гле! Ене гу Каја сас Ацу и Иву.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Каја, Ива, Аца

Дођу из дубине.

КАЈА

Носи велико срце с огледалцеџом и сџазив Колеџа и Ницу, узвикне.

Е, гле, ти битанге! Ни вашар не може без њих.

КОЛЕ

Дођомо, да се мало изђускамо.

НИЦА

А пази га Ђоле.

КАЈА

Прсне у смех.

Ијух, анатема га! Куку, какав се направио? Боже, Ниџо, што му не кажете да скине онај оцак с главе?

НИЦА

Тој му је, баш, право јестество.

КОЛЕ

Сас оно ги удара чарламу.

КАЈА

Да га нешто види мајка...

КОЛЕ

Био ту и чича Паун.

КАЈА

Па шта рече?

НИЦА

Зграну се, па дуну у народ.

КОЛЕ

Умало га није стрефио шлог.

КАЈА

Јадни чича Паун.

КОЛЕ

Што, кô санћим... море, цео свет данас удара чарламу. Нека он напуни чантру, а за друго...

НИЦА

Смејући се.

И младожења био овде.

КАЈА

Који младожења?

НИЦА

Лепи Наско.

КАЈА

Прсне усмех.

А шта каже он?

НИЦА

Избуљио очи, гледа у чантру, па и не трепће.

КОЛЕ

’Тедосмо да га укачимо на вртешку.

НИЦА

Ама штуче. Ја рекох ће да падне у фрас.

КАЈА

Е јесте несрећници, Бог вас видео.

АЦА

Ала би то лепо било... Наско и вртешка, кô долдрма и кисео купус.

КАЈА

Море, пуно света код Ђолета.

НИЦА

Погледај ону црвенперку, како се удидила као мокролушка млада.

КАЈА

Ијух, Бог је не убио.

КОЛЕ

Некаква Швабица.

КАЈА

Е, јест... право кажеш. Ја бих пропала у земљу од стида, а она ни у фрштец.

НИЦА

Тако гу је јестество. Зашто Швабица не може да живи без вртешку.

КОЛЕ

Кô што не може да једе, док не опере тањир у корито.

КАЈА

Болест их изела! Баш су погани.

Из мађионичарева шайџре појави се ојетџи она џава.

Тешко мени, какво је оно чудо?

КОЛЕ

То је баба гвоздензуба.

Народ излази из шайџре џанорамске, у шайџри мађионичаревој чује се свирајка кроз коју џовори: Куку, Тодоре!

ПОЈАВА ПЕТА

Наско и пређашњи

НАСКО

Иде зверајући, џа кад сџази џаву, он сџукне и дрекне.

Лелеее! Ме уфати фрштец. (Глава се џовије џрема џему, он уџлашено викне.) Бежи от туна! Уј, свет, швапски џаци!

Побежне у народ.

КАЈА

Смејући се.

Лудо ли је, Боже мој!

КОЛЕ

Прођоше му четрес дана.

НИЦА

Да ми је да докачим ову бабу, па да га ноћом плашим.

КАЈА

Мани се, тај би пресвиснуо.

АЦА

Горе би му било него онда кад су га јурили да од њега направе караконцулу.

*Звонце зазвони, Боле дуне у свирајку и ринџишпил се
полако заустави. – Деца, једни силазе с коња, друџи се ђењу.*

БОЛЕ

Каји.

Здраво да си, посестримо! Пази, па и Аца овдек? 'Ајде, попи-
њите се, да ве обрнем неколико пута.

КАЈА

Да ми не да Бог! Није то за мене.

ШВАБИЦА

Пролази поред њих и фиксира их.

БОЛЕ

Како ти се допада, госпоја?

ШВАБИЦА

Гут, гут! Само јесте мала ово ринџишпил. Да видиш како јесте
у Печ.

БОЛЕ

Море, какав Беч. Ни онај у Пешту му није раван. Овај је из
Америку.

ШВАБИЦА

Сашто није тапецирана, него брлаво и тврда?

БОЛЕ

Други пут кад дођеш, ћу ти подметнем капут, па ће ти буде
мекано; или ћу ти донесем од кућу једно јастуче.

ШВАБИЦА

Адио! Сад шпацирам, после опет окренем.

Гештом покаже и оде.

БОЛЕ

Море, ћу те обрћам до сутра. Качите се, децо! 'Ајде на тазе во-
зење! Ко је за Косово, нека појаши шарца, а ко је за Стамбол,
нека узјаши на бедивију од Мусу Кесеџију.

КАЈА

Боже, Боле... баш се покомендијашио; ачи се као права
комендија.

КОЛЕ

Удара ги хладне крпе. Брез чарламу нема ћар.

НИЦА

Наврће на своју воденицу. Брез финоћу, нити има јестество,
ни малер.

Пранџија жруне.

КАЈА

'Ајдемо до порте, да видимо коло.

АЦА

Море, 'ајдемоте до шатре на пиво.

ИВА

Право велиш. Шта ће ми да гледам оне сељанке што им цури
маст са сулуфа.

АЦА

И да миришим ону сирицику што им клизи с лица.

КАЈА

Чисто гадно човеку да их погледа. Нафракале се као лорфе.

ИВА

Швабицама може и да личи. Али, сељанка... и трепавице јој
беле од сирицике.

КАЈА

Свакој помодрео нос, а зуби поцрнели као да си им у десни
утиснуо пржену кафу.

ИВА

Море, мотком бих ја то. Показао бих ја њој како се ружи лице.

КАЈА

И шта ће сељанки фракање? Шта велиш, Ацо, да се ја нешто нафракам?

АЦА

Не бих те пољубио ни кроз девет поњава.

КАЈА

Знам ја то. Зато се и не белим. Овако, чисто, као што ме је мајка родила.

ИВА

Мало си гарава, али не мари.

ЂОЛЕ

Је л' нећете да се обрћате?

СВИ

Јок, јок.

ЂОЛЕ

Како ви је воља. Ни једног Дорђолца нисам севтеисао, па ко велим, да укачим вас.

АЦА

'Ајдмоте ми на пиво. Ја частим.

КОЛЕ

Немој после да испадне чарлама.

НИЦА

Јер за пиво немам јестество.

Показује њрсџима као да броји новац.

АЦА

'Ајдете, само.

Оду у дубину. Из мађионичареве шајтре чује се: Ћути, ћути! или Пошто коњ?"" – Јао, куку Васо! – Куку, Тодоре! – Однесе ме ђаво! У шајтри омирски смех.

ПОЈАВА ШЕСТА
Чича Иван и Павле

ИВАН

Бре, брате, какав се булумач направи од овај вашариште. И пре славеше Црква, ама, оволики ђозбојацилук не беше. Нафукали се пробисвети, па гумају српске паре. У мој земам овој не беше.

ПАВЛЕ

Шта ћеш? Бог му дао, па сад збира. Паметнији Ђоле од Пауна.

ЧИЧА ИВАН

Бре, што је брљив. 'Ајде глув, ама што си шашав? Такој ми и треба кад ја идем с глувчу на вашар. (*Виче му.*) Што си навро као коњ?

ПАВЛЕ

Коњи нема. Да кажеш има, нема. То само у унутрашњост има марвени вашари.

ЧИЧА ИВАН

Акмаку! Који те пита за коњи?

ПАВЛЕ

Смеје се.

Право кажеш, побратиме. Није му место. У Ваљеву може да стане десет оваки вашари.

ЧИЧА ИВАН

Шта се па ја љутим.

ПАВЛЕ

Може и да сврнемо. Да не слави Црква, не би ни знали за пиво. Једанпут у годину може и пиво.

ЧИЧА ИВАН

Ко ти говори за пиво?

ПАВЛЕ

Како ти кажеш, Ивчо.

ЧИЧА ИВАН

Бежи крстићећи се.

Да Бог сачува! Ниси пристао ни да га ружиш, ни да се тужиш.
Глуво, глуво.

Оду обојица.

ПОЈАВА СЕДМА

Наско и пређашњи

НАСКО

Долази из дубине и носи велико срце с оžледалцећом.

Заустави се пред шаћром Туѓаљиво.

Сум мислио, да дам ову сртцу на Катица. Ама, оно проклету
Аца бемберин го части сос пиво. (*Удари се у њрса.*) Ох, што
несум член да го терам у авса. Много ми мути вода на Катица.
Што ћу сад сас ову стрцу?... Побоље, да го метним у пенцера,
па изјутро кад устани и види стрцу, хоће да скачи од радост.
(*Мисли се.*) Јок! Зашто може да го појади мачка. Поболе су-
тра. Аферим! Ох, што ће да се радује кад види овакву шарену
стрцу што коштуји десет гроша пари. Хоћу да гу кажем: То
је моју стрцу, душо моја. Тебе те го поклоним за цело живот!
Тој ћу да гу кажем, а она ће да ме пољуби. (*Победоносно.*)
Онда да видим проклетиња бемберско шчо ће да прави? Ох,
Катицу пиленце моје, гугуленце слатко. Шукутица моја, хоћим
да умрем за тебе? (*Певуши.*) „Катицу, Като, Катицу златно...
(*Пранџија љукне, Наско љоскочи и дрекне.*) ’Оште ће ме уте-
па. Шчо му треба пустиња топ на вашар? (*Гледа у ринџићил
и уздише.*) Бре, шчо ово Воле мота пари. Пазе, шчо је много
муштерија код него.

ПОЈАВА ОСМА
Наско, Ница и Коле

КОЛЕ

Зар још на вашар?

НИЦА

Увребао Кају, па се не мица одавде.

КОЛЕ

Не л' ће се вртиш мало?

НАСКО

Батале оваку разговор. За трговац човек неје оваку зарзавату.
Не се фаћа фрштец.

КОЛЕ

Па, пази, колики колач купио.

НИЦА

Хоће некем да липче мачка кад Наско баца паре за колаче.

НАСКО

Ти да липшиш, ћопек! Зашчо да не купим кат је слатко од шећер?

КОЛЕ

А Каја још слађа.

НИЦА

Зато и липцава за њума.

КОЛЕ

Цименту му померила! А и јесте девојче.

НАСКО

'Оште какво девојченце, гугутка.

КОЛЕ

Лепа, поштена, ђаво, просто гу мајка родила за нашега Наска.

НАСКОП

Заговолно.

Јесте за мене. Како мислиш, клемпеш?

НИЦА

И личан си, и богат, имаш све. Ја да сам девојка, не би' се премишљао, него би казао: или Наска, или у гроб.

НАСКО

Поласкан.

Аферим, Ницо! Искаш да те частам сос 'еден шербет лимоната?

КОЛЕ

Море, какав шербет? Слатка вода, ћорава посла.

НИЦА

Подвацијски.

Ако баш хоћеш да частиш, ондак боље да ме понудиш сас нешто што резни...

КОЛЕ

Истио ѿако.

Сас пиво, или тако нешто...

НИЦА

Сас какво мушко пиће...

НАСКО

Е, де, де. Ама куд да ве водим? Тамо куд си пије пиво, тамо ји Катицу сас оно муфлуз Аца.

НИЦА

Баш зато. Ми да пијемо, а ти ће да гледаш.

НАСКО

'Есте, ја да гледам ћу, и да гу дам ову стрцу.

НИЦА

То никако. Тамо гу је и брат, па може да се застиди. Него, ми ћемо то да удесимо фино.

НАСКО

То, то, фино.

НИЦА

Данаске се све ради сас финоћу. Него, ми ћемо то да оставимо за сутра, па да ујдуришемо кад никог нема код кућу.

НАСКО

Тако, тако. Кат ники нема кот кућу.

КОЛЕ

Море, удариће гим Ница свима чарламу.

НАСКО

Ух, што си дијавол! Како си мајстор кад треба да удариш фрштец. Е, 'ајде сад док није отишло Катица.

КОЛЕ

Па, можемо што кажеш да узнемо и по једно мезенце, па ондак да слажемо тавани сас пиво.

НАСКО

Ако си чарлама, баш си чарлама. Малупре пиво, сат и мезе да частам.

КОЛЕ

Ако ти се не фаћа рачун, не мора да платиш ни пиво.

НИЦА

Их, како си на крај срце! Човек се шали, а ти...

НАСКО

'Есте, 'есте. Шалем се, де.

НИЦА

То се зна. Чим се спомене пиво, одма' му се нуз то фаћа и мезе.

НАСКО

’Есте, де. И мезе.

НИЦА

Једно сас друго. Као кад би казао: Каја и Наско.

НАСКО

Задовољно.

Аферим! Као Катицу и Наско.

НИЦА

И мезе, и пиво, па и за дуван може да бидне.

НАСКО

Чујиш како Ница ударат фрштец? Ти си чарлама, ама он је по-најчарлама. Поболе од теб.

Смејући се одлазе.

БОЛЕ

Опѐт засвира у џирубу. То истѐ понављају и остали комендијаша, сцена почиње као у почетку ове слике.

ПОЈАВА ДЕВЕТА

Швабица и пређашњи

Кад се сѝиша комендијашка гѝраја.

ШВАБИЦА

Прилази Болеџу.

Ја тоѝи опет. Очеѝе скоро возиме?

БОЛЕ

Услужно.

Извол’те, госпоја! Деѝо, бре, избришите интов да седне ова црвенперка!

ШВАБИЦА

Ја оче друга фијакер, што јѝсте елегант от прѝа.

БОЛЕ

Качи се куд милујеш. Може и на шарца, на коња, ако хоћеш.

ШВАБИЦА

Нече којн. Очу фијакер.

БОЛЕ

Попињи се ти. Ћу те обрћам до сутра. (*Сви се пењу. Боле даје знак и врџешка крене. Боле полако певуши.*) На јаблану душо, цај, цар Стефан, фан, фан, фан.

Иза кулиса се зачује Швабичин врисак. Свети удари у ђрохоћан смеј. Врџешка сћане.

ШВАБИЦА

Истїрчи сва рашчућана, жесћикулирајући проћесћује.
Шта јесте ово скандал, си ксиндл багаж?

БОЛЕ

А куј те па тера да се качиш на кола?

ШВАБИЦА

Шта је кажи?

БОЛЕ

Казан ти на главу! Што се премешћаш у друге кочије? Није те ни срам да се главачке тумбаш пред толики свет.

ШВАБИЦА

Марш! То јесте једна пезопразилук!

БОЛЕ

Празилук на зиму. А сад, фатај пут и немо' ме замајаваш.

ШВАБИЦА

Ја оче теби дам на полиција. Ја сам консул...

БОЛЕ

Конзул, монзул, еписи бир. Ти показа палераму, па сад апелирај!

ШВАБИЦА

Штааа?! Мајне штримфла ајне панораме? Ту елендер шуфт! Ја дам теби један у гљава!

Замахне амрелом.

ЂОЛЕ

Море, измицај док си читава, да те не репнем сас нешто! Јер, после неће ти помогне ни конзул ни монзул.

ШВАБИЦА

Куш! Сат очи теби да покаши! (*Виче.*) Шантаре, Шантаре, Шантааареее! Их бин бламирт, сви смејала кад мој нога видила.

ЂОЛЕ

А ти што се пресамићујеш пред људи?

ШВАБИЦА

Још јаче.

Куш! Шантарааа!

ПОЈАВА ДЕСЕТА

Жандар и пређашњи

ЖАНДАР

Шта је? Ко то цака воденак? Што сте дигли ете ова вашар на главу?

ЂОЛЕ

Ова дигла хаљине на главу, па се санћим срамује. Криво гу.

ЖАНДАР

Не цакај! Шта је било вод?

ШВАБИЦА

Бите, хер шантаре. Ово швиндлер јесте метила мене у један кол што није била сикур, и ја сам паднио сас сукња горе.

ЖАНДАР

Болећу.

На кога ти дижеш руку?

БОЛЕ

Хтела она мене да млатне.

ЖАНДАР

Мирно! Не цакај!

ШВАБИЦА

Ја иде на моја консулат аустрински.

БОЛЕ

О, откуд ме па снађе ова белај?!

ШВАБИЦА

Овај није рингишпил, овај јесте један џубре.

БОЛЕ

Па кад је ђубре, што се качиш?

ШВАБИЦА

Куш!

БОЛЕ

Ама, дај ми једну мотку да гу уцмекам.

ЖАНДАР

Остав! Аха, ене га тамонак и писар. 'Оди овамо, господине.

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА

Писар и пређашњи

ПИСАР

У цивилу.

Шта је, забога?! Шта је било?

ЖАНДАР

Ова' комендијаш вод намамио, да ти кажем, ову конзулову жену нод, стрпао је, да ти кажем... у... оно... те, а она, да ти кажем, пропала кроз оно нод, те јој се видела снага вод. Па сад, жена побеснила од резилука зар. Па да ти кажем, изубијала и снагу, јер није била цигурација на оно нод, те би власт требала да забрани ово вод.

ЂОЛЕ

Којем да забрани? Зар ја трампио кућу за овуј вртешку, па сад због некакву слушкињу да ми се забрани рад? Мањ то.

ПИСАР

Ћути! Извол'те сви у кварт да вас саслушам. А ти, војниче, остани овде, и пази да ко не дира ово. Извол'те и ви, госпођо.

ШВАБИЦА

Шта? Ја на полицај због овај швиндлер?

ПИСАР

Ви треба да сте присутни и због сатисфакције.

ЖАНДАР

Промрмља. Ја, због саксије!

ШВАБИЦА

Поласкана.

Сатисфакцион? О, то јесте један други ствар. Ја оче та покаши ово швиндлер шта јесте белајдигунг на један персон како јесмо ја.

ЂОЛЕ

И јеси ми нека мустра. А ви, децо, останите овде, и да се никуд не мицате. Ако наиђе мој тата, кажите му да отрчи код нашега члена господина Радојка и нека г. Радојко процестира како смеду мене да петљаду у други кварт, кад сам ја из дорћолски кварт.

ПИСАР

'Ајде ти у палилулски. Прво ћу ја да ти пресудим, па после апелирај!

ЂОЛЕ

Онда, децо, кажите тати нека похита право у палилулски квартал.
Оду, кроз народ – лево.

ЖАНДАР

РазЂороијади се и важно.
Оступи! Куд сте наврли. Нико да не прилази вамона. Ко се мрдне, овим ћу га тесакем посред звезде.

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА

Коле, Ница и пређашњи

ДоЂурају се кроз народ задувани.

КОЛЕ

Шта је, бре, браћо?

НИЦА

Шта се то стрефило?

ЖАНДАР

Не прилази вамонак!

КОЛЕ

Ама, па чекај, брате!

ЖАНДАР

Не разговарај! Оступи!

МАЂИОНИЧАР

Ја ћу ти кажем. Стрефило се то што ће му забрану рад.

КОЛЕ

Па зашто?

МАЋИОНИЧАР

Па због то што је малочас једна конзулска жена пропала кроз колица, па гу је увређен чест. Ето, само због зато.

НИЦА

Па зар зато подигли толику цеву?

КОЛЕ

И да забрањиваду човеку рад?

НИЦА

Паре, бре, ово кошта.

КОЛЕ

Ко ће њему сад на накнади штету?

МАЋИОНИЧАР

Зар власт пита за то. – Да је пала наша, нико не би ни сас прст мрдноу. Али конзулска жена је сила, па мораш да гу правиш темена.

КОЛЕ

Море, репнуо би гу ја да гу испадну зркала.

ЖАНДАР

Немо' да опорочајеш влас, зашто ћеш да потрефиш апсу!

НИЦА

Треба изнајпре да стегнеш јестество, па онда у апсу.

ЖАНДАР

Не говори!

НИЦА

Знамо ми ти ваши вицови.

КОЛЕ

Препасао говеђо ребро, па мисли да је Бог.

ЖАНДАР

Немо' да опорочајеш оружје, и немо' да режиш и да стајеш на реп кад те ники не дира.

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА

Паун и пређашњи

ПАУН

Долејши, узрујан.

Еј, леле мене! Шта је то било? Кам га Ђоле?

КОЛЕ

Одведоше га у кварт. Санћим увредио чест на некакву штумадлу, што ли је.

ЖАНДАР

Немо' ти да режиш!

КОЛЕ

Који те па теб пита за нешто?

ЖАНДАР

'Ајд, 'ајд. Толико ти кажем.

ПАУН

Како то сме да буде? Како смеду да ми резиле сина? Зна ли тај член да је моје дете мајстор човек?

ЖАНДАР

Коме ти член?... И шта ти ја знам тамона?... И... знаш ли ти да ћу ја тебе у кверге!

КОЛЕ

Баџаићелииући ѓа.

Брее! И јеси ми нека сила...

ПАУН

Не препознајем ја твој квартал. Имамо ми нашога члена. Идем код г. Радојка, па да видимо може ли то да буде да се тако поступа сас једног исправног грађанина и мајстора.

КОЛЕ

Иди ти, чича Пауне, прво у палилулски квартал, а г. Радојко нека после извиди начисто.

ПАУН

Право кажеш, синко. — Зар да ми дете везују у кврге, и да га трпаду у томрукане. (*Снажно.*) Зар зато истерасмо Турци, да нам се качиду Швабе на грбачу? Е, нећеш, детенце! Имам и ја реч. Ако је заинат, а другом у атар, онда ће се повучемо, па куд пукло. А ти, војниче, припази на ово. Неће ти бити за бадава.

Оде у дно. Пранџија љукне. Комендијаши ђочињу објављивајући.

ЖАНДАР

Ја пазим по дужности. (*Наједанџи се разјари и ѓоройадно јурне на народ, и ђочне босџи канијом од џесака, али никоѓа не доџакне.*) Оступи, што си наврѓ? Назад! (*Баба се ђојави из шаџире, и наѓне се ђрема жандару, овај се измиче ђрема ринѓишиџилу, и виче на маску.*) Оступи и ти, да те не млатнем овем тесакем!

ЗАВЕСА БРЗО ПАДА

ЧИН ТРЕЋИ

Свејило јуџиро. – Пред Чича Ивановом кафаном седе неколико лумџача, младих масароша. Чича Иван седи на клуџи и џуши – џозиџура истиа као у џрвој слици.

ПОЈАВА ПРВА

Гиле, Циле, Чича Иван

На доксаџу раде: Наја, Милка, Милева и баба Ана.

ЧИЧА ИВАН

Што сте се уђутали, децо? 'Ајде, гукните једну. Еј, у ваше године кад беја, море, никад ме ни у ноћ ни у дан не хваташе дремка.

ЦИЛЕ

А јеси ли кадгод прескакао плот?²⁸

ЧИЧА ИВАН

Одмахне муџџиклом.

Море, какав плот?... Тој прескакашем из трке. Него зидови, синко, по пет фата високо. Кондуре држим у зуби, па у чарапе се спушћам као веверица. Такви момци беу у мој век. Ама, данашњи младићи све црвени кај лимон.

ГИЛЕ

Прво кажеш, прошла су она времена.

²⁸ Задиркивањем мисле да ли је ноћу прескакао џлоџове/оџраде и одлазио девојкама и младим удовицама, женама уоџиџе.

ЧИЧА ИВАН

У мој земан, синко, све друкче беше. Па и ашиковање беше друкчије. Брез оштар нож никуд. А ашиковање таг беше само у ноћ, а никако по дан, као што ви правите данаске. Прескочим зид, па си седим с њума под јоргован, је ли у неки густиш, па тек кад почну петли да поју, а ја опет преко зид. А да ме ко таг пресретне – ја одмах за нож.

ЦИЛЕ

Данас је слободија – много је боље сад.

ЧИЧА ИВАН

Ама неје слатко. Кад крадеш ашиковање, друкче му дојде.

Из дубине десно пјесма.

Женски хор:

Вита Јело, ти високо растеш,
Ти високо растеш,
Хај, вита Јело, ти високо растеш.
Вита Јело, право да ми кажеш,
Право да ми кажеш:
Хај, је л' се моје оженило драго.

ЦИЛЕ

Слушајте! Певају у Петраћевој башти.²⁹

ЧИЧА ИВАН

Кад год плеве, оне певају.

ГИЛЕ

Знаш ли да уживам, кад тако из даљине певају.

ЧИЧА ИВАН

Тој ти је, синко, на Дорћол сваки дан. Куд год крокнеш: свирка, пјесма а недељом оро, и никад не престаје.

²⁹ Видети нај. бр. 13, на сџр. 31.

ГИЛЕ

Ама, никад?

ЧИЧА ИВАН

Како мислиш. Час ће да чујеш доле, хеј, на шанац,³⁰ час у ком-шил'к, час у баште. Тера си младос' свој век.

ГИЛЕ

'Ајдемо до шанца, па да се натпевамо с њима.

ЦИЛЕ

Баш погоди. Знаш ли, како би нас дочекале?... Леле мајко!

ГИЛЕ

Чудна ми чуда.

ЦИЛЕ

Не дао ти Бог да натрапаш на ону Шапчанку.

ГИЛЕ

Зар је тако језична?

ЦИЛЕ

Знаш каква је цафтара... а кад почне, онда гледај куда ћеш.

ГИЛЕ

'Ајде да им одговоримо.

ЦИЛЕ

Коју ћемо?

ГИЛЕ

Ову исту. Деде, бре, шуцо!

Песма:

Је л' се моје удомило драго,

Удомило драго,

Хај, је л' се моје удомило драго?

Женски смех.

³⁰ Шанац се пружао од Сава капије, где су данас Велике сћепенице, па све до Видин капије, где је данас Прва београдска гимназија. Један део шанца, на који се овде алудира, обухватао је и Дорћол, данашњу десну страну Француске улице.

ЦИЛЕ

Чуле су.

Женски хор:

Јесте, душо, већ година дана,
Већ година дана,
Хај, удомила, и чедо родила.

ГИЛЕ

Јао, ала везу! Дај, дете, оку вина. Ах, што бих волео да их
видим онако у гомили.

ЦИЛЕ

Да ниси зацопан у коју?

ГИЛЕ

Нисам; али знаш како је: чим је женско, одмах је човеку
топлије.

Келнер донесе вино.

Женски хор:

Не кажем му: ходи, чедо, мајци,
Ходи, чедо, мајци,
Хај, већ му велим: дођи мени, Јово.

ГИЛЕ

Јао, што ми није име Јова?

ЧИЧА ИВАН

Еј, ђаволи како вас угрејаше.

ГИЛЕ

Чисто би отишао на шанац, па да запевам: „Ево, душо, Јове!“

ЦИЛЕ

Лепо би се провео. Знаш, како би те натовариле.

ЧИЧА ИВАН

А, бре, децо! Бесте ли јучерке код Болета? Како прође сас онуј
комендију?

ЦИЛЕ

Не знам, чича Иване. Било је пуно света, али нисам прилазио.

ГИЛЕ

Ја сам начуо у шатри: као да су га отерали у кварт – тако нешто.

ЧИЧА ИВАН

Чудо ми да га нема од јутроске.

ГИЛЕ

Па вашар још траје.

ЧИЧА ИВАН

Волео бих да добро прође због његовог Пауна, који кука као кукумавка.

ГИЛЕ

Деде, бре, шуцо.

ЦИЛЕ

Једну старинску, ама, љубавну. Нешто жалостиво.

Певају дискрејно, без жраје и афекта:

Седи дјева, украј мора
На камену студеном;
Тужно гледа у даљину
Са очима тужнима.

Гледа јадна и уздише
Од зорице до зоре.
Гледа тужна море пусто:
Нема, нема драгога.

На пучини бела једра!
Вај, то лете галеби.
Ах, ал' тамо у даљини

Плове сиви облаци.
Дјева ружу из недара,
Вади, баца у море:
Пливај, ружо, стигни драгог
Доведи га срцу мом.

Плови ружа, стиже драгог,
Доведе га мртвога.
Тужна дјева, спазив драгог,
Претвори се каменом.

МИЛКА

Лепо певају обешенаци.

КАЈА

Канда су јучерашњи.³¹

МИЛКА

То може лако бити. Видела сам их јуче на вашару.

КАЈА

Еј, пуста мотка! Што им отац оставио, они расипају.

МИЛЕВА

А што? Ти знаш да шустери обично терају по два дана. Још да су им овде и штампарци, тек би онда био прави џумбус.

МИЛКА

Јеси отоич чула како се натпевају с онима у башти?

КАЈА

И оне су ми неке мустре: Шапчанка, Савка Стокућина...
џафаре.

МИЛКА

Али ону Шапчанку, сестро, не могу да гледам. Ђаволска је.
Изденуће ти име зачас.

³¹ Мисли се на то да се младићи веселе и пију од јучерашњега дана.

МИЛЕВА

И мени прети да ће да ме пева. А ја јој баш ономад рекох: „Пробај само, бештијо, ал’ се чувај да ти мој бата не размрси те плетенице“.

КАЈА

Требала сам и ја да кажем Иви, па би јој пресео целер.

МИЛКА

Ијух, кад помену! Ономад, пред „Талетовом кафаном“, Цигани ништа друго нису певали него једнако: „Хајде, Като, хајде злато!“ А нису били наши, него нека господа из вароши. Била сам љута као кучка и жалила, што нисам мушко, па да им полупам и главе и ћеманета.

КАЈА

Море, кучка је оно! Не гледа себе рђа... али сутра ће Каја свима запушити уста.

АНА

Која је на последње речи изишла на доксаић.

Лепо Ана говори, али ђаволи не слушају, Она хоће на вашар да пије пиво.

КАЈА

Боже, нано, баш си чудна! Па шта је то тако страшно ако сам села с момком да попијем чашу пива?

АНА

Јеси ли ти гурбеташица, или каква Швабичентина да се увлачиш у шатре? Приличи ли девојци – кад има мајку и браћу – да с туђим човеком пије пиво и да се проводи?

КАЈА

Па, Аца није нами туђин. Он је мој вереник, а ако Бог да, и муж.

МИЛКА

Па и ми смо биле с њом.

МИЛЕВА

Пиле смо пива, купиле колача, и дошле кући.

АНА

Еј, луда децо! Свет друкчије мисли. Увек има беспосличара који само туђу бригу воде. Једва чекају да што виде и онда изнесу човека на глас. Па нису ли те – куку мени – ту скоро и спевали? Ти си, синко, девојка, па треба сама да чуваш свој образ. Кад сам ја девовала, нисам смела ни кроз капицик да провирим, него се са другарицама збијемо у кућу, па виримо кроз демирлије и мушембаке као кумрије кроз кавез. Изопачио се свет, да те Бог сачува. Па, хајде на вашар, ама шта тражиш у шатри?

КАЈА

Па то је данас обичај, нано.

АНА

Гадан обичај, синко; швапски обичај! Јао, куку, па још ако дозна Ива!

КАЈА

Па Ива ме је и водио, а он зна да се ја пазим с Ацом, и још ми светује да пазим и волим Ацу.

АНА

Ето, на! Кажем ја... све мени за леђа. Све испод жита. Мене нико и не пита. Па, јесам ли те ја или која друга родила? Јесам ли ја теби туђин? Па лепо, децо. Кад се Ива пита, ја ћу покупити прње па идем у печалбу. Идем међ гурбете, кад сам већ таква.

Оне је све штри салеће и љубе је.

КАЈА

Слатка нано, не љути се, болан. Зар би ти могла да оставиш твоју Кају?

АНА

Пођушића.

Јест... Кају...

МИЛКА

Де, де, тетка Ано. Што се мрштиш? Знаш како ти ружно стоји кад скупиш веђе и уста.

МИЛЕВА

Не можеш ти да се направиш љута кад ми знамо да си ти добра и мека, као душа.

АНА

Нежно.

Ђаволи једни, како умеју да лажу и да се умиљавају.

Брише очи кецељом. Оне је зрле и љубе.

ПОЈАВА ТРЕЋА

Коле, Ница и пређашњи

КОЛЕ

Добар дан, Кајо!

НИЦА

О, добар дан, Милка.

КОЛЕ

Шта радиш, Милева?

КАЈА

Ето, умирујемо нану. Наљутила се, и хтела је да нас све побије.

КОЛЕ

А што, тетка Ано?

АНА

Што... отишла девојка на вашар с туђим човеком, па морам да се љутим. Образ, сине!

Удари се дланом по образу.

НИЦА

Ја мислим нешто друго, а оно... море да видиш какве госпоје седе под шатру, па није да цевче оној пусто пиво, него га не скидају с уста...

КОЛЕ

Тики га само рецне.

НИЦА

Фук, и само му лечка пена остане.

КОЛЕ

Уживај, тетка Ано!

НИЦА

Ич бригу не води. Ја мислим онако нешто...

КАЈА

А откуд ви? Да се нисте упутили онима тамо?

КОЛЕ

Је ли код онија шуштери? Јок. Идемо из чаршију...

НИЦА

Да заташкамо онуј бруку.

КАЈА

Какву бруку?

НИЦА

Колеџу.

Па ови ништа не знаду.

СВИ

Па шта је, шта се догодило?

КОЛЕ

Брука сас Ђолета.

НИЦА

Због ринђишпил.

КОЛЕ

Због вртешку.

НИЦА

Она швапска вештица направила човеку бруку, па јуче тараф,
тараф.

КАЈА

Јадни Ђоле! Шта је он коме натрунио.

КОЛЕ

Море, кад гу није струнио.

НИЦА

Видела си јучерке онај силан свет пред Ђолетову вртешку...

КОЛЕ

Док ти се однекуд прогура нека црвенперка... Швабица. И узе
се дере: „Бежи, бежи“ каже, „стоко једна!“ Мен’ ми дође да
гу репнем...

НИЦА

Ја сам, каже, код швапског конзула у службу.

КОЛЕ

Није; слушкиња, побратиме.

НИЦА

Па знам да није.

КОЛЕ

Учи децу, воспитатељка.

НИЦА

Еле, један жандар што беше онде због ред, узе сас тесак да мува народ да гу пропусти. Она се укачи на вртешку, обрну се неколико пута, па кад дође спровођом нас, она се тек пресомити, па кроз оне кочије депну о ледину и добро наби прашину.

КОЛЕ

Ми заграјасмо... – за што је много смешно пала – жандар се умеша, а однекуд испаде и писар, те ти мога Ђолета сас све бич и трумбету у кварт.

НИЦА

И тако Ђоле оде, а вртешка остаде. И ако му је она Швабица напаковала, може Ђоле да 'вата сон.³²

КОЛЕ

Ми остадосмо тамо док се не врну из кварт. Мало после дође писар са Ђолета, навукоше перде на вртешку и тако му удесише карабице.

КАЈА

Па после?

НИЦА

Забранили му рад. Каже: опасно по живот.

КОЛЕ

Море, што му забранише, него га цепнуше сас глобу.

НИЦА

Ем глоба, ем платио Цркви за место, па дупла штета.

КАЈА

Проклета вештица! Да упропасти човека.

³² Крај, завршетак, израз да је партија каратила у коцки ђошова; овде је да Ђоле жубишник.

КОЛЕ

Море, да си је видела како се цапа, како сикће и како се натресује на писара, као да је она неки член.

МИЛКА

Неће ђаво да је нанесе овамо.

НИЦА

Пропустили би гу кроз шаке, па би прелетила Дунав. Она овако, санћим туђ подајник.

КАЈА

А где је Ђоле? Шта ће сад?

НИЦА

Оде јутрос тамо. Вртешку ће да растури, па ће гу смести у авлију да се играду деца.

КАЈА

А чича Паун?

НИЦА

Турио руке под појас, па се превија и хуче као да су га ухватиле санције.

КАЈА

Па зашто да му забране рад?

КОЛЕ

Пе не л' чујеш?... вртешка рабатна, па онда под палеграф фрц, па онда глоба, а Ђоле може да иде у конзисторију да апелира.

НИЦА

И он је крив, побратиме. Улетио у ту комендију као мува у сурутку. Купио мачку у цаку. Гледам они коњи: једном се искривила глава, другом нога, трећем ишчупан реп. А каруце, и све друго искрпљено и уковано сас ситни клинци да се не премјети. А кад седнеш у каруце или појашиш коња, а ти се тек пресамитиш и главачке треснеш о земљу.

КОЛЕ

Па оно и није за људи. Па што се онда качи? Па 'ајде мушко, него женско... натронтала се сас оне 'аљине, па мора да испадне. Море, ја бих њу у апс, па још да плати колица. А ови гу наши још воде чест.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Паун и Ђоле

Дођу из прве кулисе десно.

ПАУН

Немој да се кидаш, сине. Ниси ти први који си награисао.

ЂОЛЕ

Угара се по џлави.

Како да се не грувам, грували ме мртвог! Куд да изгубим памет, да се поведем за онуј вуцибатину. Море, је л' он иде по вашари, бежи ти од њега. Еј, леле си га мени, и до Бога! Лепо ми ти тата рече: „Нема, синко, 'лебац без мотику“. Ал' ја, стока, навро кај бик на тарабу. Ах, тато, тато! Што ме не одведе код налбантина, па да ме ућустечи кај вола, те да не нагазим на онога Крлета, коске му крцкале дабогда! Кућу сам изгубио због лудост. Сад, да узнем цак, па сас Цигани да купим коске и крпчићи. Ах, Крле, крстили те ђаволи! Да ли ће ми дођеш под чекић па да те измесим кô стрина погачу. Шта ћу и куд ћу сад?!

ПАУН

Ништа, синко. Врни се тати у дућан, па да си живујемо, као и пре. Остави тугу и немој да се дусаш. Сад се више не поврну.

ЂОЛЕ

Шесет дуката за куси коњи! Стрши ги по једна длака отуд као у тршаве кокошке тртица. Па кирија за место, па сав пазар, па готове паре из џеп. Хоћу се убијем.

АНА

Не кидај се, синко. Млад си, здрав си, па ћеш и то преболети.
Какви трговци пропадају па опет раде људи и отимају се.

БОЛЕ

Еј, тетка Ано! Никад ја не поврати' моји шесе' дуката.

ПОЈАВА ПЕТА

Наско и пређашњи

НАСКО

*Појави се из прве кулисе лево. Носи жрдно лецедегерско
срце које је јуче кућио на вашару. Шуња се лагано и засијане
на самом уџлу.*

КАЈА

Сјази га.

Јух, ено мог дилбера.

АНА

Де, де, ђаволе!

НАСКО

Иван пред кафана, а овија ћопеци много разговарат. Ово колач
треба да го дам на Катица.

КАЈА

Ономе се тако што не може десити. А огулио је само ко му
није пао шака.

АНА

Доћи ће и њему црни петак.

НИЦА

Море оставите ту будалу, па да ми нешто измислимо.

КОЛЕ

Да ударимо у какву чарламу.

НИЦА

Мени ми нешто текну у памет па, ако будемо сложни, може жестоко да упали.

ПАУН

Шта то, синко?

НИЦА

Развучено.

Мислим нешто... како би било... да насамаримо Наска.

ПАУН

Како то мислиш?

НИЦА

Баш оно вече, кад је Крле теслимио Ђолету вртешку, седим ја сас Колета пред „Талетову кафану“, а Наско дође и поздраве се сас нас. Ми од шалу заметусмо разговор како ће Ђоле за кратко време да буде први газда на Дорћолу. А Цинцарин ужагрио очи као мачка. Преметим ја то, па почнем да фалим Ђолетову вртешку а побратим све потврђује, док га не наведосмо да изађе сас фарбу.³³ Поче да кука и жали што њему не паде на памет да купи вртешку. Па се сад нешто мислим: да га ја некако наведем сас финоћу па да му ударим...

КОЛЕ

Једну богату чарламу. А лаком је на паре као лисица на кокошке.

ЂОЛЕ

Не гази тај у блато. Па још ако је чуо. А не марим, дао би оно за десет дуката.

КОЛЕ

Све сас шалу и финоћу може се удеси. А липцава за Кају. А Каја – ако хоће – може га наведе да се тумба преко главе. Луд је он. Мене ти питај. Нема дана да ме не пита за Кају, и хоће ли за њега да пође. Обрћам га као сицимку око прст. Лажем га, бре, брате, турци га лажем; а он, будала, све верује.

³³ *Ситуицији у ошворен, непосредан разговор у преговорима.*

КАЈА

Који му је ђаво, те се непрестано врти на оном ћошку?

АНА

Шта те се тиче, нека се врти.

НИЦА

Врти се, јер је пошашавио.

КОЛЕ

Ја бих се опкладио да чека да ми одемо.

МИЛКА

Куку! Погледај колико срце носи! Богами, Кајо, оно теби наме-
нио. Држ' се, сејо, ако те Наско запроси.

АНА

Мутна га вода однела! А ти, Кајо, прођи се шале.

КАЈА

Ћути, нано, и уживај. Скуваћу ја њему попару. Пресешће му
љубав. Добро рече Коле: он је луд за мнош. Притегнућу га, и
мора пристати. Сад ћу ја њега домамити. Или ће купити рин-
гишпил, или ја нећу бити Каја. Буди ти, Ђоле, пред кафаном а
ја, кад удесим ствар, зваћу те.

АНА

Кајо, сине, чувај се! Ако дозна, тужиће нас.

КАЈА

Кад се сврши пазар, може само да прича. А напоследку и пра-
во је. Оглобио је и он друге. Иначе је богат, па му се неће ни
познати. Одлазите сви! А ти, Ђоле, пази: кад те зовнем, ти се
претварај, као да нећеш да продаш вртешку. Ја ћу те салетати,
а и остали нека ми помогну. И пошто сви будемо навалили, ти
онда пристани.

ЂОЛЕ

Кајо, бре, ако ми то учиниш ја ћу те поштујем као сестру. Ако те ко само ружно погледа, ћу га сметам кô Влах питу.

КАЈА

Дакле, пази, и не попуштај. Тврди пазар и прави се весео.

НИЦА

Ако те пита: што ниси код вртешку, а ти кажи: да си донео кући пазар па сад хоћеш мало да проћевчиш.

КОЛЕ

Кажи: пуне четири зобнице сас паре.

ЂОЛЕ

Море, зар је тешко лагати.

КАЈА

Е, тако! А сад, идите.

Они оду Чича Ивановој кавани.

НАСКО

Сполај, Господи! Овија се откачише те неће да ми кваре послу.

АНА

Ја бих ти саветовала, сине, да се манеш тога посла.

КАЈА

А што да не спасем човека, кад могу? Чудна ми чуда, Наско... већ нема. Напослетку, он не губи ништа. Имаће вртешку.

МИЛЕВА

’Ајдемоте ми у кућу, а пустимо Кају нека се млати. Ако не упали, ником ништа.

Оглазе, Ана врџи главом.

НАСКО

*Мало се поговуче да га не виде они пред кафаном. Затим
подигне срце и покажује га Каји и приписује га на груди.*

КАЈА

*Посматра њу радњу с доксити ња, кокејино, и ситидљи-
во кецељом покрије очи.*

НАСКО

Раздражан.

Ух, ух, како се срамује како гугутка. Не се стиди, срцу моје!

КАЈА

Маше руком – зове га.

НАСКО

Тојећи се, и шайка ногама.

Ух, ух, ми зове. Хоће да ми умре срцу моју.

Каја га зове, и бајаји срдитио луја ногама.

НАСКО

Трупка сос нога. Се љути. Не може да чека, тол'ко ме воли.
Чекај малко, ценабет дјаволско! Сат хоћим ја да тврдим пазару.
Пре сум молио ја тебе, сат да молеш ти мене. Да знајиш, што
је љубав.

Иде брзо доксити.

КАЈА

Што ме толико мучиш, душо моја? – Јеси ли мени донео то
срце?

НАСКО

За тебе, Катицу душо. Ево, 'едно (*Да јој колач.*), ево друго от
месо.

Мејне руку на срце.

КАЈА

Зашто ми поклањаш и то друго?

НАСКО

Што ти милујем, срцу моје. Хоћу да ти узмим за жена и да се удам за тебе; па да те чувам као шекерлему у стаклено шерпења, и да ти љубим црно око и веђе.

КАЈА

Бајаџи, ситидљиво.

То ми још никад ниси рекао.

НАСКО

Да будиш жена от папа Наско. 'Есте.

КАЈА

Е, ал' ја сам мало несташна.

НАСКО

Зато те и милујем, што скачиш како 'една шукутица.

КАЈА

Ах, мој лепи Наско! – Немој ме варати. Ја сам сирота, ал' поштена девојка.

НАСКО

Нека ме удари Бог сас мотка у глава ако те преварем. Зато те милујим што си 'едно поштено девојка, и што имаш чест; то ми много се допада и хоћу да те венчам у црква.

КАЈА

Не знаш колико те због тога волим.

НАСКО

И ја тебе волим како нову дукату.

КАЈА

Али, ја код тебе не би' била потпуно срећна.

НАСКО

Зашчо, пили моји?

КАЈА

Ти би ме заробио, па би морала ваздан да седим у дућану.

НАСКО

Нећу да ти држим у дућану, него ћу да те затворим у соба да те чувам како 'една гугутка и да те гледам како 'една контрафа.

КАЈА

Е, али ја нећу ни као робиња да живим. Такав би ме живот убио.

НАСКО

Па шта хоћиш, душо моја?

КАЈА

Ја бих нешто сасвим друго. Видиш, кад би хтео да ме послушаш али не, не. Знам да ти нећеш пристати.

НАСКО

Да чујим, стрцу моју.

КАЈА

Кад би ме послушао, ми би могли царски живети, па још да постанемо и врло богати.

НАСКО

Рагознало.

Богату?! На односеће се како мислеш?

КАЈА

Малопре ми причаше Ђоле како је на јучерашњем вашару зарадио тридесет дуката чистих. Замисли, болан, вртешка га кошта шездесет, а он половину извадио за један дан.

НАСКО

Триест дукати, за јучерашњо дан?! Може, може. Сум слушао да је 'еден Шваба от велико комендија на Велику пијац³⁴ узело сто дукату за 'едно ноћ на вечер.

³⁴ Велики пијаца се налазила на месту данашњег Свјуденског пјарка, а

КАЈА

Брзо.

Ето, видиш! Нит' оре, нит' копа, па узео толике паре. А видео си јуче шта је било света код Ђолета?

НАСКО

Видео сум... пуно... не можи да дођи на ред од калабал'к.

КАЈА

Е, слушај! Замисли: кад бих се ја удала за тебе, па кад би ми имали такву вртешку, па да зађемо по вашарима, па да скупљамо паре пуно, пуно. А кад се обогатимо, а ми лепо да купимо велику кућу, па да живимо као голуб и голубица.

НАСКО

Па ја имам доста пари. Шчо ми мени треба да си скитам по вашар како глува кучка.

КАЈА

Па да прођемо света, да се проведемо.

НАСКО

Ама, вртешка неје за 'едно трговац. То је за Шваби 'едно, другог, а ја имам свога дућана.

КАЈА

Враћа му колач.

Онда, жао ми је.

НАСКО

Што ти је жао?

КАЈА

Нема ништа од нашег разговора.

исход је било шурско гробље. Отворена је 1824, затворена 1927, јер се тада међу ђомоним Београђанима доживљавала као ружло.

НАСКО

Уйлашен.

Како немат ништа? Шчо искаш сос мене?

КАЈА

Нема ништа од свадбе, нећеш да купиш вртешку, ником ништа! Иди и не излази ми више на очи. Ја сам, од данас, мртва за тебе.

НАСКО

У сѝраху.

Мртво?! Ух, ух!

КАЈА

Мртва.

НАСКО

Ћути, ћути! Не ми говори такав реч зашто ћу да си убијим.

КАЈА

Ја хоћу да имам вртешку.

НАСКО

Зар хоћиш да пропадним, да се убијим?

КАЈА

Марим ја. Уби' се кад си такав. Теби је пречи дућан него ли ја. Ти си једна варалица! Прво си ме залудио, а сад се играш са мнош. Срам те било! Сад видим да ме не волиш.

НАСКО

У нейрилици.

Море, па куд ћу да ти га купим? У чаршија го нема. Треба да идим чак у Пешта за него.

КАЈА

Иди, куда знаш.

НАСКО

Остави... не се љути, де.

КАЈА

Лући ножом.

Да знаш: не треба ми ништа више, ни твој колач, ни вртешка, ништа, ништа! Лако ти је сад кад си ме залудио.

НАСКО

Стишава је.

Ама, полако, де. Е, лепу, кажи куд да нађем то зарзават? 'Ајде, кажи ти.

КАЈА

Шта ја знам. Зашто си човек – тражи.

НАСКО

Да питам оно Ђоле, хоће много да тражи.

КАЈА

Пробај. Може бити да хоће да прода, па се погоди. Подај му мало више.

НАСКО

Ушејрићи се.

Ама, зар не може да си сврши ово свадба без то вртешка?

КАЈА

Жалиш новце... ако, ако... а ја што венем, и губим здравље због тебе, то је ништа. (*Бризне у плач и покрије очи кецељом.*) Ах, сад видим, да си варалица и да ме не волиш.

НАСКО

Волим те, бре, Катицу.

КАЈА

Ах, тешко мени! Нашао сироту девојку да вара! Скоте, да би ли скоте!

НАСКО

Устумара се и ван себе.

Немој да плачеш, Катицу.

Каја јеца и брише очи.

НАСКО

Угара се ђесницама ђо глави.

Ух, ух, не могу да чујим кат плаче. Не плачи, срцу моју! Све ћу да ти купим. Да ти купим: кућа; да ти купим вртешка; да ти купим, луфбалону, у бестрага те глава. Идим, идим.

КАЈА

Куда ћеш?

НАСКО

Идим да тражим Ђоле.

КАЈА

Показује.

Ено га, пред кафаном.

НАСКО

Зар пред кафана, кад имат послу?

КАЈА

Мари он. Донео цак с парама па сад ужива; а брата оставио да згрће новац и данас. Море, док се ти намудрујеш, он ће бити богат човек.

НАСКО

Право кажиш, душо моја, хоћи да си обогати. Ух, проклету посла, проклето вртешка што ми и мене завртило глава!

КАЈА

Хоћеш ли да га зовнем?

НАСКО

Ама, што ће ти? Зар не може ово пазар да остане за после свадба?

КАЈА

Одлучно и ошћиро.

Свршуј, или одлази!

НАСКО

Ух, да го дјавол носи! Пусти ме, да си промислим малко.

КАЈА

Кажем ти: не мучи ме.

НАСКО

Нећу, душо, нећу, де. Хоћу да го питам после – сутра.

КАЈА

Бесно.

Тако ли је? Е, сад је све свршено!

НАСКО

*Раширио руке, левом ујмишава Кају, десном маше на
Болеџа.*

Боле, бре!

БОЛЕ

Одзива се.

Је ли ја?

НАСКО

Ти, ти. Ела, овамо малко.

БОЛЕ

Слабо, богами. Дођи ти овамо.

НАСКО

На 'едно реч, ама брез човеци.

БОЛЕ

То баш нећу. Ја све пред људи.

НАСКО

Ценабет! Мене ми све 'едно, макар, и сос него.

БОЛЕ

Тако може.

Сви се ујуџе: Коле, Ница, Паун и Чича Иван.

ЂОЛЕ

Долази размейно, жега се лено, и као с висине.
Добар дан.

КАЈА

Да је добар, види се и на теби.

НАСКО

Пазе го куче, неће ни да гледа на сиротиња.

ЂОЛЕ

Овако Ђоле дрма.

ПАУН

Овако ћемо од сад.

ЂОЛЕ

Кад се смота толика пара, може се човек и размећа. Не л' тако, тата?

ПАУН

Уживај, синко, кад ти је Бог дао.

КОЛЕ

Лако ти је кад си смотао триес дуката.

ЂОЛЕ

Триес у бакар, а башка сребро.

НАСКО

Зар јоште више?

ЂОЛЕ

И једно два жута минцаћа.

КОЛЕ

Колико за 'лебац.

НАСКО

Пазе го како пркоси угурсуз. Толико пари и се чини луд.

ПАУН

Па опет кажем: јест, пада пара, али бих више волео да се врати у ковачницу. Јер, како је лудо, све ће да баци у воду.

НАСКО

Право кажиш: све ће го баци у мутно вода. Такву послу је за човек који умет да чуват пари за црно дан.

ЧИЧА ИВАН

Нешто за тебе, да речеш.

НАСКО

А зашто, белћим, да неје за мене?

КОЛЕ

Сасвим тако. Она рингершпил да је твој, ти би друкчије дрмао.

НАСКО

Тако, тако, Коле, право кажиш.

ПАУН

Море, како је чуваран, он би намлатио паре као плевe.

НАСКО

Ону, како си узме... кат удари ћиша, не може да се извади ни марјаш.

ЂОЛЕ

Ба. Мој ринђишпил ради и на кишу, зашто је покривен сас американско платно па нигде да капне.

НАСКО

То несум знао.

ЂОЛЕ

Да баталим тај разговор. Кажи ти мени: зашто си ме звао?

НАСКО

Мало се ушејриџи.

Звао сум те да те питајем за вртешка... односеће се, како ти иде послу, и мон друго.

БОЛЕ

Шерейски.

Ама... неће бити...? Биће ту нека друга заврзлама.

КАЈА

Е, па јесте. Звао те да те пита за рингишпил.

БОЛЕ

Куца се џрсиом њо челу.

Тој ли му је! Бре, што сам фифик.

НАСКО

Ујлашено.

Шчо је?

БОЛЕ

Исио као жоре.

Сад ве разбирам. Мене ме се чини да ме ви пипкате и ујдурисавате чарламу: да продам Наску ете онуј вртешку.

ЧИЧА ИВАН

Па, што би ти фалило?

БОЛЕ

Тој ли му је?... Ама, та бува неће ве уједе. – Батали!

НИЦА

И ја кажем: то није за тебе.

НАСКО

’Есте, на пример.

КОЛЕ

Тихо Наску.

Је ли ће да даш једну рубљу, па да подупрем и ја?

НАСКО

Истио њако.

Добро, де.

КОЛЕ

Наско је човек чуваран, и не седи ноћом по кафане; а после тога – човек је трговац. Он би могао да иде по вашари, а у дућану би седело дете...

НАСКО

’Есте. От моју брат син.

НИЦА

Онда би Наско брао дупло.

НАСКО

Тако ји, мољем те. – Још кат си узме...

КОЛЕ

Да ће се и ожени и да ће му жена помагати по вашари да збира паре од муштерију.

НАСКО

Брзо.

Пари ће да збирам ја.

БОЛЕ

А коју узима?

КАЈА

Стигљиво.

Па, мене.

НАСКО

’Есте, нега.

ПАУН

Е, па нека је срећно.

БОЛЕ

И берићетно.

ЧИЧА ИВАН

А клемпешу ни ћелави! Уграбија најлепшо девојченце.

КАЈА

Па, видиш болан, Ђоле, ја сам те увек поштовала и волела као мог брата Иву. Па, зар не би, мени за љубав, продао ону вртешку мом Наску а ти, лепо као мајстор човек, да радиш твој златни занат а дао ти Бог и деце. На кога ћеш њих, на кога жену да оставиш кад кренеш на вашаре.

НАСКО

Болећиво.

’Есте, болан... на кога деца да оставеш?

ПАУН

И ја то говорим. Ама немам коме.

ЂОЛЕ

Тој ли вам је брига? Иха! Па, то је најлакше. Ћу ги пошљем у преко, па ће се отутке врну учевна као министарска деца. Море, кад ја имам пареее!... А за друго, колај работа.

КАЈА

А не помишљаш – не дај Боже – на болест?

НАСКО

’Есте. Кат те уфати болес’, који ће таг да ти врти оно зарзават? Нека си врти само, ако може.

ЂОЛЕ

А који ће па теби да врти?

НАСКО

Море, за мене ме лако. Ја, па Катицу, па...

ЂОЛЕ

Јок, јок! Нећу!

ПАУН

’Ајде, бре, Ђоле. Што си тако тврдоуст? Попусти, мајка му стара.

ЂОЛЕ

Ама, шта је то теби, тато? Зар да испушћам из руку оваки ел-бет, сигурне паре. Море, куд ти је па теб' памет?

ПАУН

Диже руке у вис.

Ја дижем руке! Пробајте ви, браћо.

КОЛЕ

Енергично.

Шта ми се ту коњошеш. Дај руку овамо! Дај и ти, Наско! Тако!
(*Пошићо им сасџави руке.*) Колико тражиш за вртешку?

ЂОЛЕ

О, људи! Куд хоће да ме урнишу.

ЧИЧА ИВАН

Попусти! Кажу цену, па нека човек изброји паре. Туј смо ми, сведоци, а ја ћу да пресечем сас руку, па да се пије алвалук.

ЂОЛЕ

Држи Наскову руку; нија се, и ко божем снећкава.

Па... овај...

СВИ

Де, де! Говори.

ЂОЛЕ

Отргне се. Нећу.

НАСКО

Злурого.

Ете го. Сат се прави пишман.

ЂОЛЕ

Батали! Море, да дам ја тарапану; да испустим 'лебац без мотику... нити се знојим, ни мислим, а пара пада као киша.

ПАУН

Ама, Бог те видео, синко! Да је због тебе, па да сагнем главу. Али имаш ли ти душе за децу? Зар да ги саме пушташ у туђ свет? Зар нема доста школе у ову нашу земљу него да ги шиљеш у преко да забораве на Бога и мајку која ги је родила?

ЂОЛЕ

Оно, да није, јес' је...

НАСКО

Озбиљно.

Па у швапско да ги шилеш... Пфу! (*Пљуне.*) Ти неси крштено!

ЂОЛЕ

Јес', право кажеш. То ми кô малко брка рачун. (*Мало размишља а зајим одлучно.*) Знаш шта, Наско?

НАСКО

Да чујим.

ЂОЛЕ

Кад сте тако кидисали, ево ћу да пристанем.

СВИ

Хвала Богу!

ПАУН

Бог те живео, синко!

КОЛЕ

Таку ми ракију пеци!

КАЈА

Тако те волим, Ђоле.

НАСКО

Пружи му руку и раскорачи се.

А сат... да правиме пазар. Колико коштуји то зарзават?

ЂОЛЕ

Прими руку, и он се раскорачи.

Хоћеш ли поштено, трговачки? Да се не цењамо.

То си разуме.

НАСКО

Дрма му руку.

ЋОЛЕ

Осамдесет дуката.

НАСКО

Клоне.

Много.

НИЦА

Џабе.

КОЛЕ

Поклоњено.

НАСКО

Скупо, много скупо.

КОЛЕ

Знам, ама пештански еспап.

ЋОЛЕ

Американски.

ЧИЧА ИВАН

Е, ако је американски, неје скупо.

ЋОЛЕ

Па онолики коњи, читава ергела! А где су каруце? Да видиш каруце, памет да ти стане.

КОЛЕ

С нађласком, у иронији.

Особито оне – „конзулске“.

НАСКО

Видио сум, де. Ама много скупо.

ЋОЛЕ

Кажи ти мени: где ћеш да добијеш читаву ергелу за осамдесет дуката?

НАСКО

Акмак! Какво ерђела? У ерђела живо коњи, а твоје мртво – от дрво.

БОЛЕ

Ал' од какво дрво?... Нигде буковина, све сам шимшир.

НАСКО

То ји све 'едно. Дрво је от дрво.

БОЛЕ

Па коњи, да ти кажем, све лични, потковани сас немецки ков;
ето, потковице ти поклањам.

КОЛЕ

Па имаш шарца Краљевића Марка.

НИЦА

Па бедевију од Мусу Кесеџију.

НАСКО

Нервозно.

Ама је от дрво.

БОЛЕ

Јок од шимшировину.

НАСКО

Ама мртво.

БОЛЕ

А ди си ти па видио живи коњи на ринђишпил?

НАСКО

Берем да је живо; ал' овако... па много коштуји. Немам тол'ко пари.

БОЛЕ

Кол'ко ти дајеш?

НАСКО

Скупо.

БОЛЕ

Ако ти је скупо, не мораш да ги купиш. (*Нервозно.*) А што се ја па толико млатим? Идем ја да гледам своја посла. Сутра треба да путујем даље.

НАСКО

Гледа у Кају, која врти главом и врти.

Чекај, де. Седи 'оште малко.

БОЛЕ

Збогом!

НАСКО

'Аде да свршимо. (*Опет се ухвати за руке и сипаве се у пређашњи положај.*) Ево ће да дајим... десет дукату.

БОЛЕ

Море, шта се ту па зацепљујеш?

НАСКО

Зашто осумдесет, кат си дао шесет и извадио триесет?

БОЛЕ

Хоћу да ти узнем професион, без тога не дам.

КОЛЕ

Подај му седамдесет!

НИЦА

Право је да плати осамдесет.

ЧИЧА ИВАН

Право је. Дваес' дуката ћар неје много.

ПАУН

Ево, ја ћу да кажем право: Ђолета кошта шесет, јуче је зарадио тријес: нека Наско плати шесет колико Ђоку кошта. Кад такав посао испушћа из руку, право је да добије професион.

ЂОЛЕ

Кад тата каже – право ми је.

НАСКО

Да дајим триес дукату.

ЂОЛЕ

Батали! 'Ајде, тата! Шта се ја мајем.

КАЈА

Озбиљно.

Наско, подај шездесет!

НАСКО

Пази го ово сат?... Како да дајим толико пари за мртво коњи и каруцу без точку? Имаш ли ти памет?

КАЈА

Одлучно.

Аааа! Тако ли је? (*Баци му колач с доксаџа*). На, подај га другој! (*Полеџи као бесна низ сџејенице.*), а ја идем, знам коме ћу.

НАСКО

Зајреџаићен, и у највећем сџраку.

Стани, станиии! Чекај, Катицу! Хоћим да го купим.

ЧИЧА ИВАН

Бре, што си цимрија. За таквој девојченце, бре, главу да даш, а не паре.

НАСКО

Катицу, бре, лудо-младо, свршено, готово посла. Купио сум вртешка.

Осорно.
Остави ме!

КАЈА

Ама, купио сум.

НАСКО

Болеџу.
Је ли истина?

КАЈА

Јок!

БОЛЕ

Како јок, бре?

НАСКО

Па нисмо се руковали.

БОЛЕ

НАСКО

Наџло му зџраби руку.
Готово, де.

ЧИЧА ИВАН

Стој, да пресечем.

НАСКО

Па, сечи го! Што гледаш?
Чича Иван љресече.

КАЈА

Весело.
Тако, душо моја. А сад иди, и изброј паре човеку.

НАСКО

Кат донеси вртешка.

КАЈА

Сџироџо.
Опет ти почињеш?

НАСКО

Е, 'ајде, да избројим. А вртешка куде је?

БОЛЕ

Сутра ћу ти гу сместим код кућу.

НАСКО

Е, лепо. Ондак ће да избројим новци.

ЧИЧА ИВАН

Немој да пристанеш.

БОЛЕ

Кварим пазар.

НАСКО

Добро, де. Казао сум. 'Ајде да дам пари.

КАЈА

Тако, мој лепи Наско. (*Весело.*) А сутра, увече, у име Бога, извол'те на прстен.

НАСКО

Зар тако фришко?

КАЈА

А што да отежем. Дарове сам давно спремила – узећемо свираче, па ће бити весеље за причу.

НАСКО

Слатко медено гугутка. Елем, сутра у ноћ да дођем ћу.

КАЈА

Немој да одоцниш; чим се смркне, да си овде.

НАСКО

Море, да дођем ћу ујутру рано.

КАЈА

А, то не. То се не пристоји.

КОЛЕ

Па поведи кума и старојка.

НАСКО

Имат ђи пет.

БОЛЕ

Иди, тато, и прими паре, а ја идем да кварим вртешку.

НАСКО

Је ли ће да покажеш и мене ме како се ујдурисава то зарзават?

БОЛЕ

То је лако. Закачиш сас кукe коњи, каруце, па обрћеш. Само док погледаш, па ће да пантиш док си жив. Сутра ћу ти гу дуздишем у авлију, па се врти сас Кају цео дан.

НАСКО

Нећу у авлија. Хоће се скупи много људи. Побоље у шупа.

БОЛЕ

Е, лепо. Ћу га унесем фино у шупу. А вергил може да туриш у собу.

НАСКО

Што беше то?

БОЛЕ

Вергил, то је једно сандуче сас обрталку, као швапске воденице што мељеду кафу, па кад обрћеш сас руку, оно свира. Има ги пе' шес' нумере.

НАСКО

Е, лепо, де. И то свирајка да донесеш.

БОЛЕ

И трумбету, и бич, све ћу ти дам. Кад си ме преварио, нека бар од моју страну буде трговачки.

КОЛЕ

Без чарламу – поштенски, побратиме.

НАСКО

Тако и треба, трговачки.

ПАУН

Тихо Волејџу.

Понеси чекић, па почукај мало оне разглављене пустиње. Удри им које јексерче да не премети, па да се пишмани.

БОЛЕ

Исио шако.

Нисам гледо ни ја. Како Крле мени, тако ја њему. Нека буде танте за танте.³⁵ Оглобио је он цео Дорћол, па је право да плати један ринђишпил. Ама, почукаћу мало. (*Осџалима.*) Са здравје! Наско, бре, до довече, а најдаље ноћас, ћу ти дотерам вртешку. Спреми шупу, и подај тати паре пред сведоци. Немој после да имамо реч.

НАСКО

Добро, де. 'Ели секло Иван сас руку?

ЧИЧА ИВАН

Сeko сам, и пресекô. 'Ајде, да избројиш паре и да даш алвалук.

НАСКО

Шчо ја? Нека плати Паун.

ЧИЧА ИВАН

Ти си пазарио, ти плаћаш алвалук.

НАСКО

Онда, извољите сутра кот Катица на прстена, па ће, од 'едну трошку, да буди и алвал'к.

ЧИЧА ИВАН

Оно је башка.

³⁵ *Нииџа за нииџа, једно за друго.*

БОЛЕ

Нека плати тата. Одох ја да смешћам вртешку.

Оде у прву кулису, десно. Сви, сем Наска, ућуће се кафани.

НАСКО

Наслоњен на доксити прави љубавну изјаву.

А сад, Катицу, да ми пољубиш за ово пазар.

КАЈА

Не, нипошто! Шта би рекао чича Иван, па онај свет пред каваном?

НАСКО

Ама, ће да уђем у соба.

КАЈА

И тамо не може. Тамо ми је мајка с другарицама.

НАСКО

’Ајде да идимо у подрум.

КАЈА

Таман посла! Девојка уочи прстена да се љуби у подруму.

ЧИЧА ИВАН

Виче.

’Ајде, бре, дрто, што се замлаћујеш толико?

НАСКО

Ћути, бре! Ти криво што ћу да узмим овако гугутка.

КОЛЕ

Не млати се толико.

ЧИЧА ИВАН

Батали туј шалу. Неје то за твоје године.

НАСКО

Момцаћ сум ја. 'Ели, Катицу, да дојдем довечер да ме мало много лубиш?

КАЈА

Не може бити, морам да спремам за сутрашње весеље.

НАСКО

Хоћиш да ти шиљим малко слатка рађија за нашу прстен?

КАЈА

Ништа ми немој слати. Свега сам ја спремила. Ти само дођи, и ништа више.

НИЦА

'Ајде, бре!

КОЛЕ

Откачи се једанпут.

ЧИЧА ИВАН

Заћорија дрта кај тетреб.

НАСКО

Сат, сат. (*Каји.*) Збогом, моју срцу слатко.

КАЈА

Збогом, сунце моје!

НАСКО

Збогом, моју месец.

Оглази поребарке у дубину и, зледајући ситално у док-сат, шири руке и бије се у прса. Кад дође до узла, он се судари с Бароном.

БАРОН

Опарац! Дура, отргô се.

ПОЈАВА ШЕСТА

Барон и пређашњи

БАРОН

Гледа за Наском.

Еј, да ми је да ти подвикнем један: Опарац! 'Ајде, тазе плу-
скавица! Фриш, фриш, риба, фиш!

НИЦА

Шта се ти, Бароне, млатиш сас онога Наска?

БАРОН

Меркам га нешто. Опарац! 'Ајде, риба фриш, фриш! Бре, ала
га ви уживате овде.

НИЦА

На, бре, Бароне, истреси гу.

БАРОН

Јао, откад му лице нисам видео.

КОЛЕ

Је ли има један сахат?

БАРОН

Па, има пò сахата.

Сви се смеју.

ПОЈАВА СЕДМА

Маријота и пређашњи

Маријота, преко 50 година; средње раста, сува и мало прејлануло лице: увек је с циљаретиом у десној руци, лакти наслоњен на кук, и рука дижући мало увис да јој дим не иде у очи. Од одела има: од жућкастио шарено црца шалваре, цицану реклу, преко учкура; повезана белом калемћарком (шампијом) са сивим пером, и увијеним курјуком низ леђа, као што се повезују чочеци. На босим ногама дрвене стопаре нануле са ниским излизаним потпетицама. Живо је темпераментна и једнако говорни. Није џандрљива, али је више мушкобањаста. Глас јој дубок – али. Никад не бира друштво; увек седи с мушкарцима, њује. Иначе је добра срца и пристојна жена.

МАРИЈОТА

Из дубине, и одмах прасне.
Је ли, ти Бароне, што те онај матори клемпеш грди?

БАРОН

Који?

МАРИЈОТА

Онај прч Наско.

БАРОН

Море, заћорио у доклат, па и не гледа куд гази, него ме депну у раме као ћутук.

МАРИЈОТА

Загледао се у моју Кају. Хоће се убрише. Све ћу му очупам, па и оне поткресане бркове нећу му оставим.

КОЛЕ

’Оди мало код нас, тетка Маријота.

МАРИЈОТА

Пошла сам Ани.

КОЛЕ

Море, једну ракијицу.
Маријота љриђе.

БАРОН

Је ли истина да се Каја проси за Ацу берберина? (*Исије чаиу.*) Опарац!

МАРИЈОТА

Сутра гу је прстен. Него... (*Засмеје се.*) знаш, шта ми... ха-ха-ха! Шта ми малочас рече онај луди прч?

БАРОН

Који?

МАРИЈОТА

Море, Наско. О, убио га Бог, да га не убије! Наиђе на мене па, као смушен, дофати ме за руку. Одби се, ћопек, рекох. Али он дофатио, па цмок, цмок и, ижљуби ми руку. – „Море луд ли си, или који ти је ђаво“, рекох. Каже: „Слатка тетка Маријота, да ми дођеш сутра на прстен – с Кајом.“ „О, часни те потро“, рекох, па се у чуду прекрстим. Не могу, децо, да се разберем. Гром те спалио, церимо матора! Успалио се, па не зна куд туца главом. Па, сад идем до оне моје луде Ане да видим шта је то. Страх ме да не буде истина. Јао, ако буде!... Јао! Све ћу да ги побијем. Хоћу, очију ми. Зар онако девојче да уда за ону пустољину, пуста му глава остала! Кућу ћу ги запалим.

Пође.

БАРОН

Хајде, и ја ћу горе. Фала на вино.

НИЦА

Хајде још једну.

БАРОН

Па... доста је.

КОЛЕ

Да ти се није стужило.

БАРОН

Зар на вино да ми се стужи? Јао!

НИЦА

Тресни ову.

БАРОН

Дижао чашу увис и посматра винску боју.

Ох, што му је лице! Је ли ритопечко?

ЧИЧА ИВАН

Ритопечко. Три године лежи код мене, и на јесен ћу га ударим на бермет.

БАРОН

Искаји чашу.

Опарац! Ала се омиче.

МАРИЈОТА

Одмичи се бар ти. Шта си се прилепио уз људе ко крпељ.

БАРОН

Знаш ли, тетка Маријота, да би могао да га пијем до прексутра?

МАРИЈОТА

То ти верујем. Него, хајде ако хоћеш.

БАРОН

Хајде. Треба и ја да разаберем за ту ствар, јер свадба не може да буде без глумца.

КОЛЕ

Тој ти не гине.

Барон и Маријота оду Кажиној кући.

НИЦА

Добра жена ова Маријота.

ЧИЧА ИВАН

Добра, ама се, батали, урниса.

КОЛЕ

Јеси ли гу познавао од пре?

ЧИЧА ИВАН

Иха! Ама, кад беше девојче, беше једна лепотиња за приповест.

КОЛЕ

Не ли си водио љубав сас њума?

ЧИЧА ИВАН

Тој не. Поштено девојче беше.

НИЦА

А бре, чича Иване, има ли још која жива од твоји', из твој век?

ЧИЧА ИВАН

Помреше, синко. А оне што осташе, од Бомбардирање,³⁶ раселише се. – Тој бе'у буле, те отоше у Цариград. Дамно је то било, и неје више за разговор.

МАРИЈОТА

За њо време објашњава се с Бароном.

Ој, Ано! Кајо! Где сте се завукле, Бог вас видео?

ПОЈАВА ОСМА

Ана, Каја, Милева и Милка

Истјрче веселе на доксаји.

АНА

Што си се развикала, сабајле?

³⁶ Мисли се на прво бомбардовање Београда у ослобођеној Србији, 1862. године. Након жротног убиства српског дечака на Чукур-чесми, избиле су демонстрације и сукоби са Турцима, који су се затворили у Калемегданску тврђаву и цео дан пуцали њиховима по граду убијајући цивиле.

МАРИЈОТА

Је ли, рђо матора! Шта ја чујем?

АНА

Шта си чула?

МАРИЈОТА

Имаш ли ти, сестро, душу? Имаш ли Бога? Зар си заборавила кад си била млада, и кад си чезнула за твојим покојним Николом? Па зар сад да удаш дете за њену неприлику, за оног клемпеша маторог, за оног дерикожу?

АНА

Ти си сабајле у'ватила мају,³⁷ кад тако говориш. Шта бунцаш, богати?

МАРИЈОТА

Нисам ја у'ватила мају, нити сам натринкана. Него сте ви сви полудели. Како би ти дала дете за онога Наска?

АНА

Крсти се.

Бог с тобом, сестро! Прекрсти се, јадна друго. Ко те сабајле тако нагави?³⁸

МАРИЈОТА

Сам Наско.

АНА

Кад?

МАРИЈОТА

Малочас, пред Љаскином кућом. Пољуби ме човек у руку, и назва ме – тетком.

Сви се смеју.

³⁷ Израз: ухватити мају значи сирење, а у пренесеном смислу односи се на притиснути особу.

³⁸ У преносном смислу: преварили.

АНА

Да маторе будале, Мајка га Божија не убила?

КАЈА

И он све примио за готово.

МИЛКА

У шали.

Боже, Кајо, ко ће с тобом?

МИЛЕВА

Истио њако.

Млада Насковица.

Сви се смеју.

КАЈА

Јао, у сну се не снио.

АНА

Еј, Маријота, јадна сестро! (*Смеје се.*) Зар ти тако мислиш о твојој Ани? Та, пре би је дала за црног Циганина. Зар да ми дете вене поред оне цимрије који је и самога Бога увелио.

МАРИЈОТА

Па лепо. Какав је то прстен сутра, с ким?

КАЈА

Па са Ацом. Што се опет ти бунеш, тетка, кад знаш, да се ја и Аца већ одавно гледамо.

МАРИЈОТА

Таку ми ракију пеци!

КАЈА

Баш сам малопре нани говорила, ако те види, да ти каже и да те позове да и ти, као моја слатка тетка, будеш на весељу.

МАРИЈОТА

О, ђаволи, како ме уплашише. Пресекох се кад чух. А сад, на овај ђеф, да попијем једну. Имаш ли, сине, мало ракије?

КАЈА

Има, тетка, за тебе има увек.

МАРИЈОТА

Скувај, слатко моје дете, и кафу. Баш ћу сад слатко да попу-
шим једну.

БАРОН

Је ли, Кајо? Ја мислим да нећеш тражити другог позивара и
глумца за свадбу?

КАЈА

А како би ми обишли нашег Барона.

БАРОН

Ти знаш мене: кад се ујдурим, па прикачим лисичији реп
за цилиндр, па станем да изводим моје керефеке, сви сватови
морали да попуцаду од смеја.

МАРИЈОТА

Стари си ти карађоз. Ко ти не зна дорђолског Барона. Само
што ниси прави барон.

БАРОН

А шта ми фали? Море, чикам свакога глумца – па и оне из
позориште – који може да скупи више дарова. Моја се чутура
никад не види.

МАРИЈОТА

Окачењак си ти стари. Видра си, па умеш да лажеш и да
искамчиш.

БАРОН

Ја мараме не примам. Уђем ли само у кућу, пешкир не фали.
Па шољице, па паре. Полутак не примам. Ако хоће да сркне
из чутуре, мора да обеси цванцик. И то не излизан, него сас
Мајку Божију или онај сас лик од Марију Теразију.

КАЈА

Свршено. Ти си наш глумац и ти ћеш да ми идеш пред сватовима.

БАРОН

Ономад ме нудили из главне чаршије и обећали жут дукат, и да буде све моје што падне на чутуру. Ама, ја не хтедох. Дор-ћол, Палилула, то је моја нурија.

МАРИЈОТА

Де, де, магарац! Не лажи, него носи тај зембил да ти се не усмрди та пљускавица. Усрећи неког од оних што те зову на свадбу, а ти, санћим, нећеш.

БАРОН

С овим не идем ја у чаршију. Тамо добро пролазе гргечи и мале кечиге. Ово је за Палилулу, искрчим зачас. – Него... дај, бре, Маријота, да завијем и ја једну.

МАРИЈОТА

На, ало баронска. – А ти не можеш без тај оцак на главу?

БАРОН

Баронска посла. Знаш како је. Људи се смеју, ама ми опет воде чест.

МАРИЈОТА

Је ли, богати, Ано... шта би сас ту ракију? Дај, богати, нешто ме голица у гушу.

АНА

Каву ћеш добити, ал' ракију не дам.

МАРИЈОТА

Ако не даш ти, даће Иван. Па то да ми је нека мука.

АНА

Добро, добро, даћу; само немој да идеш у кафану.

МАРИЈОТА

Није ми првина да идем у кафану. А тебе ваљда срамота што баба Маријота седи с мушкарцима?

АНА

Па, ако ћеш истину, оно и не личи да жена седи с мушкарцима.

МАРИЈОТА

Не бери ти бригу за то. Само један да што зуцне, купио би зубе по калдрму. Уме Маријота да одвали мерабу, па да му пишне уво кô дамчик...

БАРОН

Знам, знам. Не треба да се фалиш.

МАРИЈОТА

Код мене нема пет на девет. Треснем га, мајку му његову, да му одмах попури црвена свила на нос.

Милка износи на ђослужавнику две кафе и ибриче сѝа-клено с ракијом.

БАРОН

Зар и мени каву? Е, па хајде да спустим овај зембил. Опарац!
Седне до Маријоше.

МАРИЈОТА

Узме чашицу и ђрекрсѝи се.

Помози, Боже, и подржи, Боже. Дај, Боже, да ти срећна буде сос младожењу, ида гу овако пијем на свадбу а дај, Боже, и на крштење. (*Исѝресе.*) Охо-хо! Баш ме сплакну. Где је купујеш?

АНА

На Батал џамији, код магазиџије.

МАРИЈОТА

Добра је – мека. Мож' да гу пијеш ваздан, па ништа.

МИЛКА

Послужи Барона.

Извол'те!

МАРИЈОТА

Лух, Бог те видео! Па зар сад ракију?

БАРОН

Па, нуз кафу.

МАРИЈОТА

Па малопре си пио вино.

БАРОН

Море, глај си му посла. Све иде у једну мешину. – Е, па, Кајо, нека ти Бог да сваку срећу. (*Исције.*) Опарац!

МАРИЈОТА

Ах, што ћу ти се накитим на свадбу. Па што ћу ти се дуздишем. Све венчано руво ћу да турим на себе: свилене димије, па ћерћели кошуљу, свилену мараму, па шкуртељку. Па да видиш кад тетка Маријота поведе оро. Море, све ћу да ве посрамим. А кад гукнем старинске песме, па старинско оро „тресаљку“, ем уз гоч и зурле. (*Сенџиментално.*) Хеј, какав некада беше наш живот, кад ми млади бесмо! Хеј, туго моја! Све се измени, све прође.

ПОЈАВА ДЕВЕТА

Аца и пређашњи

АЦА

Из дубине, лево, сав задуван јури Кајином доксајџу и врло узбуђено.

Шта је то? Шта ви то радите са мном? Је ли то лепо? Зашто, тетка Ано? Ја сам те волео и поштовао боље но своју рођену мајку, па ти тако са мном поступаш? А ти, болан, Кајо? Зар се тако држи заклетва коју си ми положила у Петраћевој башти? Зашто овако млад да скачем у Дунав и да трунем?

МАРИЈОТА

Не кидај се, синко, узалуд. Каква ти је невоља те цвилиш?

АЦА

Не питај, тетка Маријота, него, спасавај ако душу и срце имаш.

КАЈА

Шта је теби, богати?

АЦА

Како, шта је? Што се кобајаги ишчуђаваш? Зар се толико време пазили и толика моја мука док сам се извадио за мајстора, а ти се удајеш за другога.

КАЈА

Будибогснама, ако није на што нагазио!

АЦА

Не ишчуђавај се, него одговарај!

МАРИЈОТА

Стрпи се, синко, све ће ти се каже. И ја сам исто тако дунула овамо. Милка, наспи још једну чашицу или, немој... остави то ибриче ту, поред мене. Тако.

АЦА

Што не одговарате?

КАЈА

Смејући се.

Ко те тако нагаври, да ја полазим за Наска?

АЦА

Сâм Наско.

КАЈА

Кад?

АЦА

Малопре. Био је с њиме и чича Паун – не знам шта су радили у дућану – али кад изиђоше, видим чича Пауна весела. Он ме позва на част. Питам: „Откуд сабајле част?“ А Наско се исклиби и рече: „Сутра ће тек бити права част кад испросим Катицу.“ Мене као да је стрела прострелила. Је ли истина што Наско каже?

КАЈА

Смеје се.

Е, Бог га видео! И он примио моју шалу за истину.

АЦА

Ааааа! Дакле је ипак нешто било?

КАЈА

Да грдне суклате, мајко Божја! Био јутрос овде Ђоле и чича Паун. Ђолету се покварила вртешка и забранили му да ради. Ту се десио Ница и Коле. Ђоле, сиромах, кука и нариче а ми, да га спасемо, договоримо се да Ђоле привеже вртешку Наску.

АЦА

Појма немам.

КАЈА

Слушај само. Теби је познато да он давно чезне за мном и да ја терам шегу с њим. Он ме јутрос, наравно, у четири ока – запроси. Ја то, бајаги, примим озбиљно, али затражим да и он мени једну жељу испуни.

АЦА

Какву?

КАЈА

Почнем се претварати – чак сам и плакала – и тако га вешто и фино наведем да с Ђолетом сврши пазар, и да чича Пауну изброји паре. При поласку, ја га позовем за сутра на прстен. Он је то примио за себе и зато сад труби по Дорћолу како ћу ја бити његова жена.

АЦА

Тако ли је било?

КАЈА

Тако.

АЦА

Одахне.

Аух! Свали ми се сињи камен са срца.

МАРИЈОТА

Зорт, синко!

АЦА

Богами, зорт, тетка Маријота.

МАРИЈОТА

Па кад је добијеш, а ти је, синко, чувај.

АЦА

Та само кад ме је овај страх прошао. А Ђоле сиромах пропао?

КАЈА

Дибидуз! Ал', опет, хвала Богу, кад је на својим парама. И
ето, мој страшљиви младожењо, тако му ми скројисмо кара-
бице. Ђоле је прошао без штете, а Наско ће да се окреће сâм
на вртешки.

МАРИЈОТА

Чума га окретала, несрећа матора!

КАЈА

А ти, благо мени, иди у дућан, па се свему чини невешт. Сутра
је прстен.

АЦА

Е, Кајо, сад тек видим да си права видра.

МАРИЈОТА

Сви су нам у фамилији фифик.

АЦА

Е, јеси ђаво. А знаш ли да сам хтео да се обесим.

КАЈА

Кад си луд.

АЦА

Море, и не полудео за таквим ђаволом. А, гле, па ту је и Барон!

БАРОН

Где је свадба, ту је и Барон.

АЦА

Шта радиш овде?

МАРИЈОТА

Чека да му се увуче у зембил каква зунзара да му упљује рибу.
Ето шта ради.

ПОЈАВА ДЕСЕТА

Паун и пређашњи

ПАУН

Из дубине – лево.

Ево их, ево их лепи моји жућаци.

ЧИЧА ИВАН

Је ли све?

ПАУН

Шесет минцаћа.

КОЛЕ

Море, оној кажи фала.

ПАУН

Је ли Каји? Море, какво хвала? Док сам жив, свећу да јој палим, а сутра на прстен ћу богато да је даривам.

ЧИЧА ИВАН

А сад, фаћај пут.

ПАУН

Ево, ова рубља, нека иде на пиће. Фала вам, браћо.

Изгуби се у сокачешу поред фурунџинице.

АЦА

Идем ја оним окаћењацима.

КАЈА

Чујеш, Ацо, претварај се пред Наском како ти је жао што по-
лазим за њега.

АЦА

Море, умет ја то.

БАРОН

Идем и ја да треснем што. (*Усџаје.*) Опарац!

МАРИЈОТА

Еј, несрећо баронска! Зар опет вино?

БАРОН

Све ти је једно... Пије се и једно и друго.

МАРИЈОТА

Онда, идем и ја. Слађе ми је у мушко друштво.

*Аца, Барон и Маријоџа оду и седну; Маријоџа до чича
Ивана на клуџу, остали на столицима.*

АЦА

Частите се, угурсузи једни.

КОЛЕ

Ударисмо једну чарламу па сад сејиримо.

НИЦА

И заливамо сас вино.

АЦА

И ја ћу да платим који оканик.

КОЛЕ

Има доста. Не треба више.

НИЦА

Него, да цимнемо једну песму.

АЦА

Вала, како сам расположен немој двапут да кажеш.

Оркестар.

Песма:

Јеси л' чуо да сам испрошена,
Испрошена и прстенована?

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА

Наско и пређашњи

НАСКО

Искадне из прве кулисе, лево. Кад чује последњу сиропу, он лути фес о земљу.

Иха! Испрошено... какво мислеш. И 'оште за кога испрошено.

АЦА

Бајаџи џужно.

Ах, остави ме, Наско, дерт да разбијем.

НАСКО

'Оште какво дерт. А сутра ћеш да уфатиш фрштец кад Наско узми Катицу.

КОЛЕ

Утјеши се, бре, Ацо.

НИЦА

Шта ти вреди, кад немаш јестество. Кој пре девојки, оног и девојка.

АЦА

То ме и боли. Ја сам први дошао њој, и шта би?

НАСКО

Неје: ко је дошао пре, него ко је дошлу после. А то сум ја.

КОЛЕ

Остави дерт. Није судбина, па шта ћеш му.

НИЦА

Из овуј кожу немаш куд. Него, настави песму, а тужна је, баш као поручена.

НАСКО

Побоље да плаче. Ја ћу да певам.

Пева:

Катицу душо,
Катицу златно,
Кој тебе воле,
Оћи да се разболе,
Па после ће да умреш.

АЦА

И разболео сам се.

НАСКО

И да умриш, несрећо бемберска! Камо ти сад: цин, цин тамбура? Морћен. Идем ја код мога Катица.

Певајући одлази на доксати.

Оркестар. Пева:

Еве ме, душо Като,
Сад ћем да дојдем, злато,
Сад ћем да дојдем, злато,
на кућа твоја.
Като, Като, Като момиче,
Уј, свет!
Като, Като, дилбер девојче!

АНА

Наставља песму.

Је л' ти жао што се растајемо?

КАЈА

С дружарицама ошйева.

Сутра ће ми похођани доћи.

НАСКО

Имийтира йуишу.

Ду, дум!

АЦА

Пева.

Је л' ти жао, што се растајемо?

КАЈА

С дружарицама.

Жали, дико, и ја ћу жалити.

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА

Из дубине, лево, дођу два свирача с виолинама.

НИЦА

Овам бре, да свирате!

КОЛЕ

Тамо, на пољану да треснемо једну Дорћолку.

НИЦА

Дизајте се, да растресемо ноге, и да ни се слегне вино.

Сви иџрају, осим Барона, Чича Ивана и Маријоше.

МИЛКА

А гле, они играју! (*Наску.*) А што се ти, младожењо, не хваташ у коло?

МИЛЕВА

'Ајде, цупни мало, да видимо како заплешеш!

НАСКО

Ба. Не се плетем ја. Не му се фата трговачко фрштец.

МИЛКА

Збиља, Папа Наско, имаш ли побратима?

НАСКО

Што?

МИЛКА

Побратима – девера.

НАСКО

Што ми треба то?

МИЛКА

Како, што ќе ти? Куд је млада без девера?

НАСКО

Ааа! Ти мислеш на односеће се због свадба?

МИЛКА

Па дабогме. – Ко ќе да води Кају под руку?

НАСКО

Па, ја ћу го водим. Шчо ми треба друго.

МИЛКА

Сад ћеш ти нов обичај уводити.

МИЛЕВА

Треба да нађеш младог, лепог.

МИЛКА

Да буде танцураст.

НАСКО

Слабо, богами. Ем, младо, ем лепо, и да го води за рука?

МИЛКА

Девер мора бити.

НАСКО

Кат мора – ћу да узем ћу моју другар, Тефа фурунција.

МИЛКА

Зар оног маторог?

НАСКО

Што му фале? Обуче нови чакшири...

МИЛКА

Бог те видео! Матор кеша с младом под руку.

НАСКО

Ће да погодим некој дете из комшилук.

МИЛКА

То опет теби не приличи.

НАСКО

Уха, ће да личи, 'оште како! Неје, него младо момак и још лепо. Јок, ангурије!

Иза Кајине куће, десно, чује се њесма:
Ој Дорћоле, мали Цариграде!

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА

Пређашњи и група певача

*Загрљени њрилазе жруји која иџра Дорћолку. Коло се њу-
сџи. Из дубине десно, њојави се жруја девојака које су њевале
у њочейку овоџа чина. Прилазе и оне жруји, њоздрављају се с
мушкарицима.*

НАСКО

Бре, што је и мушко и женско мангупи? Да неје дошло на прстена?

МИЛКА

Све је брљиво од јучерашњег вашара.

НАСКО

Се види. Лумповале цело ноћ, па сад прават калабал'к.

МИЛКА

Дорћолска посла, Папа Наско.

НАСКО

Што не иди да ради, него се сћита око туђа кућа?

КАЈА

А ко им брани? Где год је пољана или разграђена башта, свуда је слободно.

МИЛКА

Није него, да се забију у магазу као неко...

КОЛЕ

Је ли ће да распалимо једно коло?

ЖЕНСКЕ

Да играмо, да играмо!

НИЦА

Боље, да певамо.

КОЛЕ

Да почнемо још данаске весеље.

ЖЕНСКЕ

А што?

КОЛЕ

Сутра навече, кад дођемо Каји на прстен, опет ћемо на овуј пољану да играмо.

НИЦА

Је ли нас позивљеш, Кајо?

КАЈА

Зар вас да не позовем? Извол'те сви, па нека дођу и оне што су ме онако лепо спевале. Па, отпевајте је сад овде, да и ја научим тај целер, како ли се зове.

ПРВА

Нисам, богами, Кајо.

ДРУГА

Очију ми, она је изнела и спевала.

ТРЕЋА

Ја сам се још љутила.

КАЈА

Добро, добро. Ја нисам злопамтило. Дешава се то, кад је неко заљубљен.

НАСКО

'Есте, кат се залуби, може свашто да буди.

Смех.

НИЦА

Шуштери, бре, девојке! Што сте се удрвенчиле. Деде, песму.

КАЈА

Али моју песму, иначе се срдим на све.

Оркестар.

МУШКИ ХОР

Дигни Кајо!

СВИ

Дигни, Кајо, крај од шлингераја.

МУШКИ ХОР

Да ти браца,

СВИ

Да ти Аца чизмом не окаља.

Одмах зајим.

Хајде, Като,

Хајде, злато...

НАСКО

Ухвати се за главу и побегне с позорнице.

ЗАВЕСА БРЗО ПАДА

ЧИН ЧЕТВРТИ

Иста декорација као у првом чину. Светлост је још дневна. Доцније се јавља руменило које постепено прелази у ватрену боју која обухвати целу позорницу. Затим сутион а доцније прелази у слабу, па у сасвим јасну месечину. Пред кафаном седе четвори певача, Циле и Гиле. Келнерче прислоњено уз довраћак и слуша разговор.

ПОЈАВА ПРВА

Чича Иван, Циле, Гиле и певачи

НАСКО

Из дубине, лево, долази љутији, изван себе, виче.
Камо го, анатемати! Камо го Ђоле?

ЧИЧА ИВАН

Што вичеш, ћелешу ни матори?

НАСКО

И ти си ту, нестрео? Еле, лепо от тебе? Пфуј! Старо човек, па чарлама.

ЧИЧА ИВАН

Шта ћеш с мене, несрећо цинцарска? И на кога плујеш?

НАСКО

Срамота! Зар ти имаш бело коск?

ЧИЧА ИВАН

Не, там! Зашто, ако викнем сина Перу и Мику, пачарис ће да бидне. Заћорија дрта матора, па се на мен истресује. Ја ли сам ти крив?

НАСКО

Ти, ти! Ти ми узне пари. Кат си знао, што неси казао да не узнем вртешка, него сечиш, секло те мртво!

ЧИЧА ИВАН

Самсар несам био ни бољем од теб', та теби да самсарим.
Крши врат, несрећо ћокалијска, док си читав!

НАСКО

Зашто ми неси казао: „Остави, побратиме, ово пазар?“

ЧИЧА ИВАН

Чуме те побратиле, а не ја. Ја сам ли ти татор од кесу? Зар, ако
сам пресеко пазар, па сад да ти дајем џевап.

НАСКО

Јаз'к! Старо човек!

ЧИЧА ИВАН

Јаз'к, ти! Отртавеја си, а памет немаш ни за тантуз. Ти ли си
за жену, акмаку матори? Деда да ни биднеш, а не ђувегија!
Пушћаш да праве шегу сас тебе. Заћорија се у дете, обрљавио,
па сад ја да те вадим из глиб.

ГИЛЕ

Шта је то било, ћир Наско?

НАСКО

Ти не се плети у туђо посла!

ЦИЛЕ

Бре, што ти напаковаше вртешку!

ЧИЧА ИВАН

Па сад дошћ да сас мене исправља криву Дрину.

НАСКО

Да исправиш... зашто да сечеш сас руку?

ГИЛЕ

Па такав је ред: кад се свршује пазар, увек неко мора да
пресече.

НАСКО

Кад је пазару поштено; ама кат ји чарлама... онда...

ГИЛЕ

Прогутао си удицу, па ћути.

НАСКО

Е, неће да го гутам. Ама Ђоле!.. Неси видео Ђоле?

ЦИЛЕ

Ко зна где је тај!

НАСКО

Хоћим да го бацим у авса. Да га стрелам на Карабурмут.³⁹

ЦИЛЕ

Ништа му не можеш. Знаш како каже г. Васа извршитељ:
„Свршен ђон, готова ципела“.

ГИЛЕ

Свршен пазар, готова посла.

НАСКО

Е, неће да биди тако. Тако пазар не вреди, хоће суд да го поквари; зашто мене су преварили.

ЧИЧА ИВАН

Неси дете да те преваре. Куде ти је била памет? Него заћорија и забрљавија дрта – хоће ћелепир, а браћа фук, чивију.

НАСКО

Ти ми намести ово чивија.

ЧИЧА ИВАН

Ба. Ја сам само пресеко.

³⁹ На Карабурми су у другој половини 19. века сирењани осуђеници на смрт. Место на којима је извршивана казна налазило се на падини наспрам данашњег Панчевачког моста.

НАСКО

Идим у суда, идим код Бог да тужим и тебе те, и овија, и Ђоле,
и целу Дорхол. Неће Наско да гута зелени шушмули!

ГИЛЕ

Прогутао си, беше му.

НАСКО

Е, нећем да го гутам. Идим код Ђоле – ако неће да ми врати
моју дукату, хоћу да го заколим.

Јурне у сокаче, поред фурунџинице.

ЧИЧА ИВАН

Крсти се.

О, о, о! Куд па на мене овај напаст? Срећа те није Пера код
кућу.

ГИЛЕ

И шта си му ти крив?

ЧИЧА ИВАН

Питај га, де! Ја да му платим вртешку! Кијај сад, синко! Доста
си узимао од сиротињу, право је да платиш бар интерес. Ука-
чија му се онај куси на грбачу.

ГИЛЕ

Јутрос, да си био тамо, напао и позорника.

ЧИЧА ИВАН

Пусто је оно. Кротак свет код нас па му држи чест; а да је на
друго место, не би се скрасио ни два дана. Нашао елбет овдек,
па се сад издира на људи. Ах, анансана ћопек! Да сам помлад,
да седнем на хата, па да искочим у оно поље код Синцир ца-
мију⁴⁰ па да га зовнем да ми искочи на мегдан.

ЦИЛЕ

Остави то, чича Иване.

⁴⁰ Видети нај. бр. 14, на сџр. 49.

ЧИЧА ИВАН

Како, синко? Зар да ми удари на образ, па да ћутим. На мегдан, па сас криву сабљу да му зарежем онуј цинцарску шију. (*Удари се у џрса.*) Ох, што несам у онеј године – кад бејаш млад – и кад прескаках зидови, па да га акнем сас миздрак у оној чкембе маторо.

ПОЈАВА ДРУГА

Илија и пређашњи

ИЛИЈА

Кочоперан и врло жив човек од 50 година; црне косе са широким, и подужим сулофима, краћим и дебљим брковима опуштеним; на левом рамену носи пирамиду од столица – које носи да оплете. На последње чича Иванове речи, ступи на позорницу и десном руком поздравља по војнички. Затим, као командујући викне.

Батерија, стоооој! Испрежи!

Сћустии сћолице на земљу.

ЧИЧА ИВАН

Ех, што те Бог не донесе, док она нестрећа беше туј.

ИЛИЈА

Који?

ЧИЧА ИВАН

Она шамшула Наско.

ИЛИЈА

Зар он? Је л' ти учини нешто?

ЧИЧА ИВАН

Море, наружи ме кај пачавру.

ИЛИЈА

Батерија, вољно! А где ти је тесак био па да га фикнеш? Ех, што нисам ја ту био, да грунем једну батерију на њега! Стој! Вољно! Шта ћете да пијете, децо?

СВИ

Хвала, каплар Илија.

ИЛИЈА

Мирно! Не одговарај у фронт! – Дај, дете, донеси: вино, ракију и каву, а ти, Иване?

ЧИЧА ИВАН

Ништа, Илија, фала ти.

ИЛИЈА

Равнајс... не мрдај! Узми бар једну кафу.

ЧИЧА ИВАН

Е, што је ђаво! Никад, бре, Илија, неће се поцепаш.

ИЛИЈА

До раку овако, а после... Мени винце, дете. (*Келнерче јури и доноси.*) Море, умори се сас ове столице.

ЧИЧА ИВАН

Куд ги покупи толико?

ИЛИЈА

Море, и на Саву, и по Јеврејску малу. Свуд по нешто. – А од недеље, у име Бога, фатам Макиш.

ЧИЧА ИВАН

Што ћеш тамо?

ИЛИЈА

Мирно, не одговарај! Идем у лов на пијавице. (*Искаћи чашу, из фишеклије вади новац и илаћи.*) Батерија, прежи!
Диђне столице ојетї на лево раме.

ЧИЧА ИВАН

Зар већ?

ИЛИЈА

Идем још до Ане. Да видим има ли још што да накачим а онда морам да свратим и код бата Јову, у Палилуле.

ЧИЧА ИВАН

Који ти беше тај?

ИЛИЈА

Бата Јова Илијћ – министер.⁴¹ Батерија! Ходом, маааршшш! Је'н, два, је'н, два, галоп! (*Салутира и крене Кајиној кући. Кад дође до доксаиша, он командује.*) Батерија, стој!

ЧИЧА ИВАН

Еј, Илија, још си ацамија! Такав је од рођење, не мења се. Ама, беше војник и јунак. Има и нишан.

ИЛИЈА

Равнајс! Испрежи! (*Сјустии столице.*) Еј, домаћице! Вођа патроле, напред! Скорим кораком марш!

ПОЈАВА ТРЕЋА

Маријота и пређашњи

МАРИЈОТА

Из куће.

Ко то виче?

ИЛИЈА

Тешка батеријо, стој!

⁴¹ Чувени песник, родоначелник песничке породице Илић, био је једно време и министар, у влади Радивоја Милојековића (1869–1871).

МАРИЈОТА

А, гле, каплар Илије! Бог те видео, откуд ти испаде?

ИЛИЈА

Мирно! Има ли која столица да се оплете? Мирно! Одговарај!

МАРИЈОТА

Чекај да питам Ану. Ано!

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Ана и пређашњи

АНА

Још из куће.

Шта је?

МАРИЈОТА

Ево ти каплар Илије.

ИЛИЈА

Здраво, живо, снаша Ано!

АНА

Бог ти добро дао, Илија.

ИЛИЈА

Има ли што? Одговарај мирно!

АНА

Богами, Илија, не знам ни где ми је глава. Али се потруди за који дан.

ИЛИЈА

Салутира.

Разумем. Батерија прежи!

Дигне столице на раме.

АНА

Хоћеш ли да те послужим чиме?

ИЛИЈА

Ходом, марш, марш! (Ойеџ салуџира.) Је'н, два, је'н, два!

Оде иза Анине куће.

За време ове сцене, неме особе прелазе, долазе и одлазе – без жраје. По које деџе прече са сџакленцеџом, куџи у Ивановој кафани ракије и истџим се џуџем враџи. Из сокачеша – иза Кајине куће – изиђе и премо џозорнице прече Јеврејин са џаком сџароџа рува, и оде у дубину лево. Из прве кулисе, лево, изиђе џо која жена, засџане и џоџледа на Кајин доксаџи, џа онда џоред кућа левом сџираном завије за уџао, да се мало џосле враџи са зеленим фишекком или кесом. Неке свраџе код фурунџије, куџе хлеб, и ойеџ се истџим џуџем враџају наџираџ. У дубини, лево, ойџириlike у Хаџи Јањиној кафани, чује се обоа, бубањ и добош. Обоа (зурла) свира „мекам“. С време-на на време чује се само бубањ и добош, а џосле ойеџ зурла засвира јаче, а заџим се џриџушено чује, као да је зурлаш уџравио инсџтруменатџ на друџу сџирану, да џосвира и онима на џроџивиој сџирани. У дубини десно, али врло далеко, зачује се џесма у женском хору. Позорницу осваја лако руменило зала-зеџеџ сунца.

Иза кулиса — у дубини десно, чује се све јаче џесма:

Падај, падај, Шарпланино,
'Ајде мало, де, душо, де.

Ана и Мариџоџа сишле обе с доксаџи.

АНА

Оздо виче.

Кајо, Милка, журите, децо! Куку мени, ево већ и сунце седа, а ми још ништа спремили нисмо.

МАРИЈОТА

Седи џод доксаџом, завија џиџару на колону.

Море, остави се, Ано! То се од јутрос чисти и спрема, па и живинче би балдисало.

ПОЈАВА ПЕТА

Милка и Милева

На доксајџу засџиру сџо белим чаршавом.

АНА

Јао, тешко мени, гости тек што нису дошли!

МАРИЈОТА

Ракије си ваљда спремила?

АНА

Има свега, Богу хвала.

МАРИЈОТА

Ништа ти друго и не треба.

БАРОН

Појави се иза доксајџа.

Ја сам ударио славину у буре и само чекам да пуним бокали.

МАРИЈОТА

Мука те жива не изела! Не може, а да се не пришљамчи нуз буре.

БАРОН

Као ни ти нуз ракију.

МАРИЈОТА

О, ори, ђаволе!

БАРОН

Отуд, одовуд, па тек навијеш на ракију.

МАРИЈОТА

Баш кад спомену ракију, дај, сине, тетки да мало оплакнем уста. Откад ме ту нешто мучи, а на уста ми пљушти нека слана вода.

БАРОН

То је гуја. Па кад гу се жеђа, она оточи и пусти – слано.

КАЈА

Ево, тетка.

Дога јој чашицу.

МАРИЈОТА

Еј, леле мени, и с тобом. Испрошеница па, гле, шта ми нуди.
– Где ти је оно стаклено ибриче? Сас ово не могу ни зуб да оквасим.

АНА

Црна Маријота, немој да се нашљемаш бар док гости не оду.

МАРИЈОТА

То да ми је. Као да ће ти владика доћи. Сви су наши – Дорћолци... И ко ти не познаје Маријоту. Море, чак ме они из чаршију знају. Зар ме један части кад одем тамо. А после, нисам млада невеста да се устручајем. Их, да су ми овде дајире па да запевам, да видиш како би се скупили. Море, мајку им њину, кад заседнем с њима да видиш онда цумбус.

ПОЈАВА ШЕСТА

Ива и пређашњи

ИВА

Млад, леј, одевен у сако одело; на ђлави му нова, ђлава шајкача од официрске чоје; на чело сѣусѣио шишке, а на леву обрву накривио шајкачу; носи две велике ђлаве кесе које догаје девојкама на доксаѣу. Дошао је из ђрве кулисе десно.
Милка, Кајо! На, држите! Ту су вам слаткиши и остале дрангулије. А где је сеја?

КАЈА

Овде сам, Иво.

ИВА

Изиђи, да те видим. Бре, бре! Цакано батино, како ми се удесила.

МАРИЈОТА

Де, де, обешеначе, не задевај дете.

ИВА

Како ти је? Је ли: туп-туп?

МАРИЈОТА

Па није удовица да не осећа радост. Кад су мене просили, била сам гола вода. А ноге и руке ми се тресу као да ме уфатила тролетница... А кад стадох да им љубим руке, ја се збуним па, место кума у руку, ја га пољубим у колена. (*Сви се смеју.*) А сад...

Найшегне ибриче, и њије на сисак.

ИВА

А сад?... Видим, већ.

МАРИЈОТА

Свака девојка па, иако није срамежљива, на овакав дан треба да успија и да се срамује. Такав је адет, а девојки лепо стоји. (*Ойеи најшегне.*) Деде, богати, долиј ово ибриче са ону меку магазијску. Ова ме пече под груди.

ИВА

Које ти је, тетка?

МАРИЈОТА

Прво, сине, па и то не могах да истресем. Много је љута. А дуван... јеси ли купио?

ИВА

Ево, тетка.

МАРИЈОТА

Волим да завијем од тазе. Овај мој сув као слама, па пали.

КАЈА

Ево, тетка.

МАРИЈОТА

Нећу да палим, док не сркнем од тазе. (*Нажне.*) Родила дабогда
и на дрвету и на камену!

Пали циџару.

ИВА

А ти, Бароне? – Је ли све азур?

БАРОН

Кô запета пушка.

МАРИЈОТА

Сигурација кô врбов клин.

БАРОН

Због чега?

МАРИЈОТА

Много цевчиш то пусто вино.

БАРОН

Као ти ракију.

МАРИЈОТА

Да није ње, ја бих одавно отишла на Ташмајдан.⁴² Ама ракија,
дуван и кафа, па бериџатверс! Ах, ево и они' штрањгова.

ПОЈАВА СЕДМА

Ниџа, Коле и пређашњи

Свејлостѝ ѝрелази у месечину.

НИѢА И КОЛЕ

Добарвече.

Салуѝирају ѝо војнички. Коле шаком, Ниџа шѝаѝићем.

⁴² На Ташмајдану је било жрадско жробље.

НИЦА

Бре, па никог још нема.

КОЛЕ

А ја журим Ницу да не задоцнимо.

ИВА

Ви сте, у име Бога, први.

НИЦА

Нека је сас срећу.

МАРИЈОТА

Зар може нешто да буде без њих.

НИЦА

Вјерни побратими увек заједно.

МАРИЈОТА

Хоћете да сркнете мало?

КОЛЕ

Фала, вечерали смо.

ИВА

А ја спремио богато мезе.

НИЦА

Неће се баци. Док дође до мезе, иха!

КОЛЕ

А кад ударимо у вино, и мезе ће се омица.

НИЦА

Тако је, побратиме.

КОЛЕ

Колај работа! Да си нас звао да цепамо дрва...

НИЦА

Много би ти дошли. Ал' кад је за пијење и једење, ту смо.

ИВА

Идете ли из чаршије?

НИЦА

Оздо...

КОЛЕ

Од Талета.

НИЦА

И од Марицу ашчику.

ИВА

Ја цео дан на Зереку,⁴³ па нисам ни силазио доле.

КОЛЕ

И боље што ниси.

ИВА

А што?

НИЦА

Брука!

СВИ

Радознало.

Каква?

НИЦА

Због вртешку.

АНА

Каји.

Ето, видиш! Тешко мени! Знала сам ја да то неће проћи олако.

⁴³ Зерек, део Дорћола, који је обухватао улице Дубровачку (данас Краља Петра) и Узун Миркову, све до Душанове. На Зереку су живели махом Турци и Јевреји. Био је то познати трговачки крај, са оријенталним шином гућана/прогавница и бројним кафанама. Из тог доба је чувена кафана Знак питања.

ИВА

Причај, молим те.

НИЦА

Синоћ, кад му је Ђоле донео вртешку и хтео да гу смести у магазу, радовао се као мало дете. Скупио се свет, а деца се накачила на плот и Наску мило, Боже, мило, па таба као ћуран и усркује: „Ох, што ће се збираду пари по вашари.“

КОЛЕ

А комшије му ударају чарламу, како није скупо шесет дуката.

НИЦА

Море, распричао се па му мило, мило, Боже! И узе да фали Кају како њој треба да захвали што је преварила Ђолета да му смота вртешку. Па, онако заћорен, удари грдан катанац на шупу, да му ко не придигне које коњче.

КОЛЕ

Разјаји вилице од смеха.

А јутроске, да ти кажем, позва чича Марчета, ћир Марка, Тефу онога, и Талета, да им покаже вртешку. Па колико је грамжљиво, не може да отвори катанац, дркћу му руке као да га тролетница тресе. Ја кад ли отвори, па кад виде онуј громилу, јао, леле, мајкооо!

НИЦА

Зашто ги Ђоле набацао у један буцак као фатови.

КОЛЕ

Леле, кад гу виде, па кад избуљи очи, бре, брате! На бедевују одлетела глава под кацу од купус. Шарац обрнуо главу на леђа као да се грицка од буве. Ноге му се рашчепиле, а по међу њи стрши глава на коња грошанца. Брука! Некем коњу ноге на главу, некем глава под каруце; помешали се као будибогснама.

НИЦА

Један булумач.

КОЛЕ

А каруце нигде да видиш. Туј и тамо, по неке шарагље, а оно друго сама фурда.

НИЦА

Наско исколачио очи, уфатио се за врата, мрда сас уста, а у лицу зелен кô краставац и само што учини: „Лелеее! Бре, бре, бреее!“ Ћир Марко га тјеши: „Јаваш, јаваш! Све ће то да се укове, па ће да дође на стару форму“.

КОЛЕ

Ђоле му баш даде форму. Сам антикрисл не може то да поправи.

НИЦА

А Наско виче: „Бре, бре, што ме изгори, што ми подвали!“, и стаде да се грува: „Ах, Ђоле, ћу те стрелам на Карабурмут“.

КОЛЕ

Тале се насмеја и рече: „Не знам хоћеш ли ти њега у бурмут, али он тебе смести у туршију“.

НИЦА

А чича Марче рече: „Овој му је права дорћолска чарлама“.

КОЛЕ

Тале не може да се устави од смејурију, већ рече: „Видио сам ја још ону вечер, кад су пили алвалук пред мојом кафаном, да ће да испадне нека подвала. Да Крле превари Ђолета, то може, али да Ђоле привеже теби канту, то нисам могао варовати“.

НИЦА

Наско се грува: „Ах, што ће га вежу сос конопац“. А ћир Марко, каже: „Само ти чекај да га вежу. Који те ђаво тера на кљусу“.

ИВА

И како се све то свршило?

КОЛЕ

Јадно му се свршило, тек после му се створи циркус.

НИЦА

А кад се појави пред дућан, онда му се направи смејурија. Па кад га потфатише и поткачише они испред кафану, па стадоше да се искашљују и да вришту као коњи, а неки да узвикују: „Не на ринђишпил, не си ћорав!“

КОЛЕ

Неки опет од песницу направили трумбету, па дувају и вичу: „Качите се на вртешку! Двајес пара од главу, ко нема главу, цабе!“

НИЦА

А деца, кô санћим, питају: „Је ли ће да може, чича Наско, да јашим шарца за маријаш?“ Туј беше и онај господин Васа извршитељ, брат на ону Стану Штрцу. И он га задева, ама сас финоћу.

КОЛЕ

Наско исколачио очи па дречи: „Ћу да трчим у суд да га тужим“.

НИЦА

А господин Васа му каже: „Можеш се истрчиш и до Вишњицу – ништа ти не помаже. Продао ти и примио паре пред сведоци. А сас коњи и каруце може да подложиш казан кад правиш шећерлеме“.

КОЛЕ

Наско се тешка како ће Ђолета да отера у апсу.

НИЦА

А господин Васа му каже: „Носи те ђаво да дираш у мечку. Ништа му сад не можеш, кад си ти вртешку купио од своје воље. Суд неће то ни да узима у поступци. А теби могу да издenu још име и да те зову: Шарац или Дорат. А може те прозову и Наско Вртешка“.

КОЛЕ

Наско тад дуну на Јалију да тражи Ђолета.

НИЦА

Боле је сабајле с чича Пауна дунуо на Врачар.

ИВА

Па они онда неће ни долазити вечерас?

НИЦА

Не бери бриге, доћи ће. Само кад је ова чарлама заташкана.

Смркло се. По кућама се, на прозорима, јавља светлост од лампи и свећа. Келнерче излази из кафане, пење се на столицу и запали фењер пред кафаном. Затим се отићи враћу у кафану, појне се на столицу, и запали вису лампу која се лепо види кроз отворена врата. Фурунџија изнесе запалену лојану свећу у црном лименом свећњаку и стави је на ђејенак. Светлост је истио јаква, као и у другој слици.

ПОЈАВА ОСМА

Ида и пређашњи

*Кад се Ида појави, пред кафаном се зачу песма.
Песма:*

Шта се чује из града,
Ђидо, Идо?

ИДА

Долази, из дубине лево, иде смерно право Кајиной кући.

КАЈА

А гле, мале Иде! Ја сам мислила да нећеш ни доћи.

ИДА

Како да не дођем, јадна друго.

КАЈА

Па, знаш како је – ти сад оде на велико! Истина, ни пре ниси ишла на вунару, ни плевела по баштама, али откад постаде фотографче, ти заборави на другарице. А где је Мица?

ИДА

Мица остаје с њеним Ђоком и с мојом мамом. Ако Мица не дође, молим те, тетка Маријота, да ме твој Ива отпрати до куће.

МАРИЈОТА

Хоће, чедо моје, хоће.

МИЛКА

Изразећи из куће, сипавља заглављену лампу с белим порцеланским ободом на сто. Иди.

Где ове мустре! Па, прилично си и порасла откад се не видесмо. – Па си ми се поневидила. Боже, Боже, ко ће с тобом, Идо, ђидо, фотографисткињо!

ИДА

Нисам се поневидила, али не могу, сестро, да стигнем. Јутром, рано, морам на рад, а увече опет доцкан излазим, па морам и маму да намирим. А где је тетка Ана?

КАЈА

Ту је. Једнако трчкара сирота.

МИЛКА

Устумарала се, а ништа не ради.

ИДА

Боже, Кајо, ко ће с тобом?

КАЈА

А шта теби фали? И ти си већ за удају.

ИДА

Па, јесам... ал' убио га Бог, на могу да нађем ђувеглију.

КАЈА

А они, што певају твоју песму?

ИДА

Ја их и не познајем.

КАЈА

Море, насмеј се само, па ће да трче за тобом као арслани. А
вечерас овде доћи ће сви младићи, па бирај.

ИДА

Не треба ми нико. Идем да поздравим тетка Ану.

Уђе у кућу.

МАРИЈОТА

Чије је ово девојче?

МИЛКА

Наша другарица.

МАРИЈОТА

Кротко девојченце.

МИЛКА

Здраво је добра. А што је стидљива, па што лепо пева, да је
човек поједе.

МАРИЈОТА

Има ли мајку?

МИЛКА

Нема. Седи с бабом, а отац јој је тишлер у Остружници.

МАРИЈОТА

Шта ће, сироче. Наточи, Богати, ово ибриче.

МИЛКА

Па, које ти је ово?

МАРИЈОТА

Нисам ваљда у кафани, па да ми фаћаш рачун. Еј, дочекаћеш и ти старост, па ћеш да видиш како је то тешко.

МИЛКА

’Ајде, да напуним.

МАРИЈОТА

Сакри, да не види Ана.

*Из дубине – право према суфлерници, чује се из даљине
песма.*

Мушки хор:

Пошла Јуца, Лазо хеј!

Пошла Јуца у Бечеј код ујца, хеј!

Лазо, хеј!

ПОЈАВА ДЕВЕТА

Паун, Ђоле и пређашњи

ПАУН

Из прве кулисе, десно.

Ево и нас.

ЂОЛЕ

Истио тако.

Добро вечер.

СВИ

Добро нам дошли!

ИВА

А ја се побојао да нећете ни доћи.

ЂОЛЕ

На весеље увек, кај запета пушка.

ПАУН

Зар Каја, да ти кажем, ујдурисала работу па да јој не дођем.

ЂОЛЕ

Море, дошли би па да фатови пададу из небо. Кам гу Каја?

ПАУН

Хоћу да гу дарујем док не дођу они други.

ИВА

Ама, остави, чича Пауне!

ЂОЛЕ

Како да остави? Зар избавила ме од самоубиство па да остави?
Јок, то мора да будне.

ПАУН

Зато нећу пред људи, да не кажу: ем фукара, ем се размеће.

ЂОЛЕ

Или: еве ги, дошли да делиду ћелепир.

ПАУН

Право кажеш, Ђоле. А може и Наско да стане пишман.

КОЛЕ

Пишман је, те још како.

ЂОЛЕ

Јеси ли се видио данаске с њега?

КОЛЕ

И ја, и Ница. Били смо кад је позвао Талета и друге да им
покаже вртешку, и како се фалио: како је он теби подвалио.

НИЦА

Алал ти вера, Ђоле! Жестоко си му удесио вртешку. Као да си
бацио фатови с кола.

КОЛЕ

Из'еде се човек. Нигде место да уфати, а там, а овам...

НИЦА

Како му је, тако му је. Ми му срезасмо ћулав.

КОЛЕ

Може сад да спацира на чист ваздух да му лакне.

БОЛЕ

А господин Васа шта му каже?

НИЦА

Ништа му суд не може. А Наску каже: „Што си куповао мачку у цаку? Него си дрчан на пару, а браћа: фук! па ти набише ћулав“.

БОЛЕ

Па, тако је било и сас мене. Ја да сам видио онуј вртешку, који?... Не би гу узео ни на поклон. После ми се отворише очи, али доцкан. Елем, овако је право: Крле мени, ја овем, Наско ће онем, док се некем не смркне и не направи пачарис.

ПОЈАВА ДЕСЕТА

Павле и остали

ПАВЛЕ

Из дубине – десно.

Видесте ли онога маторога Наска? Добро вече.

Мејне шаку на ушину шкољуку.

КОЛЕ

А што ће ти?

ПАВЛЕ

Ама, потфатио сам се да му свршим нека посла па га нигде нема.

НИЦА

Виче.

Види на Дорћолу.

ПАВЛЕ

Био сам тамо. Кажу: „Отишао да се брије“. Питам Јоцу, каже: „Код мене се није бријао, мањ’ ако није код Андрију на Зерек“. Питам тамо, кажу: „Обријао се давно и ошишао. Сад не знам куд се стопи“.

КОЛЕ

Отишао, може бити, по кума и старојка.

Ошшии смех.

ПАВЛЕ

Ништа горе, него кад матори полуди.

Оде у дубину лево.

ЂОЛЕ

Шта ли је сас овога глуваћа замесио?

КОЛЕ

Давно се они домунђаваду и како ми Наско рече, наводацише му за Кају.

ИВА

Кајо!

КАЈА

Из куће.

Шта је, Иво?

ИВА

Изиђи, дошли нам гости.

КАЈА

Испрчи и сиђе низ степенце.

Ијух, опростите! Што не кажеш, болан?

ПАУН

Ништа, синко! Само ћу, дете моје, да учиним нешто док нису дошли они други. Ево, синко!

Вади дукати.

КАЈА

Ах, то никако!

ПАУН

Узми, кад ти кажем!

КАЈА

Здравља ми, не могу, нећу!

ЂОЛЕ

Немој ми се ту зацепљујеш, него узми!

КАЈА

Не могу да примим, а ви знате и зашто?

ЂОЛЕ

Пази гу, како иска да ме наљути! Зар избавила си ме од самоубиство, и што кажу: нисмо ваљда дошли да се рвемо по ове пољане.

ПАУН

Ови' пет дуката – а нови су – прими од мене и Ђолета као дар; а за оно друго ти дугујемо башка. Узми и буди срећна са твога Ацу.

КАЈА

Пољуби га у руку.

ПАУН

Жива била!

ЂОЛЕ

И берберче родила!
Смех.

НИЦА

Ђоле остаје Ђоле.

ЂОЛЕ

Море, од комендију сам и рођен.

КАЈА

Извол'те горе, да вас послужим.

НИЦА

Коле!

КОЛЕ

Па, може на вино.

НИЦА

Што кажеш, и на мезе.

Оду горе и седну на доксаиџи.

ИВА

Што их већ нема?

МАРИЈОТА

Док се ујдуришу. Ваљда ће ти дођу ападрапа. Него, Иво сине, напуни ми ово ибриче.

ИВА

Ала си ти данас жедна?!

МАРИЈОТА

Држим душу, синко. Мека, па се пуста омиче.

ИВА

Милева, Милка! (*Појаве се на доксаиџи.*) Напуни ово, па додај тетки.

МАРИЈОТА

Јеси ли погодио свираче!

ИВА

То је Аца свршио.

МАРИЈОТА

Јеси ли јавио попу?

ИВА

И то је Аца свршио.

МИЛКА

Силази с доксаџа и догаје ракију.

Ево, тетка. А где је Барон, да ми наточи вина?

МАРИЈОТА

Он малопре рече да је ударио славину у аковче. Види, да није у подруму.

Милка оде иза доксаџа.

МАРИЈОТА

Наџеџне ибрик.

Слатка је, Бог је не убио! Од сад ћу овако на сисак да пијем. Полић широк, па зачас склизне. Ово му дође ко забалајка, а слатко као анасонлијка.

МИЛКА

Истџрчи иза куће.

Иво, тетка Маријота!

СВИ

Шта је?

МИЛКА

Уџлашено.

Барон умро!

ИВА

Шта наопако?!

МАРИЈОТА

Не умире тај без велику сикиру.

МИЛКА

Богами! Лежи поред бурета и не миче се.

МАРИЈОТА

Смеје се.

Знала сам ја да ће га обори. Црно је вино ђаво. Не бојте се, децо. Алас је, па га уфатила далга. Гују би тај попио!

ИВА

Море, нека пије, не браним, само... Дај овамо тај бокал.

Оду обоје у подрум.

МАРИЈОТА

Често он болује од те болести. Воли он више вино, него да продаје гргечи. (*Повуче ојетт.*) Охо-хо! Баш ми се оследила ова мука. Ако и мене уфати као Барона, лепо ћу да се покажем пред гостима.

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА

Ива и Милка

Милка однесе бокал.

ИВА

Право кажеш, тетка, да је далга. У подруму дува кошава и он рче ли, рче.

МАРИЈОТА

Нек се ишчмава.

Из дубине – зурла и бубањ.

ИВА

Ево их!

МАРИЈОТА

Где су?

ИВА

Чујеш ли зурле и бубањ?

МАРИЈОТА

Иха, далеко је то. То је чак у ћир Диминој кафани. Они ће да искрсну од Ивана или из Госпоја Љубино сокаче.

ИВА

Идем ја доле, да их изгледам. А што ти седиш овде као какво сироче?

МАРИЈОТА

Боље, да припазим на кућу, и подрум. Данас ће ти доћи и звани и незвани.

ИВА

Право кажеш. Идем ја, а треба и оне отуд да позовем.

МАРИЈОТА

И треба – друштво сте.

ИВА

Оде ђред чича Иванову кафану, ђу ђосћоји с друћовима ђа онда оде у дубину –десно.

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА

Из сокачећа – из ђрве кулисе лево, дође неколико момака и девојака. Заустиаве се на ђозорници и образују мале жруће. Из дубине, из сокачећа ђоред фурунџинице, оћей неколико девојака и ђрилазе ђрвој жрући. Зайћим се ђојаве: Наја, Милка и Милева. Из сокачећа – ђрве кулисе, лево, чује се двоћев.

Песма – без оркестра.

Први ђенор, соло:

Кад је сунце на заходу
Ја ти велим: лаку ноћ!
П' онда велим, до зоре ће
Мене тешка туга проћ'.

МАРИЈОТА

Је ли то Ива пева?

КАЈА

Није, ћути и слушај!

Друџи џенор.

Понови као и први. Затим, заједно:

У месецу стоје речи
Што ти веле: лаку ноћ!
Свако вече месец вели:
Бог ти био у помоћ!

Кад зорица опет гране.
Мене туга неће проћ',
Зато прими ти од мене
За навеки: лаку ноћ,
Лаку ноћ, лаку ноћ, лаку ноћ!

МИЛКА

То певају глумци.

КАЈА

Ах, дивно певају. Три дана би их слушала.

МИЛЕВА

Што они знају fine песме.

МИЛКА

Лични момци и њежни, само штета што не носе бркове.

МАРИЈОТА

А! То су они обријанци, што су код Соке у квартиљу?

МИЛКА

Јесте. Па кад засвирају у флауту, мени се плаче.

МАРИЈОТА

Госпоцки младићи. Увек ме часте. Лепи, лични, само мустаћи
као на длан.

КАЈА

Што сте се ви укипиле? Зар нећете горе?

ЈЕДНА

Нека, Кајо. Овде је комотније.

КАЈА

Бар да вас послужим.

Песма с оркестром:

МУШКИ

Бре, девојче, мајка те немала,

СВИ

Нит имала, нит те коме дала.

МУШКИ

Изгоре ме твоја лепотиња,

СВИ

Црне очи, румени образи,
Гајтан веђе, твоје бело лице.

МАРИЈОТА

У екстази.

Ах, како севдалишу! Пусто моје девојачко грло, где си сад?
Осуши се, умукну, туго моја!

*Из дубине, лево, зашрешићи бубањ, заштим зурла. На
глас ове музике сви пођијају, а из куће излети на доксайи.*

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА

Аца, кум, девер, старојко и свирачи

КАЈА

Маше с доксајџа.

Ево их! Иване, Нано, Маријота! Изиђите пред њих!

МАРИЈОТА

Усџане.

Изиђи ти, с Аном.

КАЈА И АНА

Добро нам дошли, извол'те горе.

*Сви, који су се зашћекли на ђољани, ђоделе се у две жру-
џе ђроушџџајуђи кума и ошћале. Пред њима дејџе с уђаљеним
феђером. Ана се рукује са свима, и Каја ђољуби кума и сџа-
ројка у руку. Сви оду на доксајџ, и ђоседају.*

АЦА

А где је Ива?

КАЈА

Изгледа попу.

*Из ђрве кулисе лево, ђојави се: Наско и ђџри Цинцарина.
Они су сви комични, али не карикирани. За њима иде мало Ци-
жанче и шкријџи у ћемане, свакако, ђођођено за два'есџџ ђара.*

ИДА

Исџџрчи ђред њџх.

А куда ћеш ти, чича Наско?

НАСКО

Ценабет! Како хоће све да знајџи. Идим, да просим девојка.

Ођџџџџ смех.

ИДА

Па и време ти је.

НАСКО
 Па 'есте време.
 ЦИЛЕ
 Ама, ти просиш девојку?
 НАСКО
 Просим го.
 ЦИЛЕ
 Е, па нека ти је срећно.
Рукују се.
 НАСКО
 Фала, фала, де.
Рукује се и с осталима.
 АЦА
С доксаџа.
 Е, фала ти, Наско, фала.
 НАСКО
 Акмак! Ја тебе те треба да кажем фала.
 АЦА
 Зашто ти мени?
 НАСКО
 Па ти си дошло на моју прстен.
 АЦА
 Као и ти мени.
 НАСКО
 А кога ће да узмеш ти?
 АЦА
 Ја, Катy.

НАСКО
Ја, Катицу.

АЦА
А коју?

НАСКО
Ово, што гу гледаш.

АЦА
Ово ћу, за сада, да узмем ја.

НАСКО
Нећеш ти, него ја.

АЦА
За то ћеш да попричекаш.

НАСКО
А ти ће се убришеш.
Смех.

АЦА
Ја сам се с њом давно договорио.

НАСКО
А ја сум јуче удесио работа.

АЦА
Бош посла.⁴⁴

НАСКО
Ти си 'едно бош младожења.

АЦА
Нека каже Каја. То је најбоље.

⁴⁴ Узалудан, злуј ђосао.

НАСКО

И хоће. Кажи, Катицу душо?

КАЈА

Јесам ли те јуче позвала на прстен?

НАСКО

Тол'ко. Еве го кум, еве го оно друго, и еве го и мон трећо – девер.

Смех.

КАЈА

Исио шако.

Ово је кум, ово старојко, и ово је девер. Лепши, и млађи од твога.

Смех.

НАСКО

Е, лепо де. Како ти кажиш: то кум, то оно, а ово моје не треба...

КАЈА

А ово је младожења.

НАСКО

Запрепаашћено.

А... ја?

КАЈА

Пустосват.

Смех.

НАСКО

Пусто ти глава остало! Зар мене чарлама? Зар мало вртешка, негу 'оште ово?

АЦА

Ти ћеш да будеш сватовска перјаница.

НАСКО

Нећу перушка. Хоћим млада, хоћим мога Катица.

БОЛЕ

Исиагне.

Много је за мачку говеђа глава.

НАСКО

Плане.

И ти си ту, је ли? А шчо је оно сос вртешка? Зар мене ме чарлама?

БОЛЕ

Може се обесиш о вртешку.

НАСКО

Тебе те ћу да бесим, па после ћу на Карабурмут да ти стрелам!

БОЛЕ

Сад, причај!

НАСКО

Катицу душо, немој да си убијим. Хоћиш да кукаш за папа Наско?

КАЈА

Нисам ја крива.

НАСКО

Зар истина нећеш да се жениш сас мене?

Смех.

КАЈА

Ко пре девојци, оног и девојка. Аца је први.

НАСКО

А кад ћеш малко за мене да се жениш?

КАЈА

Кад будеш овако млад, леп, и кад се ја поново родим.

НАСКО

Бестрага те глава, сас овако реч.

ПОЈАВА ЧЕТРНАЕСТА

Ива и попа

ИВА

Из дубине десно.

Ево и попе.

Сви се окрену на Ивин злас. Пој се лако клања, мушкарци скидају капе и пројуштају поја који се на доксају рукује с људима и дође у кућу.

МАРИЈОТА

Наску.

А што си ти толико загламио?

НАСКО

’Оште ти ћеш да ми се качиш на грбина?

МАРИЈОТА

Бре, ако ти се ја укачим, ће да молиш чуму да те умори.

НАСКО

Море, ’ајде од тука.

МАРИЈОТА

Тукаћеш се ти никакав.

ИВА

Извол’те! Је ли по вољи у собу?

НАСКО

А ја?

ИВА

Изволи и ти.

НАСКО

’Ели да се узмем сос Катицу?

МАРИЈОТА

Узела те чума!

НАСКО

Какво је ово посла?

НИЦА

То су на премер: дорћолска посла.

КОЛЕ

Фаћа му се кô чарлама.

НИЦА

Дупла.

НАСКО

Ти да ћутиш, јолпаз. И твога масло има у ово зарзават.

НИЦА

Није, богами! Само смо ти мало набиберисали.

КОЛЕ

Ки људи. Тек да није брез чарламу.

НИЦА

Хоћеш вртешку, па и девојку...

КОЛЕ

Није право да смоташ све ти.

НИЦА

Аци девојка, теби вртешка. Брацки.

НАСКО

’Ели, Ђоле, што ће бити сос вртешка?

ЂОЛЕ

Трљај главу сас њу.

НАСКО

Ама, хоћим да идим на суд.

ЂОЛЕ

Иди, ако хоћеш, и на џамију.

НАСКО

А кад идим код адвокату?

ЂОЛЕ

Не помаже ти ништа. Пазар је био пред сведоци. Чича Иван пресеко и тата примио паре.

НАСКО

Ама, вртешка нисум узео пред сведоци.

ЂОЛЕ

Нисам ни ја.

НАСКО

Па зар ја да платим целу ову трошку?

ЂОЛЕ

Тако ти се некако фаћа.

КОЛЕ

Ништа без чарламу.

НАСКО

Видим.

ЂОЛЕ

Така ти је судбина. Крле мени, ја теби, ти ћеш неком другом, а можеш и сам да јашиш.

НИЦА

Кад поћеш на вилајет.

НАСКО

Е, лепо, де. Аде да правимо друго пазар. Дај ми полак пари, па да будиш моју ортаку.

ЂОЛЕ

Изгустирѝ сам вашари.

ПАУН

Тако, сине, тако, моје добро дете.

ЂОЛЕ

Не млатим се ја више сас вртешку. Заврте она мене једанпут,
ама више јок. Не иде Ђоле на лајпанг.

За ѿо време ѿој са осѿалима изиђе на доксаѿи.

ПАУН

Тако, Ђоле! Памет у главу, а чекић у шаке.

ЂОЛЕ

Прође ме лудиња. Сад, кад дофатим чекић, не испуштам га
више из руку. Сас све чекић ћу да спавам. Право си рекао,
тата: „Нема хлебац, без мотику! Ако хоћеш хлебац, а ти зап-
ни, синко“.

ПАУН

Аферим, синко! Занат је златан. Дембели нека труну у хладу, а
ти сас твој чекић можеш свуд – цео је свет твој.

ЂОЛЕ

И хоћу, тато. Хоћу да радим, ем, како да радим! Само се онај
верма који почитује свој занат.

КАЈА

С доксаѿиа.

Камо срећа, да се и она двојица угледају на тебе.

КОЛЕ

Не л' ми?

КАЈА

Јест, ви. Тако кршни момци, па крадете од Бога дане.

НИЦА

Не у карање, Кајче!

КАЈА

Не карам, него кажем. Ја имам и мајку, и браћу, па опет привређујем.

НИЦА

Ама, чек де. Не дембелишемо ми због рђавство, него због дерт.

КОЛЕ

Кад се човек зацопа, онда батали и рад.

НИЦА

Узне ли Бог ушур од човека, он је као глува кучка. Ево, ја... и овај матори забрљивио и заћорио кај тетреб.

НАСКО

Ја сум от љубав, а ти?... Ти тражиш алишвериш.

КОЛЕ

Море, шта ти рачунаш нас сас тебе. Погледај себе, па после Ницу. Здрав је, млад је, фифик је, па умиљат је, па певач...

НИЦА

А погледај Колета: црномањаст, леп, фино се носи, фифик је. Ако је за друство, ту је; ако је за чарламу, опет је ту.

КОЛЕ

А... за чарламу сам душу дао, али само због смејурију. Па ето и на Наска ударисмо чарламу колико да се мало нашалимо.

НАСКО

Јевтино шала.

НИЦА

И ти си другима узео интерес,⁴⁵ па право је да платиш једну вртешку.

⁴⁵ Алузија на Насково зеленашење.

КАЈА

Угледајте се на Ђолета, па радите. Дембеле нико не воли, па како ће да вас заволи честита девојка.

КОЛЕ

Право кажеш, посестримо. И хоћу да радим.

ЂОЛЕ

Тако, бре, Коле! Чекић у шаке, па туцај они ђонови и гради кондуре код чича Васиљка. А ти, Ницо, распали сас то штапче по памуклије и удри му један шувалдус а све уз песму и шалу. Па кад ти прође Милева поред ћепенак, а ти гу кресни сас око, онако по дорђолски.

НИЦА

И хоћу, побратиме. Хоћу да скинем капу, и да љубим мајстор Митра у руку.

КОЛЕ

А ја ћу код мога чича Васиљка. Па кад му приседнем за пањ и распалим сас муштву по оне жуте и црвене мешине, све ће да прашти.

КАЈА

Тако вас хоћу. Па ћу на јесен да ти испросим Милку.

ЂОЛЕ

Види, како се санћим стиди. Стужило гу се.

МИЛКА

Боже, Ђоле, баш си ђаво.

ЂОЛЕ

А за теб', Ницо, ја ћу да запросим Милеву.

МИЛЕВА

Ију, што је луд! Није те срамота од света.

НИЦА

Што кô санћим? Море, само ти пристани, а за друго колај
работа.

БОЛЕ

Е, неће. Ће те докачи кô паук муву.

НИЦА

И за то ћу се врнем код мајстора. Бре ћу да запнем, и нигде ме
нећеш да видиш. Кад скршим ноге, више се не дизам.

ПАУН

Тако, синко! Зашто ће те пита старост: куде ти је била младост?

НИЦА

Хоће.

КОЛЕ

Хоће.

ПАУН

Татко ми још тако говораше. Па, фала Богу, изведох себе и
децу на селамет.

КОЛЕ

Је ли, Милка?... Је ли би пошла за мене?

МИЛКА

Ако будеш добар и раден, зашто не.

КОЛЕ

Поскочи.

Иха! Држ ме, Ницо, да не одлетим.

НИЦА

А ти, Милева?

МИЛЕВА

Не манишем ти, само ради.

НИЦА

Погскочи.

Држ ме, Коле, да не изгубим јестество!

ПОЈАВА ШЕСНАЕСТА

Павле и пређашњи

ПАВЛЕ

Из дубине, сав загуван.

Је ли ту Наско? Камо га Наско?

ИДА

Чича Наско! Тражи те чича Павле!

НАСКО

Бестрага ти глава, сос него.

ПАВЛЕ

Шта си се завукó овде, па бленеш као теле у шарена врата?

НАСКО

Што ћиш сос мене?

ПАВЛЕ

А?

НАСКО

Аксилос! Што ћиш сос мене?

ПАВЛЕ

Па 'ајде!

НАСКО

Куд бре?

ПАВЛЕ

Па тамо. Нећу ваљда овде да ти се исповедам?

НАСКО

Исповедило се кот попа, акмак.

ПАВЛЕ

И поп је тамо.

НАСКО

Ама, код кого тамо?

ПАВЛЕ

Па, тамо, куд сам носио шећерлеме и суцуци.

НАСКО

Зајрејашћен.

Код кога си носио суцуци, акмак?

ПАВЛЕ

Па, тамо... код Кате.

НАСКО

Све више ујлашен.

Кот коју Катy?

ПАВЛЕ

Љућийио.

Па код Кате Маџарке... код оне...

Исцyри лакцyове и цyказује му цyноћy Кайиних кукова.

Смех.

НАСКО

Зар код оно чума? Лелеее!

НИЦА

Тој ли му је?

КОЛЕ

Пуче тикветина!

НАСКО

Бесно.

Па кој ти тебе казô да носиш код оно Ката?

ПАВЛЕ

Па ти!

НАСКО

Такне ља руком њо челу.

Ту!

НИЦА

Жестоко му испровадацисô.

КОЛЕ

Ватра од памет.

НАСКО

Бре, бре, ем глуво, ем акмак! Па ја сум ти казао да носиш на ово Катица.

ПАВЛЕ

За ову?

НАСКО

За ово.

ПАВЛЕ

За ту ће се убришеш.

Смех.

НАСКО

Луѓи се њо челу.

Бре, бре, шчо ми направи калабал'к.

ПАВЛЕ

'Ајде, да не чека поп. Удесио сам ја, па све иде као намазано.

НИЦА

Жестоко си му подмазб.

НАСКО

Мазале те мртво! Зар сос оно да правим свадба?

ПАВЛЕ

Што јој манишеш? Жена... онако... држећа; кад иде, све се тресе под њом, а и вредна је. Па... и онако, што кажу... да дочека...

НИЦА

А, уме да дочекује.

ПАВЛЕ

Па, и да испрати. — А за оно што говоре... па и за то је лако.

НИЦА

Хоће се тргне женска.

КОЛЕ

Чудна ми чуда! Зажмури.

НАСКО

Оћреса ђеш од ћурчети.

Лелеее! Зар него да узем? Лепу би се провео сос него. За недеља дана Наско под земља, а за десет дана дућану на дуда.

Сви се смеју.

ПАВЛЕ

Вуче ѓа за рукав.

Море, хајде да вас привежем.

НАСКО

Везале те мртво и тебе и него. Бре, бре, што сум баксуз!

ПАВЛЕ

Хајде, да не изиђе жена на глас.

НАСКО

Отпреса ђеш.

Далеко му лепо кућа от мене. Нећу. Удај се ти за него.

Смех.

ПАВЛЕ

Шта ће ми? Имам ја домаћицу.

НАСКО

Узми го, да имаш две.

ПАВЛЕ

Па је ли нећеш?

НАСКО

Фала, несмо за свадба.

НИЦА

Е, Наско, мора ти се признати, баш си батлија.

НАСКО

Се види.

НИЦА

Две младе уједанпут.

КОЛЕ

И остаде на плац.

НАСКО

Лепо сум профитирао: од обадве стране баксуз. Лепо правода-
ција, још лепшу пазар. Боле сос вртешка, Павле сос Маџарка.
Лепо је пошло, ама – от натраг.

Смех.

ПАВЛЕ

Је ли нећеш?

НАСКО

Бестрага те глава! Овде ћу да останим. Берем за оволико ште-
та хоћу да гледам забадјава ово свадба.

ПАВЛЕ

Нисам ни ја луд да идем мечки на рупу. И ја ћу да останем.

КАЈА

То је лепо. Останите овде, па да се лепо провеселимо.

ИВА

Цигани! Деде једну Дорћолку.

КАЈА

А ви, девојке, играјте и певајте!

*Оркестрар. Док оркестрар свира, коло се хваћа по фла-
совима и онда почну прво мушки.*

МУШКИ

Ти, момо, ти, девојко,
Ти мога брата мамиш,

СВИ

На твоје црне очи,
На твоје бело лице.

МУШКИ

На твоје беле груди,
На твоје бисер зубе.

СВИ

На твоје бисер зубе,
На твоја медна уста.

ЖЕНСКЕ

Сам се је преварио
На моје црне очи.

СВИ

На моје бело лице,
На моје беле руке.

МУШКИ

На твоје бело лице,
На твоје беле руке.

СВИ

На моје бисер зубе,
На моја медна уста.

Мења се акорд за групу ђесму и коло.

ЖЕНСКИ ХОР

У ливади, под Јавором,
вода извире,

СВИ

Ту долази лепа Ката,
воду завата.

МУШКИ

Аца јој се с града баца
златном јабуком:

СВИ

Узми, Като, ту јабуку,
моја ћеш бити.

МУШКИ

У ливади, под Јавором,
вода извире,

СВИ

Ту долази лепа Ката,
воду завата.

ЖЕНСКЕ

Аца јој се с града баца
златним прстеном

СВИ

Узми, Като, овај прстен,
моја ћеш бити.

МУШКИ

Ката прстен узимала,
На прст натиче:

СВИ

Хоћу тебе, и твој прстен,
И ја сам твоја.

ЗАВЕСА БРЗО ПАДА

Чича Илија у улози Папа Наска

Перса Павловић у улози Маријоте

КРИТИЧКЕ НАПОМЕНЕ

ПОСЕБНЕ НАПОМЕНЕ

С обзиром на то да је тренутно недоступан укорићени примерак рукописа комедије *Дорћолска ђосла*, похрањен у библиотеци Факултета драмских уметности, али и да се не ради критичко издање, нисам прибегао том послу, важне, провере. У тексту се не запажају материјални пропусти (рецимо, да не достаје неки део реплике па да је због тога нејасан ситуациони ток), те сам се могао ослонити на то једино ауторизовано књишко издање, и узети га за основни текст. Према доступним подацима, рукопис комедије садржи 198 страница, на папиру формата 30 сантима, уз напомену: *шћамћано као рукоћис*.

На овом месту може се само нешто више рећи о графичком распоређивању/уређивању репличког и дидаскалијског текста.

У ауторовој књизи дидаскалијски текст дат је мањим слогом, ван курзива, а унутар заграда претежније је исписан малим почетним словом, без завршне тачке, што није по правопису. Дидаскалија је засебан текст, представља другу значењску целину и мора се писати великим почетним словом и мора се стављати тачка на крају реченице, када је унутар заграда, како и сугерише правопис. С друге стране, наилази се и на примере када је, поштујући правопис, правилно исписан реплички текст унутар заграда.

У ауторовој књизи, реплички и дидаскалији текст распоређен је једноредно: име лика, па тачка (не двотачка, како би требало), затим реплика, а дидаскалије мањим слогом, у заградама, свакако због уштеде простора, што условљавају економски разлози. Овом приликом, како сам истакао у уводном поглављу

О издању, приређивачке интервенције су највидније у уређивању текста, односно исписивању дидаскалија и реплика.

Према томе, име лика дато је на средини странице, реплика у новом реду, а дидаскалије за једно место увучене у новом реду, у курзиву, изван заграде. Дидаскалије унутар реплика задржао сам између заграда и пребацио у курзив.

Задржао сам Станојевићев начин засебног издвајања имена лика када се описује његова нема радња. Само сам у ретким случајевима одступио од тога, мењајући редослед речи, јер није било потребе издвајати имена више ликова на средину а у новом реду исписивати њихове неме радње, јер се тиме нарушава прегледност. Такав манир био је особен за тзв. књиге режије, текстове који су служили глумцима, редитељу и шаптачу приликом припреме представе. Ево једног од тих ретких примера, без правописног дотеривања, који сам преуредио:

(Сви, који су се затекли на пољани, поделе се у две групе пропуштајући кума и остале. Пред њима дете с упаљеним фењером.)

Ана (се рукује са свима, и Каја пољуби кума и старојка у руку. Сви оду на доклат, и поседају).

Александар Пејчић

ПРАВОПИС: ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКЕ ОСОБЕНОСТИ

Интервенције у правопису и језику Станојевићеве комедије нису крупне; извесно је да је лектор издавачке куће *Време* имао посла, али и да није доследно исправио све што је требало. Тако се наилази на примере двојаког писања почетног слова и тачке код дидаскалија. На неким местима оно је правилно (велико почетно слово, тачка на крају дидаскалијске реченице), а не неким неправилно, како је писао Станојевић (мало почетно слово а тачка изван/после заграде). Осим тога остало је неисправљено, а што није било у духу ни тадашњег правописа, писање тачке код имена ликова у појавама, на пример:

ПОЈАВА ЧЕТРНАЕСТА

Ива и попа

Засигурно ту није реч о штампарским пропустима. Њих има у другим деловима текста, као што су: грешке у исписивању имена (обично почетно слово), изостављање завршног интерпункцијског знака (тачке и упитника) или стављање тачке на крају упитне реченице (недвосмислено значење, интонација), затим и затворени наводници, уз премештана слова речи, омашке у гласовима (бела јадар → *jegpa*, глатачке → *џлавачке*),⁴⁶ и превиде у писању имена, попут оног на 77. страни ауторизованог издања (Килка → *Милка*). Све сам те омашке исправио.

⁴⁶ Примери приређивачких измена дати су курзивно у овом поглављу.

Уз име лика стављао је тачку, а не две тачке како би се очекивало, а у продужетку је дата реплика.

Друге правописне одлике тичу су оновременог стандарда у спојеном и одвојеном писању речи. Одвојено је писао модалне речи (на послетку → *најпослейџу*), узвике (да Бог да → *дабоџда*, по Богу → *џобоџу*), прилоге (од некуд → *однекуд*, мало пре → *малоџре*, све једно → *свеједно*, у неколико → *унеколико*), што сам све усагласио према важећој норми.

Недоследна је употреба и запете. Модалне речи је ретко одвајао запетама, такође ни зависноупитне реченице на почетку сложене није делио запетом. Без запете су и напоредни, супротни односи у реченицама. Апострофи су веома ретки у обележавању испуштених гласова. Сви ти примери прилагођени су правописној норми.

У језик ликова нисам дирао, нити сам исправљао неправилне облике речи Швабице, Папа Наска и других ликова, а где је било могуће, стављао сам апострофе (една → *'една*). Према томе, сви застарели изрази, као и они који по облику, падежу одступају од савремене норме, нису дирани да би се очували језик и стил писца и његових ликова. Зато рецимо нисам додао сонант *j* у облицима присвојних придева које изговара Швабица (аустриски), јер би се тако нарушио њен аутентични изговор српских облика, што је Станојевићу служило такође као извор вербалног хумора.

Паузу у говору ликова, као и прекид говора упадицом другог лика, обележавао је трима тачкама, што сам задржао. Нисам мењао ни начин исписивања назива кафана, установа, оне су остале под наводницима кад су део репличког текста, а ван курзива кад се јављају у дијаскалијама; само је променен, тачније усаглашен са савременом нормом начин писања вишечланих назива.

Александар Пејчић

ТЕАТРОГРАФИЈА

Дорћолска посла Чича Илије Станојевића први пут су постављена на сцену Народног позоришта у Београду 1909. године, у режији аутора. У првој подели себи је доделио епизодну улогу Барона, а лик Папа Наска тумачио је такође чувени комичар тога доба Михаило Димитријевић Диле, иначе дугогодишњи члан *Браниног позоришта* Бране Цветковића. Након тога *Дорћолска посла* постављана су у институционалним позориштима још једанаест пута све до 1972. Овом приликом нису узета у обзир извођења у путујућим дружинама.

Интересовање за праизведбу расло је у Београду са сваком новом најавом и одлагањем представе, о чему је највише извештавала *Полиџика*. Одлагање је правдано техничким разлозима, али је ближе истини да је то чињено намерно како би се привукла пажња публике, па је уместо средином месеца, премијера била тек 29. јануара. До краја сезоне играна је укупно 17 пута, што је необично велики број реприза за тадашњи Београд. Наредне сезоне, 1909/1910, представа је репризирана осам пута. Та прва поставка играна је с прекидима све до 25. маја 1914, укупно 42 пута.

Мало је сачуваних рецензија праизведбе, највише оних непотписаних у дневним листовима. Рецензенти су тему и приказ тумачили као ванредни позоришни догађај, јер је и тада, за њих, то била далека, иако временски не толико удаљена, слика старог Дорћола. Понесени општом атмосфером комада, критичари се нису удубљивали у саму драматургију, али, што је необично, нису ни издвајали посебно глумце. С друге стране, угледни критичар *Српског књижевног гласника*, Милан Предић (касније и драматург Народног позоришта),

иако је слично тумачио *Дорћолска ђосла*, посветио им је више пажње са сценског и литерарног становишта. Предић је такође истакао носталгичну посвету старом Београду, старим културалним обрасцима. Нарочито је похвалио смештање амбијента *комада с пјевањем* у градски миље, при чему није ни скривао извесну одбојност према овом жанру. Запазивши жанровску растегљивост Станојевићевог дела (између комедије и специфично српског комада са пјевањем), Предић је истакао да је изостала рељефнија карактеризација ликова. С обзиром на то да није имао у рукама текст, његова запажања литерарних домета су сажета. Предић је свестан жанровских условности, да комад с пјевањем не може понудити слојевиту карактеризацију, ни толику какву може да пружи комедија, и зато условно приговара Станојевићу:

(...) ми жалимо што су *Дорћолска ђосла* остала толико налик на све комаде своје врсте. Онај Барон, са својом лулом и узречицом и цилиндром на глави, његова другарица Маријота, страшна мушкобањаста жена у шалварима, која пуши, псује и пије, али је свугде примљена, ето то су типови о којима бисмо волели више знати и које би требало допунити. Дорћол и остала дунавска предграђа су били остаци старог Београда кога је нови Београд потиснуо доле. (Предић 1909: 301)

*
* *

Сцена, место: Народно позориште, Београд

Редитељ: Чича Илија Станојевић

Сценограф: /

Композитор: Петар Крстић

Премијера: 29. јануар 1909.

Улоге: Чича Паун – Јеврем Божовић, Ђоле – Светислав Динуловић, Крле – Радован Павловић, Чича Иван – Петар Христилић, Папа Наско – Михаило Димитријевић, Павле – Милан Стојчевић, Аца – Војислав Турински, Ница – Сава Тодоровић, Коле – Димитрије Петровић, Ива – Александар Златковић,

Барон – Чича Илија Станојевић, Ана – Вукосава Јурковић, Маријота – Перса Павловић, Каја – Драга Спасић, Милка – Теодора Арсеновић, Милева – Лепосава Стојановић, Жандарм – Драгољуб Сотировић, Швабица – Јелена Гавриловић и др.
Играна до 1914, 42 пута.

*
* *

После ослобођења представа је поново постављена на репертоар, у нешто измењеној подели, 20. маја 1922. И до краја те сезоне одиграна је пет пута. Та друга поставка, такође у режији Чича Илије, будила је изнова пажњу, али пре као слика прошлости, и жал за прошлим временима. Режији је највише замерено на спорости појединих сцена, а оне су управо одавале аутентични ритам некадашњег београдског и, уже, дорћолског живота. На основу рецензија из 1922. године, запажамо и промену културне парадигме, убрзање живота, општу динамику које је доносило послератно доба, нарочито промене у вредносним системима, патријархалним односима, који су све више слабили, остајући као формални модел живљења. У тим рецензијама, за разлику од оне која је изашла поводом књишког издања, јавили су се и недвосмислени судови да је реч о литерарно безвредном делу, а да је представа местимично спора, оптерећена сувишном приповедања ликова. Већ тада је критика највише истицала игру Чича Илије, у овој поставци у тумачењу улоге Папа Наска. Она је иначе једна од последњих великих Станојевићевих улога. Уз њега велике аплаузе побрали су и Сава Тодоровић, као Ница, Димитрије Гинић, као Барон, и Перса Павловић, као Маријота.

Касније се режијског задатка уз незнатне измене у подели, и то споредних лица, прихватио Драгољуб Гошић, и комад је први пут изведен у тој поставци 23. фебруара 1925. Међутим, на позоришним плакатима, такође и у годишњацима Народног позоришта, није забележена као нова режија, и нова представа, те се број њених извођења рачунао од Чича Илијине обнове из 1922. године, па све до 1930.

*
* *

Обнова:

Сцена, место: Народно позориште, Београд

Редитељ: Чича Илија Станојевић

Сценограф: /

Композитор: Петар Крстић

Датум: 20. мај 1922.

Улоге: Чича Паун – Јован Антонијевић, Ђоле – Никола Гошић, Крле – Радован Павловић, Чича Иван – Велимир Бошковић, Папа Наско – Чича Илија Станојевић, Павле – Властимир Антоновић, Аца – Милорад Милутиновић, Ива – Раша Плаовић, Ница – Сава Тодоровић, Коле – Драгољуб Гошић, Барон – Димитрије Гинић, Маријота – Перса Павловић, Каја – Ана Паранос, Милка – Теодора Арсеновић, Милева – Лепосава Стојановић, Писар – Божидар Савић, Жандар – Драгољуб Сотировић, Швабица – Жанка Стокић и др.

Играна је до 1930. године, 77 пута.

*
* *

После Станојевићеве смрти постављена је у Градском повлашћеном позоришту у Нишу, 13. децембра 1931. Играна је само те сезоне. На истој сцени нашла се и у сезони 1936/1937, а на крају ње и у београдском Народном позоришту, 20. јуна 1936, где је с дужим паузама играна 22 пута до 1941.

Током окупације у Другом светском рату извођена је у, касније озлоглашеном, Хумористичком позоришту *Ценирала за хумор*, где је одиграна чак 32 пута (Марјановић 2005: 371).

После ослобођења *Дорћолска ђосла* су имала свој даљи сценски пут. Премијерно су изведена у Крушевачком позоришту 5. децембра 1951, у режији Боре Михајловића. Наредне године долазе на репертоар Српског народног позоришта, 15. марта 1952, у режији Николе Смедеревца. Посвету Чича Илији чини и Покрајинско народно позориште у Приштини, 13. новембра, у режији Добрице Раденковића. Исте сезоне, пред њен завршетак, *Дорћолска ђосла* се премијерно изводе у

Хумористичком позоришту у Београду 12. јуна 1952, у режији Душана Антонијевића. На наредну, нову поставку чекало се до 25. новембра 1959. године када се Станојевићева комедија премијерно појавила на сцени Народног позоришта, на, како се веровало, стогодишњицу Чичиног рођења, а у режији Раше Плаовића и Милана Ђоковића. То је била најуспешнија послератна поставка, похвално дочекана од публике, али не и од критике. Играна је до 1962. Последња поставка била је у Савременом позоришту, у Београду, 5. новембра 1972, у режији Небојше Комадине, и ни она се није дуго одржала на репертоару.

Александар Пејчић

ПОГОВОР

ЖИВОТНИ И УМЕТНИЧКИ ПУТ ЧИЧА ИЛИЈЕ СТАНОЈЕВИЋА (1857–1930)

Чича Илија Станојевић, глумац, позоришни и први филмски редитељ, драмски писац, приповедач, песник, фелџониста, рођен је 13/25. јула 1857. године у Београду, на Дорћолу, од оца Станоја и мајке Христине (рођ. Петровић).

Према једном аутобиографском исказу, његова породица, по оцу, води порекло из Ваљевског округа, из села Лопатањ. За оца се ништа не зна, чиме се бавио, извесно је припадао нижем друштвеном слоју (најамник, занатлија), за разлику од мајке, чији је отац био угледни трговац у Београду.

Спорни су били датум и година његовог рођења; у енциклопедијама, *Поменицима* Народног позоришта, војним исправама, некролозима, навођени су различити подаци, све док на то први није указао Велибор Берко Савић у својој монографији о Станојевићу. Савић се, уз велику оgradu, ослонио на Станојевићеву изјаву о свом пореклу дату Милораду Павловићу Крпи, обавештајцу и књижевнику, и усвојио то сведочење да је рођен 7. августа 1858. године (Савић 2010: 15–16). Станојевић је том приликом сведочио о томе да је близу места где се данас налази Народно позориште, лево од капије града, његов деда по мајци Ђорђе Петровић Цида имао велико имање и кућу на спрат са чардаком. Уз те биографске податке он је свом пријатељу Милету Крпи саопштио датум и годину свога рођења (Павловић 1953: 59–61). Из одређених разлога Чича Илија је крио своје године, можда још од ране младости, када

је настојао да избегне служење војног рока, што му је касније легално пошло за руком кад је стварно нарушио своје здраве. Такође, Савић је прегледао црквене књиге рођених и умрлих за село Лопатањ и Ваљевски округ, и није успео да нађе поуздане податке за ближе Чича Илијине сроднике. (Савић 2010: 13–14)

Међутим, у званичном запису пријаве стана, у Картотеци Београда, која је похрањена у Историјском архиву Београда, својеручно је записао да је рођен 20. јула 1857. године, по старом календару. Тај запис датира од 13. маја 1924. године. Ипак, као најпоузданији извор мора се узети онај забележен у Књизи Крштених и рођених, Саборне цркве, у којој су се у то време крштавала сва деца рођена на Дорћолу. Након дуже потраге и уз консултацију са архиваром, пронашао сам да је Чича Илија рођен 13. јула 1857. године, а крштен 17. јула, по старом календару; уз оца Станоја, као мајка наводи се Христина, исто име је забележио и у пријави сталног места боравка, картотеци (видети Литературу). Поред имена оца Станоја стоји презиме Ђукић. То није породично презиме, тако се звао Илијин деда. У то време још увек се у црквеним записима уз име оца детета писало презиме изведено од имена његовог оца, тј. од деде; и то је било чешће у нижим друштвеним слојевима. Према уредби из 1851. године, за време владе кнеза Александра Карађорђевића, прописано је да се престане са таквим начином именовања у грађанском животу, да деца не узимају презиме од имена оца. Ту уредбу само је потврдио закон из 1862, донет у време кнеза Михаила Обреновића. У тадашњем Београду, педесетих година, још су мењана презимена, па је тако у случају Чича Илије, и не само у његовом – презиме добио од очевог имена: Станојевић. Због тога Савић није успео да дође до предака Чича Илије, под условом да породица заиста потиче из села Лопатањ. Можда је Крпа погрешно забележио, по сећању, а можда је и том приликом Чича мистификовао, као и када је рекао да му се мајка звала Спасенија, а она му је била тетка, што недвосмислено потврђује Књига Крштених и рођених (име Христина Чича је навео и за Картотеку Београда).

На крају, у *Годишњаку Народног позоришта* из 1931, наводи се погрешан податак о датуму смрти, тј. да је Станојевић преминуо 8. августа 1930, што је несхватљив пропуст/грешка.

*
* *
*

Чича Илија Станојевић иде у ред ретких Београђана који су за собом оставили изузетан уметнички траг и обележили једну епоху у културном развоју престонице и Србије.

Након завршене основне школе (тада су то била само прва четири разреда) родитељи су га дали на кројачки занат. Тај му се посао није допао, делом и због мајстора и мајсторице, па је одлучио да промени професију, да учи за берберина, што је била, испоставиће се, прекретница у избору животног позива. Док је служио муштерије, помагао берберу, потом и сâм бријао и шишао, често је смишљао шале, имитирао пролазнике, па му је неко од муштерија једном приликом препоручио да оде у глумце. Потом је Чича и тај посао напустио, и отишао да учи трговину, занат, како се тад говорило. Ни ту се није дуго задржао, и ступио је у циркус.

На Дорћолу је Станојевић важио као веома несташно, па и неваспитано дете, по тадашњим високим моралним вредностима; за њега су предвиђали да ће скончати као улични мангуп. Као дечко је западао у врло рђаво друштво кафанских певача и певачица и опасних коцкара, чак је једном приликом био и ухапшен због неке крађе, изведене ради штоса. (Јовановић-Стоимировић 2008: 531)

За позориште и глуму заинтересовао се веома млад, као ученик основне школе. Са својим другарима из комшилука постављао је комаде у напуштеним објектима, најрадије у Батал цамији (налазила се на месту данашње Скупштине Србије).

Када се након ослобођења Београда од Турака формирала Скадарска улица, дотад Циганмала, и у њој отворене бројне кафане, од којих неке и данас раде (*Три шешира*, *Два Јелена*), Чича Илија је већ као младић постао стални гост. Ту се упознао са књижевницима и глумцима. Истакавши се

као козер у друштву, на позив чланова ансамбла, прикључио се трупи Народног позоришта 1879. Тада глумци нису имали стручно образовање, нити су постојала формално-административна правила за пријем, већ је била довољна препорука неког члана, наравно уз потврђен таленат на проби, и почињало се у својству хонорарног сарадника, по позиву. Потом се глумачки занат учио, „крао“, од старијих носилаца репертоара.

Станојевић је почео као певач у хору, а прву (епизодну) улогу имао је као један од официра у драми Викторијена Сардуа *Ошацибина*. После само две године, 1881, на наговор Јефте Угричића, прелази у Нови Сад, где ступа у Српско народно позориште. Крајем те године добија нешто већу улогу Митра Катане, у тада веома популарној и цењеној комедији, *Саћурица и шубара* Стевана Округића Сремца.

У почетку он није тумачио улоге љубавника због два велика младежа на носу (највећи му је операцијом уклоњен 1885), те је због њих више изгледао комично него као потенцијални сценски заводник. Касније је играо и улоге заводника у народним комадима с певањем, и то више захваљујући свом гласу, извођачким способностима, него изгледу. Убрзо је постао један од носилаца репертоара СНП-а, и готово да није било представе без његовог учешћа. Он се у то време потврђује као епизодни глумац, што нимало није лако, и све више му поверавају главне улоге.

Након једног гостовања СНП-а у Београду, у јуну 1885. године, Станојевића је повукла носталгија да се врати на свој Дорћол. Међутим, по напуштању СНП-а, 4. августа 1885, прелази у чувену путујућу дружину Ђуре Ст. Протића.

Члан ансамбла Народног позоришта поново је постао новембра 1886. У то време упознаје глумицу и оперску певачицу Лујзу Мартинек, кћерку чешког музичара. Венчали су се крајем године. Брак није дуго потрајао, споразумно су се разишли 1900, без формалног развода.

У међувремену, 1888, због лоших материјалних прилика (мале и нередовне плате), поново се прикључује путујућим дружинама. Враћа се 1891. у Народно позориште, опет као ванредни члан. То је период када је Станојевић више посвећен

боемском животу него уметничком усавршавању. Он тад и озбиљно болује. Налази лекара указују да му већ у раним тридесетим годинама живота прети озбиљно обољење јетре због готово свакодневног опијања. Након операције на дванаестопалачном цреву, у Бечу, и опоравка, као ванредни члан ансамбла, са нижом платом, морао је да пронађе додатне приходе, па се прихвата посла преписивача улога.

Од средине деведесетих година почиње да објављује кратке приче, приповетке, фелетоне, за дневне листове и часописе. Другује са познатим српским књижевницима: Милорадом Митровићем, Драгомиром Брзаком, Стеваном Сремцем, Радојем Домановићем, Браниславом Нушићем, а највише са Јанком Веселиновићем, са којим ће 1895. године написати комад с певањем из народног живота, чувену *Поштеру*. Исте године, након изненадне оставке и одласка у Загреб хрватског редитеља Андрије Фијана, Чича Илија је званично постављен за редитеља, уз Светислава Динуловића и Љубу Станојевића.

Када је за новог управника дошао бирократа Никола Петровић, настају све већи проблеми за ансамбл НП. Плате нису повећане, посета није побољшана, а Петровић инсистира на строгој дисциплини, па кажњава глумце због најмањег прекршаја. Тада, крајем 1896. године, глумци ступају у штрајк и напуштају матичну кућу. Чувени глумац Веља Миљковић окупља их у дружину и крећу од Београда по Србији да изводе представе. У Београду су основали *Прво београдско позориште* и први комад који су извели крајем децембра, у тадашњем хотелу *Европа*, била је позната драматизација Сремчевог романа *Ивова слава*, коју је потписао Веља Миљковић. Очекивано, Чича је напустио у улози Калче, и та му је улога донела велику популарност. Након пропасти овог позоришта, у марту 1897, Чича са неколицином глумаца НП путује по Србији, и ступа у чувену нишку дружину *Синђелић*, у којој остаје пет месеци. Крајем 1897. године враћа се у матичну кућу и коначно добија место сталног члана ансамбла.

Нарочито га је прославила и обележила улога Сремчевог Калче, коју је у међувремену играо у *Синђелићу*, пред прототипом Сремчевог јунака. Сремац је толико био занесен

Станојевићевом глумом да је изјавио да нико други не може играти ту улогу и да представу треба скинути са репертоара кад Чича умре. (Савић 2010: 52)

Последње деценије 19. века Илија Станојевић, као један од најугледнијих глумаца, добија привилегију да чешће режира. Тада српско позориште још није имало јасно дефинисан статус редитеља, није ни имало школоване редитеље, којих је у то време било мало и у целој Европи. Тек је 1904. године званично добио статус глумца и редитеља Народног позоришта.

Станојевић је био у саставу прве управе *Клуба чланова српског краљевског позоришта*, који су, истине ради, организовали и основали Брана Цветковић и Бранислав Нушић 1906. Тај клуб није дуго деловао, а Чича Илија је из њега иступио наредне године.

Када је при Народног позоришту отворена 21. новембра 1909. године Глумачка школа, у састав предавачког особља уврштен је и Станојевић; школа је радила само до маја 1910. године.

Станојевић је од 1908. све чешће режирао и стране комаде, а од наредне деценије претежније се јавља као редитељ. Вреди истаћи да је Чича Илија остварио једну од незаборавних улога и у Нушићевој ревији *Пути око светла*, у улози Јованче Мицића, али исто тако треба нагласити да велики сценски успех овај комад, па и Нушић, дугују и Станојевићевој режији (прем. 26. март 1911).

С обзиром на то да је био ослобођен служења војске, из здравствених разлога, Станојевић није учествовао у балканским ратовима, а Велики рат и окупацију провео је прво у Јагодини, где је принудно био члан привремене градске управе, па од 1916. године у Београду, једно време радећи као келнер и касир *Код Круне*, на Калемегдану. Током окупације у Београду успео је да избори код писца Милана Огризовића, градског чиновника окупационе власти, иначе Хрвата, да се оснује српска позоришна трупа. Огризовићу, као верном аустријском поданику, веома је сметао придев *српски* у називу *Српске народне добротворне представе београдских глумаца*, али је на

крају попустио, и званично био управник тог ансамбла. (После ослобођења Огризовић је постао „Југословен“, његове драме су радо извођене и гледане у Београду.)

По склопљеном примирју, обновљен је позоришни живот у Београду. Станојевић је и после 1919. године један од носилаца репертоара, али се ређе бави режијом. Неретко одлази на гостовања (Ниш, Јагодина, Мостар, Софија, Загреб и др.). Четрдесетогодишњицу уметничког рада обележила му је матична кућа 1922, када су и поново постављена *Дорћолска ђосла*. Исте године, тај редак јубилеј, прославили су, такође прваци Народног позоришта Милорад Гавриловић и Сава Тодоровић.

Све чешће побољева, ту је и хронични реуматизам, због тога одсуствује са сцене. Нушић му је један од омиљених аутора, те се прихвата улоге писара Жике у премијерном извођењу *Сумњивоџ лица*, 29. маја 1923. Та улога само је потврдила његову славу и изузетне глумачке могућности. Ипак, свестан своје физичке слабости, управи Народног позоришта подноси 23. новембра 1923. захтев за пензију. Молба му је усвојена тек годину дана касније. У међувремену он је и даље наступао, а по пензионисању није сасвим напустио сцену. Јавио би се на гостовањима са трупом, учествовао у прославама (двадесет година од смрти Јанка Веселиновића), играо и даље Папа Наска у свом комаду *Дорћолска ђосла*. Рецимо, у сезони 1924/1925, када је Чича Илија већ био пензионер, његова комедија изведена је 16 пута, што је био велики број реприза за оно време. Јављао се и у премијерним комадима, попут *Пороше* Душана С. Николајевића (прем. 14. фебруар 1927).

Пензионерске дане радије проводи у друштву својих Дорћолаца, у Скадарлији, и више се посвећује књижевном раду. Писање приповедака и фелтона главна му је преокупација, уједно и леп извор ванредне зараде.

Кад је основано Удружење драмских аутора, 1929, на чијем челу је првобитно био Владимир Велмар-Јанковић, примљен је по позиву и Станојевић, као писац комедија *Пошера* и *Дорћолска ђосла*.

После пуних тридесет година заједничког живота Чича Илија се оженио Маријом Алексић 3. фебруара 1930. Након дуже болести и две операције, преминуо је у изнајмљеној кући, у Скадарској бр. 34, 6. августа 1930. године.

Није имао деце. Највећи део живота мучио се због новчаних проблема, често се задуживао, што је била и последица боемског живота, а не само ниских примања. Његова удовица Марија, будући да ништа материјално није оставио за собом (кућа, новац), узалуд је молила и Министарство просвете и управу Народног позоришта да јој помогну, у спомен на великог Чичу; и она је скончала у беду.

Сарађивао је у листовима: *Побраћим*, *Полиџика*, *Правда*, *Штјампа*, *Време*, часописима: *Звезда*, *Зора*, *Велосипедист*, *Криминална библиотека* и др.

О њему је сведочанство оставио и чувени хроничар старог Београда Милан Јовановић-Стоимировић:

Био је ванредно инвентиван и оштроуман посматрач, веома духовит у својим судовима и закључцима. Његова је иронија потицала из његовог цинизма, а његови морални ставови били су освенчени скепсом, премда је могао бити и мека срца и душе, патријархалан и староременски мераклија. (Јовановић-Стоимировић 2008: 532)

Добитник је ордена Светог Саве петог реда, који му је доделио краљ Александар Обреновић 1903, а касније је од краља Петра Карађорђевића добио орден Светог Саве четвртог реда, поводом двадесетпето годишњице рада, 1906. (иначе, та годишњица је била 1905).

*
* *

Чича Илија Станојевић био је најцењенији и најпознатији по својим комичким улогама, мада је играо и у драмама и у трагедијама. Сматран је истинским великаном српске сцене. Угледни историчар српског позоришта Боривоје Стојковић

тврдио је да се „ниједан српски глумац у историји српског позоришта није уздигао у комичном фаху до толико високог уметничког ступња величином глумачког талента и огромном популарности у свим слојевима позоришне публике“. (Стојковић 2015: 125)

У каријери је тумачио више од петсто улога, а посебно је бриљирао у домаћем репертоару играјући улоге у Стеријиним (*Срета*, *Зла жена*; *Кир Јања*, *Тврдица*), Трифковићевим (*Штанцика*, *Избирачица*), Глишићевим (*Вуле Пупавац*, *Подвала*) и посебно у Нушићевим комедијама и Станковићевом комаду (*Митке*, *Кошћана*). Вреди навести да је Чича Илија први тумачио улогу Јеврема у Нушићевом *Народном посланику*, у верзији из 1896, али због сукоба са тадашњим управником Николом Петровићем није играо у репризним извођењима. Касније, када је Нушић написао другу верзију (трећу по реду настанка рукописа) *Народног посланика*, Станојевић ју је поставио на сцену, 6. септембра 1912.

Није с мање успеха тумачио улоге и у страним комадима, чак и у трагедијама и драмама. Савременици су истицали његове роле у делима Шекспира (*Полоније*, *Хамлејт*; *Фалстаф*, *Веселе жене виндзорске*), Молијера (*Арган*, *Уобројени болесник*; *Аргант*, *Скајенове подвале*; *Журден*, *Грађанин племић*; *Тартиф* и *Жорж Данден* у истоименим комедијама), Гогоља (*Градоначелник*, *Ревизор*) и др.

Као редитељ најрадије је режирао комедије (српске и стране), комаде с певањем и комаде из националног живота.

Станојевић је један од оснивача *Удружења за снимање српских филмова*, 1911. и званично се сматра првим српским филмским редитељем. Први филмови које је снимило то удружење јесу *Урлих Цељски* и *Владислав Хуњади*, чију је режију и сценарио потписао Станојевић, а десетак дана пре њихове премијере приказан је трећи по реду настанака, чувени филм Чича Илије Станојевића *Карађорђе или: Животи и дела бесмртног вожда*. Дакле, први српски снимљени дугометражни филм јесте *Урлих Цељски* и *Владислав Хуњади*, а први приказани је *Карађорђе*. На те чињенице указао је Берко Савић, као један од истраживача укључен у тај подухват потраге за

српском кинематографском баштином, опљачканом од стране Аустријанаца (Савић 2010: 92–109). Исте године Станојевић је снимио и филм *Циџанска свадба*, а у децембру је за предузеће *Фаворити рекорд*, из Хановера, снимио у хотелу *Имџеријал* једну сцену из *Ивкове славе*, у улози Калче. Касније, у међуратном периоду, Станојевић је често снимио за грамофонске плоче (скечеви, песме) јер је за те снимке добијао високе хонораре и проценте од продаје.

Последњи пут на филму се појавио са Жанком Стокић, почетком 1930. То је била врста филмске ревије, а тема – живот у Скадарлији.

*
* *

Илија Станојевић је од ране младости писао, али ретко објављивао. Први рад за који се зна, и који је знатно касније пред смрт објавио, била је приповетка *Концерт у ђацици*, написана 1893. Објавио ју је након хуманитарне вечери приређене њему у част, у Народном позоришту, док је лежао у санаторијуму, 9. децембра 1929. Текст је читао његов пријатељ, такође првак, Сава Тодоровић. Будући да нема библиографски запис, може се претпоставити да је књижица штампана или крајем те или почетком наредне године како би се њеном продајом додатно новчано помогло оболелом великану српског позоришта.

Годину дана раније, 1928, Станојевић је објавио своју једину збирку приповедака *Чича Илијине животињке*. Већина њих штампана је претходно у периодичним издањима. Реч је о приповеткама писаним у оквиру реалистичке поетике. На њу треба посебно скренути пажњу, не само због тога што су главни јунаци животиње (пси, коњи, магарци, мачке), него и због померене перспективе представљања света (из угла животиња), удела фантастике, утицаја басне и фелтона (приповедач се често демистификује као ауторски), разноврсне технике приповедања, али и колоритне слике некадашњег предградног Београда, као и времена под окупацијом.

У енциклопедијама, историји позоришта, позоришним лексиконима, театролошким студијама, наводи се да је написао два драмска текста, један у сарадњи са Јанком Веселиновићем, *Пошера* (1895) и други самостално, *Дорћолска ђосла* (1909). Раније сам открио да је написао и комад у три чина, с певањем и народном игром, *На сѣуденцу или због једне људе људе* и први пут објавио у часопису *Звезда* Јанка Веселиновића, 1899 (друго издање у зборнику 1902, а треће у периодичи 1915). У међувремену сам пронашао још један његов драмски текст, трагедију у пет чинова са темом из римског доба, *Пајиник*, исто објављену у *Звезди*, 1899.

Прва верзија комада *Дорћолска ђосла* настала је 1897, и њу је поднео управи наредне године. Комад је примљен, али због недостатка новца, управник Петровић предложио је да се користи декорација старог Ниша за Дорћол. После дужег убеђивања Чича се наљутио, узео рукопис и истог дана га спалио у својој пећи. Када је поново озбиљно оболео, током 1908, вратио се тој теми; нешто по сећању, а више руковођен новим поетичким замислима, и у међувремену стеченим знањем и позоришним искуством, он изнова ствара *Дорћолска ђосла*. Са болесничке постеље највећи део радње/текста диктирао је композитору Петру Крстићу, који је касније компоновао музику за представу.

Поводом одличног пријема и успеха код публике и критике, што је било веома ретко у српском позоришном животу, Чича Илија је дао интервју *Штампи*, где је открио да је већину ликова градио према живим моделима, чак им је задржао имена и надимке.

Чувена лепотица Каја, звана Шокица, одавно је умрла. Па нема ни Чича Ивана, кафеџије „Кот народни дерек“, данашњи „Ђердап“. Нема ни чича Пауна (...) Па после нема ни Павла Ђурчије (...) ни мушкобањасте тетка Маријоте (...) па нема ни Петраћеве баштованџинице, у којој се вечито орила песма младих, и у којој је спевана чувена и много певана песма онога времена:

Ајде, Като, ајде злато,
Ајде са мном целер брати.

(Савић 2010: 19)

Наредне године, кад је ова Станојевићева комедија редовно пунила кућу, доносила велике приходе, јавио се ковач Ђорђе Илић, који је имао радњу до Господске улице у центру града, да се и њему доделе тантијеме, јер су у комаду представљени он и његов, тада покојни, отац (Ђоле и Паун), тај допис сачуван је у архиви Народног позоришта (Савић 2010: 113).

Из садржине тестаментa Чича Илије Станојевића (приложио Б. Савић у монографији о Чичи) сазнајемо да је за собом оставио доста необјављених рукописа. Истраживачким напором Б. Савића знамо да је писао фељтоне из времена окупације Београда, затим приповетке о животињама, песме и различите чланке. Од тога, за живота је, поред наведене две драме, штампао засебно само веома добру збирку приповедака *Чича Илијине животињке* (1928).

Друге радове објављивао је у периодици, континуирано фељтоне и приповетке у часописима *Велосипедист* и *Криминална библиотека*. Хумореске, приповетке излазиле су му и у зборницима *Мала библиотека* (1902) и *Хумористичкон* (1902). У Музеју позоришне уметности Србије чува се немали број његових рукописа, не само приповедака, козерија већ и комедија, претежно једночинки.

КОМИЧКИ КОЛОПЛЕТ: ДОРЂОЛСКА ПОСЛА

Један од најцењенијих и најпопуларнијих комичара свога доба, и не само свог, Чича Илија Станојевић успешно се огледао и као прозни и драмски писац. Колико се могло утврдити, његово прво самостално написано драмско дело јесте изврстан комад с певањем, настао по мотивима песме Бранка Радичевића, *На ситуденцу*, објављен у часопису *Звезда* Јанка

Веселиновића, 1899. Као драмски писац први пут се јавио у сарадњи са Веселиновићем, 1895, када су на сцену поставили комедију *Поштера*. Иако та комедија није предмет ове студије, треба указати да је већим делом Станојевићево него Веселиновићево дело. Станојевић је имао готов сиже, основну замисао чинова, и дао јој драмски облик, што је најважније, а Јанков допринос био је у томе да помогне око израде сцена на селу. Да је прилично спорно истицати Веселиновића, као главног/ првог аутора, довољно је кад се упореди *Поштера* са чувеном комедијом *Буго*, коју је Јанко радио у сарадњи са Драгомиром Брзаком. Реч је дакле о два стилска и драматуршка потписа, те не треба нимало сумњати у пресудан допринос Станојевића настанку *Поштере*. Станојевић је у једном интервјуу листу *Време* изјавио да је он написао пет, а Јанко три слике (Аноним 1924: 4), које је извесно драматуршки дорадио Чича Илија.

Мало се зна, и ређе истиче, да су, као драмски писци, крајем 19. века иступали и други глумци, махом чланови ансамбла Народног позоришта, Српског народног позоришта у Новом Саду и приватних театара (Лаза Телечки, Недељко Недељковић, Алекса Савић, Милош Цветић, Веља Миљковић, најуспешније Бранислав Брана Цветковић). Није ту посредила самољубива тежња да се истакну и као ствараоци писане речи већ и да за себе и своје пријатеље глумце обезбеде улоге у којима би се публици представили на најбољи начин, а уједно да би имали могућност наступања мимо државног позоришта (путујуће дружине, приватне сцене).

По природи своје професије глумци, уз редитеље, најбоље познају живот сцене, њене законитости, затим укус своје публике, што не треба потцењивати (нису ли највећи драмски писци били и глумци). Отуда је њихова драмска техника на вишем нивоу, јер добро знају шта се може и шта треба приказати на сцени, а шта оставити/препустити скривеној радњи или предрадњи; исто тако одлично знају колико времена треба да се одигра одређена ситуација, сцена и колико је потребно да се припреми наредна (не само кад је реч о радњи, већ и костимирању, измени сценографије и др.). То не значи да глумац може априори бити одличан писац. Станојевић не иде у ред

аутора које бисмо сврстали у српске драмске класике, па ни његову комедију *Дорћолска ћосла*, у четири чина и пет слика, али било би неправично одбацити је јер она има своје важно место у историји српског позоришта и несумњиве уметничке вредности.

Другу верзију комада *Дорћолска ћосла* завршио је 1909. године (прву, насталу 1897, спалио је), када ју је и поставио на сцену. Драматуршки, стилски, али и по опредељењу за фолклорне мотиве, сродна је *Пошери*. Она је весело подсећање на некадашњи Дорћол, који се у то време, у првој деценији 20. века, разликовао од оног из седамдесетих година 19. века, који се приказује, и самим тим будила је лепе успомена на не тако давну прошлост.

И након премијере и посебно након обнове и првог штампања, 1922, Станојевићева комедија добила је високе оцене од критике и заузела важно место у историји позоришта као „комад изразите сценске вредности“ (Стојковић 2015: 591)

*
* *

Дорћолска ћосла, уз раније наведену комедију *Ђуго*, а пре ње и Глишићеву *Подвалу*, иду у ред најизвођенијих представа Народног позоришта. Њену популарност треба сагледавати у културалном контексту, поред неспорних сценских и драматуршких квалитета. Станојевић је посегао за мноштвом фолклорних мотива, делимично прилагођених градском амбијенту, тј. тадашњем Београду, који је био још под видним утицајем оријенталне културе (језик, одевање, обрасци приватног и јавног живота, начин комуникације, погледи на свет, традиционални патријархат са својим системом забрана и кодификованог понашања). Данашњем читаоцу, прилично културно и образовно удаљеном од традиције, рекло би се и од општег васпитања, многе ситуације, начини опхођења ликова, њихова схватања, могу деловати анахроно, старо, или наивно и примитивно, поготово онима који су се у међувремену удаљили од свог српског идентитета утапајући се у имажинарну западну *дружосћ*.

Без обзира на све, треба бити веома обазрив у тумачењу и вредновању старијих модела патријархата, уопште у оцени некадашњих система вредности (шта се сматрало пристојним, а шта не, шта је доличило мушкарцу, шта жени и девојци, на који начин се водио разговор и др.). Рецимо, многе Београђанке друге половине 19. века сматрале су ружним, чак накарадним, шминкање лица, фарбање ноктију и косе, чиме су се посвећивале Туркиње. Тај обичај дотеривања женског тела још није био опште усвојен, за разлику од прихватања знакова материјалне културе (одећа, намештај) и начина изражавања (усвојени турцизми). О томе се негативно изјашњавају и Станојевићеве јунакиње уочавајући да се модерне, еманциповане Београђанке, али и неке сељанке шминкају. Исто тако, женама није пристојало да иду саме у кафану, да пију пиво, да се возе на рингишпилу и сл. што је било очекивано за жене из средње и западне Европе. У истом реду је и поштовање старијих, пажљиво опхођење према другоме, неговање породичног живота, заједништва међу комшијама, заједнички рад и у граду (нека врсте мобе) и др. Све те културалне околности мора читалац имати у виду, и то као израз особености, па и извесне *дружбости*, а не као знаке заосталости, или примитивизма.

Илија Станојевић је, како и пише у предговору издања, желео да сачува од заборава некадашњи београдски, уже дорђолски свет. Тај београдски свет стваран је од дошљака, пре свега из јужних крајева Старе Србије. Због тога су очекивани ликови Цинцара, затим језичке особености својствене јужним дијалектима, као и бројни турцизми. Реч је о дошљацима који су се само делимично, више формално, не и културолошки уклопили у београдску средину, задржавши своје обичаје, патријархални модел јужног типа.

Дорђолска ђосла Чича Илије Станојевића театрализују дакле стари Дорђол, живот занатлија, трговаца, леванти, битанги, мангупа, младежи; склоност некад грубој шали, песми, дерту, нераду, глумарењу, жељи да се лагоднијим путем дође до новца. (Пејчић 2016: 27). Нарочито се за подвале/преваре може уочити њихово фолклорно порекло, и то у начину смишљања, извођења и реакција свих учесника. Ова комедија је

због тога, а слично се може рећи и за већину дела реалистичке поетике, својеврстан документ времена. Веома је богата том етнографском грађом, што се лако утврђује кад се упореде аутобиографски, мемоарски, путописни и историографски записи тога тоба. Ту документарну страну овог комада истакао је, након премијере, утицајни критичар *Српског књижевног гласника*, потоњи драматург и управник Народног позоришта Милан Предић:

Писац *Дорђолских ђослова* врши очевидно заветно дело када хоће да спасе од заборава и преда потомству некад славне и чувене веселјаке и шаливчине са Дорђола, њине подвиге и досетке, и оне на чији су се рачун правиле. (Предић 1909: 298)

*
* *

Станојевић се определио да драмска прича буде у највећој мери распрострањена на сценску и скривену радњу. Нема развијенијих догађаја који претходе радњи, који утичу на њу, већ само обавештења о ранијим поступцима и жељама ликова (заљубљивање Аце и Каје, Крлетова намера да подвали Ђолету, заљубљивање Наска у Кају, удварање Нице Каји, Колетово подваљивање Наску провадацисањем код Каје). На тај начин радња и заплети нису оптерећени богатом фабуларном грађом. Сведеност на битно, суштинско за развој заплета, једна је од драматуршких врлина ове комедије (двострука превара, продаја и препродаја вртешке). Драмска прича комедије *Дорђолска ђосла* зато је више сценски разграната, него што је распрострањена пре почетка радње. Спољашњом фокализацијом⁴⁷ нису се јасно диференцирале линије радње. Тако да се радња са Ђолетом и Крлетом (купопродаја вртешке) фокали-

⁴⁷ *Спољашња фокализација* усмерава се на питање *ишта* је театризовано из приче (накнадно склопљене), а *унутрашња фокализација* одговара на питање *како* је театризовано и који ликови, односно чије тачке гледишта су носиоци те театризације. Детаљније о драмској фокализацији, видети Пејчић 2019: 74–86.

зује као главни заплет. Међутим, од трећег чина у први план се извлаче подваљивања Наску, и унутрашњом фокализацијом тај споредни заплет добија све већи простор, уплићући се у главни. (Пејчић 2016: 105)

Експозиција укршта информације главног (Ћолетова жеља да напусти ковачки занат) и споредног заплета (псеудољубавни троугао, подваљивање веридбом Наску). Након уводне амбијенталне сцене (банчење младих занатлија), сазнаје се проблемски чвор (Паун се жали на сина који хоће да трампи вртешку за кућу), а једновременно се театрализује и љубав маторог трговца Наска према младој девојци Каји. Формално ради се о одвојеној експозицији, која нас уводи у неколико линија радње, али већ се иницијативним ситуацијама са Ћолетом и Наском издвајају елементи директне експозиције. Цео први чин успорава радњу амбијенталним сценама живота на Дорћолу (однос ликова, нарави, занатлијска средина). У опширним дидаскалијама пробија се ауторов глас, као првог редитеља (реалистички изглед сцене, захтеви позоришном редитељу, упутства глумцима). Скоковитом унутрашњом фокализацијом експозиције, театрализован је отворен простор улице, испред дућана, кафане. Театрализује се симултано типична амбијентална ситуација весела, песме, зачикавања девојака, и ту се наговештава једна у низу подвала. Слично подели простора у Глишићевој *Подвали* на простор преваранта, подвалција и простор објекта подвале (овде измењене улоге), динамиком унутрашње фокализације театрализује се комичка ситуација наизменичним утишавањем дијалога, реплика (Пејчић 2016: 98).

Фокализована су два тока радње, као два заплета који се надовезују један на други. Радња почиње кад је Крле већ убедио Ћолета да од њега купи рингишпил, и она је структурисана као један заплет. Ћолетов отац Паун безуспешно покушава да одговори сина од куповине признајући грешку (комичка кривица) што је раније дао новац сину и преписао му кућу. У другом чину Ћоле успешно ради на вашару све док се на рингишпилу не повреди Швабица, запослена код немачког конзула. Полиција тада забрањује рад Ћолету, те он очајава због пропасти. Израђен је нови проблемски чвор, радња се

усмерила у неповољном правцу по субјекат заплета (Ђоле), и тада се уплиће у тај главни заплет, други. Дорђолски трговац и зеленаш, матори Цинцар Наско заљубљен је у девојку Кају, која је већ у љубавној вези са бербером и мангупом Ацом. Са становишта заплета, не постоји препрека, љубави младих не опире се нико од чланова породице, а Наско, с обзиром на то да није прилика за Кају, само је нека врста пародије супарника. Такође берберину Аци није озбиљнији супарник ни занатлија Ница, и са њим се Каја спрда. Тај други заплет Станојевић користи да уједно исмеје зеленаша, старог љубавника, и да разреши проблемски чвор водећег заплета. Од трећег чина (5. појава) мангуп Коле и Каја одлуче да подвале Наску, наводећи га на помисао да ће се Каја удати за њега само ако јој купи вртешку, и тако спасу Ђолета и његовог оца Пауна од пропасти. Нешто дужом ситуацијом убеђивања, завођења (изврсна глума женске манипулације) театрализована је уједно комичност маторог тврдице и преваранта. Након Насковог невољног пристанка на куповину, следи још једна већа ситуација, тог пута тобожњег наговарања Ђолета да пристане на продају, па потом ценкања. Фокализована је типична подвала са високим уделом игре и глуме. У тим ситуацијама препознаје се облик *драме у драми*; ликови прво договором склапају игру, деле улоге (елементи режије), потом бирају простор подвале (елементи сценографије), где ће преварити Наска (глума). Глума је означена као средство обмане и завођења у свакодневном општењу становника Дорђола. Њоме се служи и Наско кад ступа у преговор о куповини рингишпила, јер и он се претвара да нема новца. Кључно за игру јесте склапање договора на пречац; да Наско не види у каквом је стању рингишпил, да не сазна да је том рингишпилу забрањен рад на вашарима и да га убеди о могућој високој заради. Како се раније уговорила веридба Аце и Каје, Наско је позван на прстеновање, као тобожњи младожења. У игру се накнадно укључује и Аца глумећи уцвељеног супарника који је изгубио девојку у надметању/удварању. Већ кад је новац исплаћен Ђолетовом оцу Пауну, главни заплет је разрешен, и може се приговорити због чега се радња даље наставља, продужује и на четврти чин. Станојевић

је њиме желео да додатно сценски исмеје, па и понизи Наска, и као љубавника, и као трговца.

Други заплет, са Ацом, Кајом и Наском, има само формалне одлике, јер изостаје права препрека, проблемска ситуација. Носилац те радње је Наско. Као тобожњи помагач намеће се Коле који му измамљује новац за куповину поклона Каји. Наско је такође веома активан у удварању, он ступа у отворен разговор са Кајом. Тек кад је Каја сазнала како је пропао Ђолетов подухват, она се озбиљније поиграва с Наском. До тад је њена игра била инспирисана само шалом, а од тог тренутка она, не обавештавајући о својој намери Ацу, улази у улогу заљубљене хировите девојке, Наскове испрошенице, па тражи да он њима, за будућу брачну срећу, купи од Ђолета вртешку.

Оба субјекта заплета су жртве подвале и ситуационог погоршања (Ђоле жели да напусти занат, ради на вашару, те му Коле подвали истрошеном вртешком; Наско жели да освоји младу и лепу Кају, даје новац за њене поклоне, потом и њој за љубав откупи вртешку од Ђолета). [Пејчић 2016: 102]

Подвале/преваре генератори су развоја оба заплета, нарочито споредног (подваљивање Наску, препродаја вртешке). Подваљивања се театрализују и ситуацијама причања и дијалогизацијом – цитирањем тобожњег девојачког одушевљења, као гаранта истинитости.

Одлика Станојевићеве драматургије јесте, између осталог, да се о одређеном догађају, ситуацији дају различити извештаји или да се ситуација, догађај вреднује из две (не увек опречне) позиције. Тако Коле пред Ницом у кафани открива сплетку (заједно са Кајом подваљује Наску). Изменом унутрашње фокализације (утишавање дијалога) унутар истог сценског простора, наредна сценска ситуација доноси Кајино виђење преваре/подвале (ситуација причања другарицама). Међутим, о превари се махом извештава или се она антиципира. Театрализује се само накнадна реакција, што је, рецимо, сценски оправдано у ситуацији кад Наско уочи да је рингшпил руиниран (у противном сценографија би била захтевнија, мало исплатива и са комичког становишта). [Пејчић 2016: 109]

Кад је реч о рингишпили/вртешци, о којем се све време сценски говори, извештава, препознаје се симболизација радње оба заплета према моделу те вашарске забаве, игре, направе. Ликови се врте у круг својим жељама, намерама, покушајима (вишеструке подвале, преваре, глуме), ситуације често господаре њима, воде их, управљају њима како се која пошалица/игра заврти. Рецимо, Аца у почетку пристаје уз Кају у спрдњи са Наском, па кад у једном тренутку изостане из игре, постаје и он објектат смеха (помислио да се Каја заиста верила са Наском).

*
* *

Станојевић се добро служи и поступком *ејџизације* (поступци вербалног преношења обавештења потребних за разумевање и допуњавање сценске радње), нарочито приповедањима ликова. О подвалама се приповеда, извештава из позиције више ликова. Код подвале Наску акценат је на њеној најави, али не и на резултату, непосредној реакцији, што је пропуштено последњем чину.

Да би приповедање ликова о скривеној радњи било комички живље, драмски упечатљивије, Станојевић посеже за поступком *дијалогизације* у преносу обавештења (ликови цитирају свој и туђи говор у нарацији), као што је оно о Насковој реакцији када је увидео подвалу. Приповедање о пређашњој, скривеној радњи кад је Наско угледао какав је крш купио, раздељено је на два причаоца, сведока Ницу и Колета. Њихово казивање обликовано је допуњавањем виђеног и субјективно обојеним коментарима (опис физичке реакције, изгледа, боје гласа, лица, реченог).

НИЦА

Наско исколачио очи, уфатио се за врата, мрда сас уста а у лицу зелен кô краставац и само што учини: „Ле-леее! Бре, бре, бреее!“ Ћир Марко га тјеша: „Јаваш, јаваш! Све ће то да се укове, па ће да дође на стару форму“.

КОЛЕ

Ђоле му баш даде форму. Сам антикрисл не може то да поправи.

НИЦА

А Наско виче: „Бре, бре, што ме изгори, што ми подвали!“, и стаде да се грува: „Ах, Ђоле, ћу те стрелам на Карабурмут“.

КОЛЕ

Тале се насмеја и рече: „Не знам хоћеш ли ти њега у бурмут, али он тебе смести у туршију“.

НИЦА

А чича Марче рече: „Овој му је права дорћолска чарлама“.

Такође је очекивано у експозицији присутнија епска техника прослеђивања информација. Приповедно стилизованим монолошким репликама преносе се биографије ликова, историје односа, предрадње, као и размишљања ликова испровоцирана ситуацијом. Коментари су чести у краћим репликама. Обично два лика приповедају и/или коментаришу неког трећег (Ђолета, Наска, Крлета). У том делу радња јесте пренасељена карактеролошким обавештењима, истим или сличним оценама само другачије казаним од стране више ликова.

*
* *

Вербални елементи хумора нису изражени; највише се заснивају на омашкама у облицима речи, предлошко-падежним конструкцијама, најпре у говору Наска. Други ликови такође не говоре ни близу књижевног стила тога доба, али је зато присутан жаргон/улични стил, што је реалистички мотивисано њиховим социјалним статусом (занатлије, необразованост) и пореклом (дошљаци). Изражене су инвективе, комичке

алузије, игре речима, као и етнички хумор (исмевање представника других народа, Цинцари, Швабе/Немци).

Комичке ситуације су засноване на чиновима преваре/подвале, лагања, што укључује и глуму ликова. Да би превара била комична, потребно је претходно онемогућити саживљавање са ликом, уклонити евентуалну емпатију, приказати објекат преваре као неког који је њу веома заслужио. Због тога изостаје комички учинак у ситуацији кад је Ђоле преварен. Сви знају да му Крле подваљује продајом вртешке и да је Ђоле недужна жртва. Због тога је Станојевић узео лик, такође стереотипно концептуализоване Швабице и проверени комички поступак падања, привидног озлеђивања лика. Стереотипно је грађена комика и концептуализацијом Павла као глувог. Комичка техника *разговора глувих* тиме је банализована. Како Павле не чује, очекивано је што се упутио маторој и дебелој Каји, као Насков проводација/заступник, јер га није најбоље разумео (скривена радња). Ту комику забуне Станојевић настоји да мотивише Павловим коментаром да је Наску прилика старија жена, а не веома млада девојка.

Комика се дакле не заснива на неизвесности, грађењу напетости у спознавању неке радње, ситуације, догађаја, на изненадном преокрету, него у правцу театрализације вербално најављене комичке ситуације; није акценат на ономе *шта* већ *како*.

Сарказам, инвективе уочавају се у вредновању незгоде коју је доживела Швабица и наравно Ђоле. Станојевић није желео да ствара друштвено безазлену комедију. У тим ретким коментарима ликова, он се критички осврнуо на непотребну и унижавајућу сервилност Срба према странцима са Запада када власт реагује јер је тобоже оштећена странкиња.

Зар власт пита за то. – Да је пала наша, нико не би ни сас прст мрднуо. Али конзулска жена је сила, па мораш да гу правиш темена.

Каснијим приповедањем ликова (Ница и Коле) сазнаје се позадина догађаја, да се Швабица током вожње нагињала, и да је делом и сама одговорна што је испала из кочија.

*
* *

Концепција и карактеризација ликова јесу одвојени поступци (концепција се заснива на антрополошком протомоделу, а карактеризација обухвата начине његове фикционализације, обликовања, у овом случају према драматуршким законитостима). Станојевић се определио за јасно културолошки кодификоване и типизирани ликове. Сви су они унапред задати и подређени циљу радње, али и дидактичком расплету какав се и очекује од комедије, уже, комада с певањем. Разлика међу дорћолским занатлијама, шегртима, у ствари мангупима, више је функционалне природе, делом и што се он у доброј мери ослонио на живе моделе људи (Лик Наска је рађен према чувеном дорћолском трговцу Јовану Папа Наску). То не значи да они нису карактеролошки особени. Од младића већи простор у радњи, самим тим и у карактеризацији добили су Ђоле и Аца. Ђоле је, као јунак главног заплета, концептуализован као парадигма блудног сина, младића који се гнуша рада, изневерава и повређује оца опијен идејом да на лагодан начин, управљајући рингишпилом, заради велики новац. Нетипично за комедиографе тог тоба, Станојевић је особину помодарства, покондирености, приписао мушкарцу / младом оцу породице, који се гнуша свог заната, па жели да изгледа као углађени господин. То је оно што га пре свега руководи у одлуци да промени занимање и иде по вашарима. Његово кајање, и враћање у пожељан поредак, како и приличи оцу породице, настаје тек кад се уверио у узалудност својих нерадничких сањарења и кад је приведен у полицију и кажњен. О Ђолету се приповеда из више углова, подједнако са стране девојака, младића, али и оца Пауна. Сва та казивања, вредновања у коментарима, налазе сценску потврду током радње, те и нису била неопходна са стране драмске технике. Она имају вредност тек у посредном семантизовању потребе за оговарањем, вођењем бриге о

другоме (ко, где, шта, како, какав је и сл.), али и у семантизовању заједништва, колективних образаца живота природених сеоском свету.

Станојевић је створио и особени пар ликова, који се тек по функцији могу довести у везу са ликовима Гогољевог *Ревизора*, Допчинским и Бопчинским. Коле и Ница увек наступају заједно, они о неком догађају (скривена радња) извештавају тако што приповедањима допуњују један другог, не упадајући у реч, за разлику од Гогољевих причалица; њихови искази и вредносни коментари су усаглашени. Додатно особенима чини их склоност шали и преварама, играњима са другим ликовима. Коле и Ница су несумњиво грађени према типу сплеткароша, честом у драми. Окарактерисани као способни мајстори, тачније шегрти, радије бирају нерад, кафану, пиће, пошалице и тражење могућности да сплеткама дођу до новца. Њихов начин размишљања и делања може се подвести под типични, менталитетски обојен аутокоментар о протраћеном животу: Могao сам (да постане нешто, да успе у нечему) да сам хтео. Реч је дакле о сплеткарошима уже локалног типа, увек присутним у животу који у доброј мери уређују ток заплета.

Према комичкој конвенцији склапања више парова, најави венчања, Станојевић је, у духу дидактичке намере, обликовао, недовољно мотивисано, и промене младића; од нерадника, ноћобдија, превараната, ка онима који желе да се промене, да буду вредни, да се скуће/ожене.

Међу женским ликовима, извесним степеном идентитетске особености издвајају се Маријота и посебно Каја, као нешто слободнија девојка, отворена, увек спремна за шалу (да је створи и поднесе на свој рачун), нарочито предузимљива (она долази на идеју како спасити Ђолета) и вична глуми.

Због такве, у основи типске, концепције ликова умањен је статус главних јунака; они нису радњом ни идентитетском профилизацијом превише издвојени од споредних ликова. Иако се може чинити да је Наско нешто рељефније обликован, он ипак остаје у оквиру стереотипне представе о подмуклом цицији и матором љубавнику. Чести су иначе ликови Јевреја и Цинцара у српској литератури, поготово у комедиографији

епохе реализма. Они су концептуализовани као превртљиви, лажљиви, циције, спремни на подвале и непочинства. Такво виђење јеврејских и цинцарских трговаца у Београду било је поткрепљено животним искуством. Због тога овакав сценски приказ Наска, близу карикатуралног, има и један вид протеста против зеленаша, али и отпора према *гугљосић*.

Споредни ликови добили су већи простор, не само као подупирачи, и извођачи превара; у драматуршком смислу, као помагачи, сплеткароши и противници. Станојевић је с много пажње изградио и епизодне ликове, попут аласа Барона и Каплара Илије, да би њима ојачао колоритни амбијент некадашњег Дорћола.

*
* *

У вези са заплетима, концептуализацијом ликова и њиховом карактеризацијом, важно је осмотрити симболички слој радње, будући да ликови нису тек пукe марионете у функционисању радње. Оба заплета у својој основној нити скривају симболе ритуала / ритуалних радњи (табуи, иницијација, искушавање и др).

Главни заплет театрализује непоштовање забране и иницијацијску проверу зрелости. Отац се безуспешно противи синовљевој намери да прода кућу, напусти занат и купи рингишпил. Сазревање, које се тиче социјалне улоге мушкарца, води преко неуспелог полагања теста, па се иницијација потврђује након самоспознаје грешке и јавним прихватањем од стране окружења, као сведока провере, тј. враћањем у заједницу која негује традиционалне вредности.

Првим чином уједно се театрализује слабљење патријархалне културе и ауторитета оца. Преписавши имање сину, чича Паун је починио (комичку) грешку. Прво иницијацијско искушење Ђоле није положио. Изненадну позицију материјалне самосталности Ђоле користи да се у потпуности ослободи ауторитета оца. Непромишљеност приликом куповине рингишпила (жеља да лагоднијим путем дође до веће зараде), непоштовање оца и неприхватање савета, означава незрелост

сина. Тек након ситуације неуспеха и привођења у полицију, долази до самоспознаје незрелости, као и праштања заблуделом сину. Ритуално погађање приликом продаје рингишпила (и подваљивања) Наску симболизује одрицање од даљег искушења, некадашњих вредности и враћање у „нормалну линију живота“, односно занатлијски живот и увођење у зрелост, свет одраслих. (Пејчић 2016: 257)

Ситуације искушавања увек су театрализоване у јавном простору, архитектонски отвореном или затвореном, јер се чин потврђивања идентитета, сазревања, интеграције вреднује у односу на сведоке. Ситуација искушења и сазревања у *Дорћолским ђословима* театрализована је на вашару (Ђолетов неуспех), пред сведоцима, али исто тако се пред сведоцима, и то у ритуалној радњи прстеновања, Ђоле потврђује, враћањем у заједницу честитих и поштених занатлија и домаћина. Увек се бира транзитни архитектонски отворен простор да би се нагласила јавност изопштавања ликова и подсмеха, као и тријумф новог друштва окупљеног око пара младих. (Пејчић 2016: 265)

Радњом комедије семантизовано је угрожавање (беспосличење, пијанчење, подваљивање), па нарушавање поретка (губитак новца, сукоб у породици), и потом победа правих вредности (вредноћа, поштење, складна породица, љубав). Да би ритуална семантика била употпуњена, потребно је протеривање, кажњавањем неприличних, непоштених ликова, односно изопштавање из заједнице младих (Наско), а с тим у вези иде и јасно генерацијско поларизовање. И у самој ритуалној радњи прстеновања/веридбе, где су такође кодификоване улоге (не свештеник, ни девер) и делокруг њиховог деловања, а ту је пре свега реч о забављачу/глумцу, запажа се измена у улози. Барон, алас и улична скитница, предвиђен је за забављача/глумца, али како се он напио у подруму, пре забаве, та улога спадала нехотице допадне Наску, као насамареном удварачу, кад му Каја саопшти превару, а поготово кад дође нагуви Павле и пренесе да је за њега испросио другу жену под именом Катица. Сватови тако добијају повод за додатни смех, забава се употпуњује, а тај смех упућен Наску, поред јасне сатире, изразитог је ритуалног набоја у симболици радње.

Исто се тако може уочити и обредни карактер песама, присутан нарочито у четвртом чину приликом прстеновања Каје. Песме су и један од облика испосредоване комуникације карактеристичне за традиционалну српску патријархалну културу (љубав се не изјављује непосредно, већ околишно, па и путем песама).

*
* *

Жанровски посматрано, *Дорћолска ђосла* јесу *комад са ђевањем*, који не мора нужно приказивати и тематизовати сеоски свет. Фолклорни мотиви, музички и кореографски елементи налазе се и у комедијама из варошког, па и градског живота у којима је такође присутан и кодован разговор песмама. Српски *комад с ђевањем* има своје специфичности, он је сродан мјузиклу, песме у њему имају функцију и појашњења радње, некад и усмерења поступака ликова, а не само театрилизацију атмосфере и забавни карактер. Кад се то зна, а узевши у обзир и специфичност театрилизованог света, његову културолошку основу, затим и очиту ритуалну симболизацију радње, јасно је да *Дорћолска ђосла* не можемо вредновати као класичну комедију иако она остаје у њеним жанровским границама. Станојевић ју је одредио неутрално, као *шалу*, што није пресуђујуће у њеној класификацији. У оквиру комедије задржавају је концептуализација и карактеризација ликова, избор комичких типова, комичке ситуације, као и комичке конвенције, изразитије у расплету (победа позитивних ликова, венчање младих, кажњавање негативног јунака).

Дорћолска ђосла јесу сведочанство једног времена, старинских нарави и обичаја занатлијског и трговачког слоја, тадашње београдске чаршије. У овом комаду је такође театрилизован наговештај новијих времена, наступајућег окретања ка средњоевропским и западноевропским културалним моделима, ка другачијем цивилизацијском току, и то посредством ликова младих. Међутим, и ту се запајају дидактички тонови, млади не прихватају моду облачења, шминкања, већ су окренути ка развоју индивидуалности, извесном осамостаљивању од родитеља, што не познаје строги патријархат.

Данас овај комад с певањем, односно комедија, може изазвати интересовање и као својеврсни документ давно прошлог времена, несталих нарави, при чему актуалност задржава у својим главним токовима: смисао живота у преварама/подвалама, досеткама, тежња за лагодним животом мимо поштеног рада, вођење бриге о другоме, оговарања, затим и чежња за оним што не приличи годинама.

Александар Пејчић

ДОДАЦИ

ХРОНОЛОГИЈА ЖИВОТА И РАДА

1857. Рођен је 13/25. јула, у Београду, на Дорћолу, од оца Станоја и мајке Христине (рођ. Петровић).
1869. Завршио ниже разреде основне школе. Родитељи су га дали да изучава кројачки занат.
- 1870–1878. Мења занате: кројачки, трговачки, берберски. Ступа у циркус.
1879. Прикључује се ансамблу Народног позоришта. Почине као певач у хору.
1880. Добија прву епизодну улогу, официра, у драми Викторијена Сардуа *Оттаџбина*.
1881. Прелази у Српско народно позориште, у Нови Сад. Добија прву већу улогу Митра Катане, у комедији *Саћурица и шубара* Стевана Округића Сремца.
1885. Напушта Српско народно позориште и ступа у путујућу дружину Ђуре Ст. Протића.
1886. Враћа се у Београд, ступа поново у Народно позориште. Упознаје глумицу и оперску певачицу Лујзу Мартинек, којом се жени крајем године.
1888. Напушта позориште и прикључује се путујућим дружинама.
1891. Враћа се у Народно позориште, опет као ванредни члан.
1895. Са Јанком Веселиновићем пише комад из народног живота *Поштера*; исте године га поставља на сцену. Именован за редитеља Народног позоришта.
1896. Један је од покретача глумачког штрајка. Са колегама оснива путујуће друштво *Прво београдско позориште*. Први пут наступа у чувеној улози Калче, у драматизацији Сремчевог романа *Ивкова слава*.
1897. Прелази у нишку трупу *Синђелић*. Крајем године враћа се у Народно позориште.

1899. Објављује комад у три чина *На сѣуденицу или због једне љубе љубе*, с певањем и народном игром, у часопису *Звезда*, где је објавио и трагедију *Паћиник*.
1900. У споразуму са женом Лјујом разводи се.
1904. Званично добио статус глумца и редитеља Народног позоришта.
1907. Ангажован као предавач у Глумачкој школи при Народном позоришту.
1908. Истиче се као редитељ у српском и страном репертоару.
1909. Поставља на сцену своју комедију, односно комад се певањем *Дорћолска ђосла*.
1911. Режира ревију Б. Нушића *Пути око светла*, запажен у улози Јованче Мицића. Учествоје у оснивању *Удружења за снимање српских филмова*. Пише сценарије и режира филмове: *Урлик Цељски* и *Владислав Хунјади, Карађорђе или: Животи и дела бесмртног војска, Циганска свадба*. За предузеће *Фаворити рекорд*, из Хановера, снима у хотелу *Империял* једну сцену из *Ивоке славе*, у улози Калче.
- 1915–1918. Велики рат и окупацију проводи у Јагодини и Београду. Принуђен је да ради као касир и келнер. Наступа у Београду, новоствореном ансамблу *Српске народне добротворне представе београдских глумаца*.
1922. Обележава четрдесетогодишњицу уметничког рада. Штампана комедију *Дорћолска ђосла*, и поново је поставља на сцену.
1923. Због нарушеног здравља подноси захтев за пензију. Пише фељтоне и приповетке за дневне новине и часописе.
1924. Званично пензионисан. Наставља да игра по позиву, учествује и у новим премијерама.
1928. Објављује збирку приповедака *Чича Илијине животињке*.
1929. Примљен у Удружење драмских аутора. Оперисан у санаторијуму. Штампана приповетку *Концерти у ђаланци*.
1930. Оженио се после дугогодишњег заједничког живота са Мирјаном Алексић. Преминуо 6. августа, у Београду.

Александар Пејчић

ИЗВОР

Дорђолска ђосла, шала у 4 чина и 5 слика с певањем, *Време*: Београд 1922. (стр. 134) 20 см.

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге

- Чича Илијине животињке*, Народна мисао: Београд 1929. (стр. 108), 20 см.
- Концертај у ђаланци*, Народно позориште: Београд 1929. (стр. 22) 20 см.
- Поштера*, „Драмска баштина“, Музеј позоришне уметности Србије 2004: Београд. (стр. 175) / Јанко Веселиновић. 15 см.
- „Под непријатељем“, у: Велибор Берко Савић, *Чича Илија Сћанојевић: најлејша ђрича сћароџ Беоџрада*, Југословенска кинотека: Београд 2010. (235–319) 25 см.
- „Чланци, песме“, у: Велибор Берко Савић, *Чича Илија Сћанојевић: најлејша ђрича сћароџ Беоџрада*, Југословенска кинотека: Београд 2010. (377–483) 25 см.
- „Фелтони“, у: Велибор Берко Савић, *Чича Илија Сћанојевић: најлејша ђрича сћароџ Беоџрада*, Југословенска кинотека: Београд 2010. (157–232) 25 см.

Периодика

- „На студенцу или због једне ђупе, драма у три чина с певањем и народном игром“, *Звезда*, год. III, бр. 62, 20. јун 1899: Београд. (стр. 491–493)
- „Патник, трагедија у пет чинова“, *Звезда*, год. III, бр. 65, 4. јул. (стр. 514–515); бр. 66, 8. јул 1899: Београд. (стр. 521–523)

А. П.

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

авлија (тур.) – двориште
 адет (тур.) – обичај, устаљена навика
 азур (тур.) – готов, спреман
 акмак (тур.) – будала, глупак
 аков (мађ.) – стара мера за течност, око 50 литара
 аксилос (грч.) – молитвени узвик у току хиротоније, у значењу: достојан
 алвалук (тур.) – награда, чашћавање
 алишвериш (тур.) – трговина, зарада, корист од нечега
 амам (тур.) – купатило
 амрел (итал.) – кишобран
 анансана ћопек (тур.) – бестрага псето, глупаку, будало
 ангурија (тур.) – лубеница, преносно значење: празан посао
 антерија (тур.) – народна ношња; горња хаљина са дугачким рукавима
 ападрапа (тур.) – неуредно, алкаво
 апелирати (лат.) – молити кога за помоћ, позивати се на нешто
 аристон (итал.) – аутоматски музички инструмент

арслан (тур.) – нападан, намељив; насилаан
 асурија (тур.) – произвођач и продавац асура, исплетене простирке од рогоза
 атар (мађ.) – оградањено имање; општинско подручје
 аферим (тур.) – поздрав: браво, жив био
 аџамија (тур.) – неискусан, наиван младић
 ашиковање (тур.) – удварати се, водити љубав
 ашчиница (тур.) – гостионица
 багателисати (тур.) – не марити за некога, нешто; потцењивати
 бакалин (тур.) – трговац намирницама
 бакрачлија (тур.) – део на коме јахач држи ногу док јаше коња (првобитно био од бакра); у значењу: велика смицалица, подвала
 балдисати (тур.) – изнемоћи, клонути од умора, исцрпсти се од рада
 баталити (тур.) – оставити, напустити
 батлија (тур.) – срећник

баца (тур.) – отвор на крову кроз који излази дим
 башка (тур.) – посебно, засебно, одвојено
 бегенисати (тур.) – осећати љубав према жени; изабирати по укусу
 бедевија (тур.) – кобила арапске врсте
 белај (тур.) – несрећа, невоља, беда
 белћим (тур.) – ваљда, можда
 бемберски (мађ.) – берберски
 бондук (нем.) – кућни зид
 бордур (фр.) – оивичен лук на кући
 брез – без
 була (тур.) – муслиманска жена
 булумач (тур.) – густа чорба од брашна и сира, у значењу: замешатељство
 булумента (итал.) – гомила, метеж, група нерадника
 вергил / вергл (итал.) – музички инструмент са једном-две мелодије који свира окретањем ручке
 вермати (тур.) – поштовати, зазирати
 вилајет – родни крај, завичај
 гезимс (нем.) – венац, украс на фасади
 глиб – блато
 глоба – казна, плаћен дуг
 гранда (итал.) – велико/велики
 губер (мађ.) – покривач, у значењу: могућност
 гуланфер (тур.) – бескућник, скитница, пробисвет

гумање – богаћење, згртање новца
 гурбеташица (тур.) – чергар, Циганка, скитница
 далга (тур.) – талас
 дамчик (нем.) – пароброд, лађа
 демирли-пенцер (тур.) – подигнути прозор
 демирлија (тур.) – велика тепсија постављена на гвоздени сталак
 депнути – треснути, пасти нагло
 дерт – тужно, сетно расположење
 дибидуз (тур.) – потпуно, сасвим, кроз
 дилбер (тур.) – љубавник
 димије (тур.) – широке женске панталоне
 доксат (тур.) – врста балкона на старим варошким кућама
 долдрма (тур.) – врста турског сладоледа
 дуздисати (тур.) – уредити, средити
 дулосос (грч.) – слуга, роб
 ђем (тур.) – гвоздени део који се ставља коњу у уста, за који је причвршћена узда
 ђерђев (тур.) – оквир у коме је причвршћено платно за вез
 ђида (тур.) – јуначан, живахан, окретан младић
 ђозбојацилук (тур.) – велика врева, гужва
 ђувегија – вереник, младожења
 ђул (тур.) – ружа
 елбет (тур.) – прилика, могућност зараде

еле (тур.) – дакле
еспап (тур.) – роба
еписи бир / хеписи бир (тур.) –
свеједно
еснаф (тур.) – занатлије исте
струке, сталешка скупина

зарзават (мак.) – збркано поврће;
у значењу: нејасна смеша,
збир свачега, крш
земам / земан (тур.) – време
зембрици / зембељи (тур.) – тор-
ба од трске, рогозина, коже
зорт (тур.) – страх
зркала – очи

ибрик (тур.) – бакрен суд за воду,
за спремање кафе, за служе-
ње ракије
измоловати – насликати, обојити
интов (мађ.) – кочија затвореног
крова
ич (тур.) – ништа

јаваш (тур.) – лагано, полако
јазија (тур.) – писмо
јаз'к / јазук (тур.) – узвик: каква
штета
јеменије (тур.) – лаке, плитке тур-
ске ципеле
јестество (рус.) – суштинско, оно
што је главно
јолпаз (тур.) – скитница, проби-
свет

кал (тур.) – благо
калабалук (тур.) – галама, метеж,
неред
калемћарка (тур.) – шарена мара-
ма, повезача

камиш (тур.) – цев кроз коју се
увлачи дим из луле
капицик (тур.) – унутрашња мала
врата између дворишта два
суседа

карабице – свираљка, у иронич-
ном значењу: веселје

караконцула (тур.) – утвара, авет,
страшило

карати (тур.) – грдити, ружити
некога

каруце (мађ.) – покривена луксу-
зна запрежна кола која вуку
четири коња

квартиљ / квартир (фр.) – стан

кврге – модрице

керефеке (мађ.) – измотавања,
глупирања, смишљање ша-
ла; затезање, поигравање
неким

кицош (мађ.) – гиздавац, помодар
клот – једноставно, без украса
колај работа – лако ћемо, лак по-
сао, не брини

колар – мајстор који поправља
запрежна кола

кондуре (итал.) – сеоска обућа
кондурџија – онај који прави се-
оску обућу

конзисторија (лат.) – црквени суд
контрафа (итал.) – лоша, неумет-
ничка слика

крајцара (нем.) – мали сребрни
новац

кубурлуци / кубура (тур.) – муке,
тешкоће, напори

кумрија – врста птице, голуба

курјук – уплетена коса, велика
кика

левена (тур.) – ленштина, бес-
кућник, луталица

лорфа (фр.) – маска, образа

мал – имање, имовина

марјаш – српски никлени новац
од пет пара

мекиње – сточна храна од љуски
пшеничног зрнелва

мераба (тур.) – муслимански по-
здрав

мераклија (тур.) – човек који зна
да ужива, у женама, пићу,
дувану, храни, нераду

миздрак (тур.) – копље које има
оштре ивице

мишкуланција (итал.) – смеша,
заврзлама

мор кадифли (тур.) – тамно сви-
лена тканина

мор долама (тур.) – горњи део
одеће с рукавима тамне боје

мустаћи – бркови

муфљуз (тур.) – пропалица, би-
танга, покварен човек

муфте (тур.) – бесплатно

мушембак – дрвена решетка на
прозорима

муштва / мушта – чекић којим
обућари куцају ђон

наводацисати – проводацисати,
посредовати у склапању ве-
ридбе, брака

награнсати – надрљати, страдати,
лоше проћи

нагумати – згнрути новац, нагло
се обогатити

налбантин (тур.) – ковач, потки-
вач

натринкати се – опити се, пијан
бити

нафракати се – прекомерно се
удесити, намирисати, на-
шминкати лице упадљиво
нурија – парохија, одређена те-
риторија

обегенисати (тур.) – завоleti
ока (тур.) – стара мера за масу
(1,282 kg)

оканик – запремина једне оке
омирски смех – раскалшни, рас-
пусни смех, од срца
опорочавати – критиковати, оцр-
њивати, клеветати

османлук (тур.) – хладњак од
лозе

отоич – малочас, малопре

палерамцијски – вашарски
памуклијаш – онај који прави
зимске прекриваче од вуне,
памука, јоргандија

пангалоз (грч.) – обешењак, ва-
ралица

пачарис – дар-мар, збрка, помет-
ња

пачвара – крпа за отирање прља-
вих ствари

педаљ – стара мера за дужину,
размак између врха палца и
малог прста на руци

пезевенк (тур.) – неваљалац, по-
кварењак

пендер (тур.) – прозор

перда (тур.) – завеса, ограда

печалба – надница у туђини

пеш (тур.) – предњи део капута
или прслука

пинтер (нем.) – бачвар, мајстор
који прави буриће

пишман – онај који се каје, одустаје од нечега
 поневидити се – уобразити се, понети се
 поребарке – на бок, бочно, на ребра
 почитовати – поштовати, уважавати
 практикал (нем.) – велика коцка као чврст елемент на позорници
 прегача – кецеља
 прокопсати – процветати, далеко догурати
 проћевчати (тур. од ћеиф) – истерати ћеф, провеселити се, дати себи одушка
 прч (алб.) – старији човек
 рабатан – употребљив, користан
 работа – посао
 резил (тур.) – срамота, поруга, увреда
 рекла – женска блуза, капутић од лаког материјала
 репнути – ударити
 ртењача – доњи део кичме, крста
 сабајле – веома рано, рано јутро
 сабазорски ветрови (тур.) – јутарњи, ветрови који јако дувају у зору
 самсар (тур.) – трговачки посредник
 самсарити (тур.) – посредовати у нечему
 санђим – тобоже, кобајаги
 санције (тур.) – пробадања у телу, болови

севдалисати (тур.) – падање у љубавни занос, чежњу
 севтеисати (тур.) – примити први новац за продату робу
 сеирити (тур.) – уживати у миру у малом задовољству
 селамет (тур.) – спасење, прави пут
 сербез (тур.) – слободно, без бриге
 сервис (лат.) – поздрав, слуга сам
 серчаде (тур.) – простирка на којој се муслимани клањају
 сиџимка (тур.) – конопац
 сполај / сполати – хвала
 стига – ето
 суклата – неспретна, незграпна, пригласна особа
 сургунисати – прогнати, протерати
 суџук (тур.) – кобасица од говеђег или овчјег меса
 тал (тур.) – добитак, удео, део неке заједничке целине, дељење добитка
 тантуз (фиг.) – приглуп, смотан, лакован
 танцураст – наочит, прикладан
 тарапана (тур.) – ковница новца
 тараф (тур.) – пометња
 тартањ – пропаст
 тесак – тежак и широк нож, део жандарске опреме
 теслимити (тур.) – предати, уручити
 трактерница – гостионица, кафана
 томрукана – кладе, справа за затварање, од дрвета, у коју се стављају руке и ноге

троскот – коровна биљка, зубача
трумбета – труба
тука (буг.) – ту, овде

ћар (тур.) – добит, корист
ћелепир (тур.) – лака зарада
ћелеш – ћелавац
ћелепир (тур.) – плен, добит
ћемане (тур.) – виолина
ћепенак (тур.) – капак испред
дућана
ћерамида (грч.) – врста кровног
црепа
ћерчели кошуља (тур.) – кошуља
од домаћег платна проткана
свиленим жицама
ћеф (тур.) – добра воља, добро
расположење
ћир / кир (грч.) – господин, го-
сподар
ћириш (тур.) – обућарски лепак
ћокалија / чокалија – погрдан на-
зив за Македонца
ћопек / ћопеци
ћулав (тур.) – мала капа
ћурче – старински мушки капут
постављен крзном
ћутук (тур.) – глупак, сметењак

угурсуз (тур.) – несрећник, про-
палица; спадало, преварант
урнисати се – упропастити се,
уништити се
ућустечи (тур.) – ставити некое
коњско уже за сапињање
учкур (тур.) – узица којом се ве-
зују гаће, панталоне
ушур (тур.) – важан део, у зна-
чењу: узео Господ памет
некоме

фат / хват – стара мера за дужину
(1,82 м)
фес (тур.) – капа од меканог сук-
на црвене боје
фишеклија (тур.) – замотуљак,
налик фишеку, набоју за
метак
фифик – лукав, препреден човек
фракати – нападно мазати, шмин-
кати, украшавати лице
фришко (нем.) – свеже, скорашње
фриштец – користи се у разли-
читим значењима: страх,
срам; немарно, безобзирно;
замка, сплетка
фурда (итал.) – отпаци

хамам (тур.) – јавно купатило
хат (тур.) – коњ

цванцик (нем.) – некадашњи ау-
стријски сребрни новац
цимента – лимена шоља; (разг.)
тупоглавац, празноглавац;
глава, тинтара

чакшире – део српске национал-
не ношње; панталоне од
сукна, на бутинама шире, а
уске од колена

чампарета (перс.) – врста уда-
рачког инструмента који се
састоји од дрвених и метал-
них плочица, слично каста-
њетама

чандија – цреп на крову
чантра (тур.) – мала кожна торба
за новац
чапкун (тур.) – враголан, обеше-
њак

чарлама (тур.) – подвала, прева-
 ра, изиграти кога
 чаршија (тур.) – главни део гра-
 да, трговачко и пословно
 средиште
 ченгија (тур.) – кафанска играчи-
 ца, плесачица
 чибук (тур.) – дугачка лула
 чивија (фиг.) – подвала, смицали-
 ца, зврчка
 чикарма (тур.) – подвала, сплетка
 чкембе (тур.) – велики стомак
 чочек (тур.) – турска трбушна
 плесачица
 чума – куга
 чунгар (тур.) – танко задебљање
 на дрвету

 цака – галама, гласан разговор
 цапати се (тур.) – препирати се,
 свађати се
 цафара (тур.) – блебетуша, јези-
 чара, алапача
 цевап (тур.) – одговор, задово-
 лјење
 ценабет (тур.) – неваљалац, нит-
 ков, битанга

церимо (тур.) – казна
 цимрија (тур.) – циција, тврдица

 шарагље – задњи део сељачких,
 запрежних кола
 швиндлер (нем.) – варалица, пре-
 варант у трговини
 шебек (тур.) – лудак, суманут
 шкуртелька – врста горње хаљине
 са оковратником
 шлафор / шлафорк (нем.) – кућни
 огртач
 шлингерај – врста веза, посебно
 рађене беле чипке
 шпацирати (нем.) – шетати, хо-
 дати
 штирак – подметач за пеглање
 штрањгови (од нем.) – пренесено
 значење од штранга, у зна-
 чењу: дебели, незграпни
 штумадла (нем.) – собарица
 штуче (разг.) – побегне
 шу анасана (тур.) – бестрага
 шувалдус (разг.) – ћушка
 шуштер / шустер (нем.) – обућар
 (фиг.) ошљар у раду, не-
 стручан

А. П.

ПОПИС ИЛУСТРАЦИЈА

- Фотографија Чича Илије Станојевића, Музеј позоришне уметности Србије, Збирка Д. Јанићијевића, инв. бр. 13676-5, сиг. I/1245, стр. 4.
- Корице књиге *Дорћолска ђосла*, издање Геце Кона (1922), Музеј позоришне уметности Србије, стр. 5.
- Плакат премијере представе *Дорћолска ђосла* (1909), Музеј позоришне уметности Србије, стр. 6.
- Чича Илија у улози Папа Наска (1923), Музеј позоришне уметности Србије, инв. бр. 1514, сиг. I/1244; I/1868, стр. 245.
- Перса Павловић у улози Маријоте, Музеј позоришне уметности Србије, инв. 242 сиг. III/151, стр. 246.

ЛИТЕРАТУРА

Примарна

- Аноним 1924: (М.С.) „Реприза 'Потере': како су Јанко Веселиновић и Чича Илија Станојевић написали 'Потеру'“, *Време*, год. IV, бр. 884, 5. јун: Београд. (стр. 4)
- Марјановић 2005: Петар Марјановић, *Мала историја српског позоришта XIII–XXI век*, Позоришни музеј Војводине: Нови Сад.
- Павловић 1953: Милорад Павловић Крпа, *Анегдоте из живота наших књижевника и уметника*, 1953.
- Пејчић 2016: Александар Пејчић, *Заплетена игра: комедија српског реализма*, Стеријино позорје: Нови Сад.
- Пејчић 2019: Александар Пејчић, *Поетика заплета: иградигија, комедија, драма*, Институт за књижевност и уметност: Београд.
- Предић 1909: „Милан Предић, 'Дорћолска посла' од Илије Станојевића“, *Српски књижевни гласник*, књ. 22, св. 4: 16. фебруар 1909: Београд. (стр. 298–302)
- Савић 2010: Велибор Берко Савић, *Чича Илија Станојевић: најлепша прича старој Београду*, Југословенска кинотека: Београд.
- Стоимировић-Јовановић 2008: Милан Стоимировић-Јовановић, *Силуете старој Београду*, Просвета: Београд.
- Стојковић 2015: Боривоје Стојковић, *Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба II*, Музеј позоришне уметности Србије: Београд.
- Стојковић 2017: Боривоје Стојковић, *Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба IV*, Музеј позоришне уметности Србије: Београд.
- Христић 1989: Коста Н. Христић, *Записи старој Београђанина*, Нолит: Београд.

Секундарна

- Аноним. „Дорћолска посла“, *Политика*, год. VI, бр. 1809, 29. јануар 1909. (стр. 3)
- Аноним. „Дорћолска посла“, *Правда*, год. VI, бр. 30, 30. јануар 1909. (стр. 3)
- Аноним (Ж.), „Дорћолска посла“, *Политика*, год. XVIII, бр. 5035, 21. мај 1922: Београд. (стр. 4)
- Аноним (М.Б.), „Чича Илијина 'Дорћолска посла'“, *Време*, год. II, бр. 151, 21. мај 1922: Београд. (стр. 4)
- Аноним. „Синоћ је умро наш Илија Станојевић“, *Политика*, год. XXVII, бр. 7992, 7. август 1930: Београд. (стр. 5)
- Аноним. „Синоћ је умро у Београду Чича Илија Станојевић“, *Време*, год. X, бр. 5091, 7. август 1930: Београд. (стр. 1)
- Аноним. „Над одром Чича Илије Станојевића“, *Правда*, год. XXVI, бр. 211, 8. август 1930: Београд. (стр. 4)
- Богдановић, Милан, „Чича Илија Станојевић, 'Дорћолска посла'“, *Српски књижевни гласник*, н.с. књ. 6, св.1. мај 1922: Београд. (стр. 73–74)
- Волк, Петар, *Лисци националног театра*, Музеј позоришне уметности Србије: Београд 1995.
- Волк, Петар, *Преображење, Драма Народног позоришта у Београду од 1868. до 2007. године*, Алтера, Фонд „Милан Ђоковић“, Музеј позоришне уметности Србије, Народно позориште: Београд 2009.
- Вујаклија, Милан, *Лексикон српских речи и израза*, Просвета, Београд 2007.
- Вујанић, М. / Гортан-Премк, Д. / Дешић, М. / Драгићевић, Р. / Николић, М. и др, *Речник српског језика*, Матица српска, Београд 2011.
- Голубовић, Видоје, *Стиари Београда, топографски речник*, БеоСинг: Београд 2006.
- Голубовић, Видоје, *Стиаре кафане Београда*, Dimond Media: Београд 2013.
- Ђурић-Замоло, Дивна, *Хоћели и кафане XIX века у Београду*, Музеј града Београда: Београд 1988.
- Иванић, Душан, *Основи текстологије*, Народна књига: Београд 2001.
- Јовановић, Живорад П. *Из старог Београда*, 3Д+ : Београд 2012.

- Јовановић, Зоран Т, *Народно позориште Дунавске бановине 1936–1941*, Музеј позоришне уметности, Матица српска: Београд, Нови Сад 1996.
- Јовановић, Рашко, Јахимовић, Дејан, *Лексикон драме и позоришта*, Просвета: Београд 2013.
- Картотека житеља града Београда и Земунa*, Пријава становања, Историјски архив Београда.
- Матична црквена књижа (1855–1859)*, Саборна црква, *Сптари град*, ред. бр. 142: Историјски архив Београда.
- Милановић, Олга, *Немари српског позоришта*, Музеј позоришне уметности Србије: Београд 1997.
- Милисавец, Живан (ур.), *Југословенски књижевни лексикон*, Матица српска: Нови Сад 1971.
- Одавић, Риста, „Станојевић Илија (Чича Илија)“, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, С–Ш*, књ. 4, Библиографски завод: Загреб 1929.
- Петровић, Живојин, *Репертоар Народног позоришта у Београду 1868–1914*, Музеј позоришне уметности Србије: Београд 1993.
- Позоришни годишњаци 1909–1940, Народно позориште: Београд 1909–1940.
- Стевановић, Јелица, *Народно позориште у огледалу времена, листови и часописи у издању Народног позоришта у Београду*, I део, Музеј позоришне уметности Србије: Београд 2021.
- Угричић, Јефта (У.), „Дорћолска посла“, Шала Илије Станојевића“, *Политика*, год. VI, бр. 1810, 30. јануар 1909. (стр. 3)
- Цветковић, Сава В. *Репертоар Народног позоришта у Београду 1868–1965*, МПУС: Београд, 1966.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-2

821.163.41.09-2 Станојевић И.

821.163.41:929 Станојевић И.

СТАНОЈЕВИЋ, Илија, 1859-1930

Дорћолска посла : шала у 4 чина и 5 слика с певањем / Чича Илија Станојевић ;
приредио, коментаре и студије израдио Александар Пејчић. - Београд : Музеј позоришне
уметности Србије, 2023 (Шид : Илијанум). - 303 стр. : илустр. ; 15 см. - (Библиотека
Драмска баштина ; коло 16, књ. 2)

Ауторове слике. - Тираж 300. - Стр. 9-12: О издању комедије Дорћолска посла : предговор
/ Александар Пејчић. - Стр. 249-257: Критичке напомене / Александар Пејчић. - Стр. 259-
270: Животни и уметнички пут Чича Илије Станојевића (1857–1930) : поговор
/ Александар Пејчић. - Стр. 270-286: Комички колоплет: Дорћолска посла / Александар
Пејчић. - Стр. 289-290: Хронологија живота и рада / Александар Пејчић. - Стр. 293-299:
Речник мање познатих речи / А. П. [Александар Пејчић]. - Библиографија: стр. 301-303.

ISBN 978-86-80954-19-6

1. Пејчић, Александар, 1976- [приређивач, сакупљач] [аутор додатног текста]
а) Станојевић, Илија (1859-1930)

COBISS.SR-ID 133985801

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ШЕСНАЕСТО КОЛО

Књига 1

Божидар Борђошки
СВИЛЕНИ РУБАЦ

Књига 2

Чича Илија Станојевић
ДОРЂОЛСКА ПОСЛА

Књига 3

Миливој Предић
ПУКОВНИК ЈЕЛИЋ

Књига 4

Светислав Предић
ГОСПОДИН МИНИСТАР

Књига 5

Божидар Николајевић
ДОГОРЕЛИ КРОВ